

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

İLKÖĞRETİM 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN DİNLEME BECERİLERİ
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

745008

YÜKSEK LİSANS TEZİ

745008

Hazırlayan
Hüseyin KAPLAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Murat ÖZBAY

Ankara- 2004

ONAY SAYFASI

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Hüseyin KAPLAN'A ait

"İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Dinleme Becerileri Üzerine Bir Araştırma" adlı
çalışma jürimiz tarafından,

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul
edilmiştir.

Başkan:.....

Dr. Dr. Mehmet Özbay

Üye:.....

Dr. Dr. Feriye Temizyürek

Üye:.....

H. Akpöl

ÖZET

Yapılan araştırmalar, ilköğretim okullarında dinleme becerisine ait etkinliklere yer verilmediğini ve bu beceriye ait hedef davranışlara ulaşılamadığını ortaya koymaktadır. Bundan dolayı, dinlediğini anlamayan bir nesil yetişmektedir. Dinleme becerisinin geliştirilmesine ilişkin etkinliklerin yapılmayışının nedenlerinden biri, öğretmenlerin bu konuya ait bilgilere yeterince sahip olmayışdır. Diğer bir neden ise; dinlediğini anlama becerisinin zihinsel bir faaliyet olmasından kaynaklanan ölçme-değerlendirmedeki zorlukları ve bu becerinin doğuştan kazanılmış olduğu düşüncesidir. Ancak, bazı araştırmacılar, dinlediğini anlama becerisinin geliştirilebilen bir beceri olduğu sonucuna varmışlardır. Bu araştırma, dinlediğini anlama becerisinin geliştirilebileceği düşüncesinden yola çıkılarak yapılmıştır.

Araştırmanın birinci bölümünde problem durumu, dinleme ve anlama becerisi ele alınmış olup, ikinci bölümünde araştırmanın metodu yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, araştırma sonunda elde edilen bulgular, sonuç ve dinleme becerisinin geliştirilmesi için bazı öneriler yer almaktadır.

Bu araştırma, 2001- 2002 öğretim yılında Ankara ilinin Polatlı ilçesinde, 13 Eylül İlköğretim Okulunda okuyan 37 altıncı sınıf öğrencisinin katılımıyla hazırlanmıştır. Tezde, ilk defa dinlenen bir metni anlama düzeyinin geliştirilmesi üzerinde özellikle durulmuştur. Araştırmanın modeli deneme modelidir ve istatistik hesaplamalarda windows SPSS 10.0 kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak şu sonuçlara varılmıştır:

- 1- Dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesi için yapılan etkinlikler sonunda, anlamlı bir gelişme gözlenmiştir.
- 2- Düzenli olarak okunan farklı türdeki metinler, öğrencilerin ilk defa dinledikleri bir metni anlama seviyelerini yükseltmiştir.
- 3- Erkek öğrenciler, kız öğrencilerden daha fazla gelişim göstermişlerdir.
- 4- İlköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notları ile dinleme becerisi gelişim oranları paralellik göstermemiştir.

ABSTRACT

The researches that are made have shown us there aren't any activities about the listening skill and it couldn't be reached the wanted attitudes that belong to this skill. So we have grown up a generation that can't understand what they listen. One of the reasons why the activities about improving the listening skill aren't done is that. Because the listening comprehension skill is a mental activity, there are some difficulties of appreciation and criterion and there is a thought which is acquired from the birth. But some researchers concluded that the listening comprehension skill is a skill that can be improved. This research is prepared because of the thought that the listening comprehension skill can be improved.

In the first part of this research, it is focused on the position of problem, listening and comprehension skills; the second part is about the method of the research. The third part is about the data in the research, some suggestions that is concluded by the helping of data are presented.

This thesis is prepared with the participation of 37 students who are in the sixth class of 13 Eylül Primary School in Polatlı, the town of Ankara, 2001 – 2002 education year. In this thesis, it is listened at the first time. The model of this research is the model of experiment and windows SPSS 10.0 is used for a statistic calculation. These results have been attained by relying on the data in this thesis.

1. An expressive improvement is attained at the end of the activities that is done to improve the skill of reading comprehension.
2. Different sorts of reading passages which are read regularly, raise the students level of reading comprehension.
3. Male students have improved the skill of reading comprehension better than female students.
4. There is no parallelism between the marks of Turkish lesson and the rates of improvement of listening skills at the end of the year.

ÖN SÖZ

İlköğretim düzeyindeki eğitim - öğretim faaliyetleri, öğrencilerin bazı beceri ve davranışları kazanmaları bakımından önemlidir. Bu faaliyetler yürütülürken, bilim dünyasındaki gelişmeler izlenmeli ve eğitim - öğretimde bu gelişmelerden en üst düzeyde faydalanılmalıdır. Eğitim- öğretimde, bireyin ve toplumun gelişmesini sağlayacak her türlü yeniliğe açık olunmalı ve bunlara destek verilmelidir. Son zamanlarda, Türkçenin öğretimi açısından da oldukça önemli olan, anlama ve dinleme becerisi üzerine olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Bazı eğitimci ve araştırmacılar, bu iki becerinin mutlaka geliştirilmesi gerektiğini vurgulayarak, çalışmalarını bunlar üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar.

Daha düne kadar, Türkçenin öğretimi çalışmalarında dinleme becerisinin yeri, üç beş paragrafı geçmeyecek derecede az yer tutmaktaydı. Ancak bugün, bazı bilim adamlarının özverili ve azimli çalışmaları sayesinde, gerçek değerini kazanması yolunda ciddi adımlar atılmaktadır. Türkçenin öğretimi adına yapılan her türlü çalışmada, dinleme becerisinin eğitime de yer verilmektedir. Çünkü, bir birey gününün % 45'ini dinleyerek geçirmektedir. Günümüz toplumunda dinlediğini anlayan insanların yetiştirilmesi zorunludur. Bu amaçla, ilköğretim kurumlarımızda ve Türkçe derslerinde, dinleme becerisine ait etkinliklere yer verilmelidir.

Bu araştırma, “dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesi” üzerine hazırlanmıştır. Tezin hazırlanışı sırasında, değerli düşüncelerinden istifade ettiğim tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Murat ÖZBAY’a, Türkçe Eğitimi Bölümü araştırma görevlilerine, 13 Eylül İlköğretim Okulu öğrencilerine teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	viii
TABLO VE ÇİZELGELER CETVELİ	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	1
1. Problem Durumu	1
2. Dinleme Nedir?.....	4
3. Dinleme – İşitme	7
3.1 İşitme Alanlarındaki İşlevlerde Yetersizlikler ve Bunların Dinlemeye Etkisi.....	9
3.1.1 İşitsel Algılama ve Ayırma	10
3.1.2 İşitsel Bellek	11
3.1.3 İşitsel Ardışıklık	11
3.1.4 İşitsel Vokal ve İşitsel Bilgiyi Kavrama	12
3.1.5 İşitsel Anlatımsal Dil	12
4. Günlük Hayatta Dinlemenin Yeri ve Önemi	13
5. Niçin Dinleriz?	15
6. Eğitim- Öğretim ve Öğrenmede Dinlemenin Önemi	16
7. Dinleme Eğitiminin Türkçe Eğitim Programlarındaki Yeri	22
8. Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programında Dinleme Eğitimi	25
9. Dinlediğini Anlama Becerisi Bakımından Türkçe Ders Kitapları	29
10. Dinleme Becerisinin Gelişimi	31
11. Dinleme Süresi	32
12. Dinlemeyi Etkileyen Faktörler	34
12.1 Öğrencinin Fizyolojik Yeterliliği	34
a- Zekâ	34
b- İşitme	35

12.2 Öğrencinin Duyuşsal Özellikleri	35
a- Dinlemenin Öneminin Farkında Olması	35
b- Konuya İlgi Duyma	36
c- Dikkat	37
ç- Dinleme Amacının Belirlenmesi	38
d- Dil Özelliklerinin Bilinmesi	39
12.3 Öğretmene / Konuşmacıya Bağlı Etkenler	40
13. Dinleme – Anlama Hızı	41
14. Dinlemede Not Tutmanın Önemi	43
15. Dinleme Türleri	44
15.1 Seçerek / Seçmeli Dinleme	44
15.2 Etkin Dinleme	45
15.2.1 Geri İletim / Bildirim	47
15.2.2 Empati	47
15.2.3 Etkin Dinlemenin Faydaları	48
15.3 Edilgen Dinleme	49
15.4 Eleştirel Dinleme	50
16. Dinlemenin Diğer Dil Becerileri İle İlişkisi	52
16.1 Ana Dili ve Dinleme İlişkisi	54
16.2 Dinlediğini Anlama ile Okuduğunu Anlama Arasındaki İlişki	55
16.3 Dinleme Becerisi ve Konuşma	56
17. Anlama.....	58
18. Anlamanın Gerçekleşmesi	59
18.1 Alma İşlevi	60
18.2 Bütünleştirme İşlevi	60
18.3 Anlatma İşlevi	61
19. Anlamayı Sağlama ve Geliştirme Yolları	62
19.1 Dinleme	64
19.2 İzleme	64
19.3 Okuma	65
20. Dinlediğini Anlama Becerisinin Kazandırılması	69
21. Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirme Yolları	73

21.1 Truesdale' nin Tüm Vücutla Dinleme Öğretimi	81
21.2 Munte' in Birleştirilmiş Öğretim Süreci	83
21.3 ELVES Yöntemi	84
a- Ön Bilgilerin Hatırlanmasını Sağlama - Dikkati Çekme - Güdüleme.....	84
b- Dinleme.....	84
c- Görüntüleme – Canlandırma	85
ç- Geliştirme - Detaylandırma	85
d- Özümseme - Belleğe Yerleştirme	85
22. Ölçme ve Değerlendirme	87
23. Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme	88
24. Dinlediğini Anlama Becerisini Ölçme ve Değerlendirme	92

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM.....	97
1. Araştırmanın Amacı	97
2. Araştırmanın Önemi	97
3. Problem Cümlesi.....	98
3.1 Alt Problemler.....	99
4. Denenceler.....	98
5. Sınırlılıklar	99
6. Tanımlar	99
7. Araştırma Modeli	100
8. Evren ve Örneklem	101
9. Verilerin Toplanması	102
10. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması	103
11. İlgili Araştırmalar	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Bulgular	108
2. Yorum.....	114

3. Sonuç 119

4. Öneriler 120

KAYNAKÇA 123

EKLER

Ek 1: Dinleme Etkinliklerinde Kullanılan Metinler 133

Ek 2: İlk Sınav Soruları 173

Ek 3: Son Sınav Soruları 175

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.b.	: Adı Geçen Bildiri
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
Yay.	: Yayına Hazırlayan
Haz.	
No.	: Numero
Nu.	: Numara, Number
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
p.	: Page
Vol.	: Volume

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1: Öğrencilerin İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları.....	108
Tablo-2: Erkek Öğrencilerin İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları.....	109
Tablo-3: Kız Öğrencilerin İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları	109
Tablo-4: Öğrencilerin Türkçe Dersi Başarı Durumları	110
Tablo-5: Öğrencilerin Beşinci Sınıf Yıl Sonu Türkçe Dersi Notu Ortalaması.....	110
Tablo-6: Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notlarına Göre İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları	111
Tablo-7: Erkek Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notu Ortalaması.....	112
Tablo-8: Erkek Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notlarına Göre İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları.....	112
Tablo-9: Kız Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notu Ortalaması.....	113
Tablo-10: Kız Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notlarına Göre İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları.....	113

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge-1: Öğrencilerin Sınıflara Göre Dinleme Süreleri.....	33
Çizelge-2 : Doğru- Yanlış Ölçeği.....	104

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Araştırmanın birinci bölümünde, problem durumu, dinleme ve anlama ile ilgili bazı özelliklere ve kavramlara değinilmiştir. Ele alınan özellikler ve kavramlar birer alt başlık altında toplanarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1- Problem Durumu

Sosyal yaşamda iletişimin önemi, göz ardı edilemeyen bir gerçektir. İletişim kurmak, bireyin temel ihtiyaçları arasındadır. İnsanlar, birbirleriyle birtakım unsurları paylaşmak, birbirlerine duygu ve düşüncelerini bildirmek ve bazı isteklerini iletmek gibi nedenlerden dolayı iletişim kurma ihtiyacı hissederler. Buna göre kısaca iletişim “ bilgi üretme, aktarma ve anlamlandırma” (Dökmen, 2001: 19) olarak tanımlanabilir. İnsanlar var oldukları günden beri birbirleriyle iletişim kurabilmek için birçok yol denemişler ve kullanmışlardır. Ancak, bu iletişim araçları arasında sözlü iletişim aracı olarak dili, en etkin yol olarak kabul etmişlerdir. Sözlü iletişimi sağlayabilmek için de öncelikle dil öğrenmek gerekmektedir.

İnsan, dil sayesinde duygu, düşünce ve isteklerini karşısındakine aktarabilmektedir. Aksan’a göre (2000: 55): “Dil, düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.” Kısaca dil, canlılar arasında anlaşmayı sağlayan araçtır. Bireyin dil becerisi dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerileri üzerinde temellenmektedir. Sayılan dört temel dil becerisi arasında dinlemenin özel bir yeri vardır. Çünkü birey, konuşacağı dile ait ilk sözcükleri dinleme becerisi sayesinde öğrenmekte ve hayatı boyunca öğreneceği bir çok bilgiyi dinleme yoluyla elde etmektedir.

Yapılan araştırmalar “bir kişinin insanlarla birlikte olduğu sürenin % 42’ sini dinlemekle geçirdiğini, okulda öğretmen ve arkadaşlarını günde 2.5 – 4 saat

dinlediklerini, okul başarısının da öğrencinin dinleme yeteneğine sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir” (Sever, 1997: 11). Bilgi edinme ve öğrenme yolu olarak dinleme, en etkin biçimde kullanılması gereken bir beceridir. Dinleme becerisi gelişmiş bireyler eğitim – öğretim süreçlerinde, diğer bireylere göre daha başarılı olabilmektedirler. Taşer (2000: 208), eğitim ve öğrenimin başlıca iki yolu olarak okuma ve dinlemeyi göstermiş, ancak pek çok bireyin bu iki beceriye de yeteri kadar öğrenememiş olduğunu söylemiştir. Yine sınavlardaki başarısızlıkları da okuma ve dinlemedeki yetersizliklerin birer acı ürünü olarak nitelendirmiştir. Eğitim sisteminin anlatma yöntemi üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde, dinleme becerisinin mutlaka geliştirilmesi gereken bir dil becerisi olduğu kabul edilmelidir. Ergin’in (1998: 160) Yeşilmen’den aktardığı bilgiye göre, sınıf içinde bir ders saatinin % 67’ si sözlü davranışlara ayrılmaktadır.

Dinleme becerisi günlük hayatta da etkin olarak kullanılmaktadır. Örneğin “Teknolojinin getirdiği radyo, televizyon, telefon gibi araçlardan; sinema, tiyatro ve müzik gibi sanatsal faaliyetlerden; toplantı, konferans ve oturum gibi etkinliklerden dinleme yoluyla faydalandığı; günlük yaşamda bilgi alışverişinin önemli bir kısmını dinleme yoluyla gerçekleştirdiği dikkate alınırsa, dinleme becerisinin önemi inkâr edilemez.” (Yangın, 1998: 3). Dinleme becerisi bireylerin sadece eğitim – öğretim hayatında değil, günlük hayatta da sıkça kullanmak zorunda olduğu bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dinleme becerisi ve işitme, birbiriyle eş anlamlı iki sözcük gibi kullanılmaktadır. Bu iki sözcüğün anlamı birbirinden farklı olmakla birlikte, işitme işlevi yerine getirilmeden dinleme yapılamamaktadır. İşitme ile dinleme “birbirleriyle ilişkili, ancak birbirlerinden ayrı eylemlerdir. İşitme fizyolojik, dinleme ise psikolojik bir süreçtir. Dinleme adı verilen psikolojik süreç, bireyin, seslerin ve konuşma örüntülerinin farkında olmasıyla ve onlara dikkatini vermesiyle başlar. Belli işitsel işaretleri tanıması ve hatırlamasıyla sürer ve anlamlandırılmasıyla son bulur” (Ergin, 1998: 161). Kulağa gelen seslerin, dinleme sürecine dahil olabilmesi için bu seslerin anlamlandırılması gerekmektedir. Dinleme, sesleri anlamaya çalışmaktır.

Bugün, ilköğretim kurumlarımızda öğrencilerin yeteri kadar dinleme, izleme ve anlama gibi hedef davranışları kazanamadıkları bilinen bir gerçektir. Toplumdaki ve eğitimcilerdeki yaygın anlayış, dinleme becerisinin herhangi bir eğitimle geliştirilemeyeceği düşüncesidir. “Konuşma konusunda beceri geliştirmek için bazı okullar ve programlar, kurslar verirler; ancak bunun bir parçası olan dinleme konusunda daha becerili olabilme alanında hiçbir yerde kurs verilmez. Başarılı bir iletişim açısından gerekli olan ‘anlayabilmek için dinleme’ kişinin rastlantılara bağlı olarak, kendi kendisini eğitmesine bırakılır. Bazı kişiler doğuştan iyi dinleyici doğabilir; ne var ki bu kişilerin sayısı azdır” (Cüceloğlu, 2001: 167). Derslerde ve programlarda, dinleme becerisinin geliştirilmesine dair etkinliklerin azlığı, bu düşüncenin bir ürünüdür. Dolayısıyla, öğrenciler dinleme becerisine ait davranışları kazanamamaktadırlar. Oysa, dinleme becerisini etkin bir şekilde kullanan öğrenci, diğer öğrencilere göre daha başarılı olmaktadır. Sınıfta etkili bir dinleme yapan öğrenci, kendisine sunulan bilgileri daha kolay öğrenmekte ve bu bilgilerin kalıcılığı daha fazla olabilmektedir.

Dinlemenin eğitim ve öğretimdeki önemi büyüktür. Uluğ’a göre (1995: 70), öğrencinin bir ders süresi içinde dinleyerek ve izleyerek öğrenebileceği bir konuyu, ders dışında kendi başına çalışarak gereğince öğrenebilmesi için gereken süre, dersin özelliğine göre değişebilmekle birlikte en az üç ders saatine eşittir.

Öğrencilere dinleme ile ilgili beceri ve alışkanlıkların mutlaka kazandırılması gerekmektedir. Yangın’ın (1998:7) Bilen’den aktardıkları bu anlamda önemlidir: Dinleme ile ilgili istendik bilgi, beceri ve tutumları öğrencilere kazandırmak için, eğitimin hedeflerinin belirlenmesi, hedefleri gerçekleştirci nitelikte öğretme ve öğrenme ortamlarının düzenlenmesi ve elde edilen ürünün kalite kontrolünün yapılması gerekmektedir. Diğer bir deyişle program hazırlanmalıdır.

İlköğretim Okulları Türkçe Programı incelendiğinde, dinleme becerisine ait amaç ve davranışların açıkça ifade edilmediği görülmektedir. Ayrıca, öğrencilere kazandırılacak hedef davranışlar için gerekli teknik ve yöntemlerden yeterince söz

edilmemiştir. Ayrıca, Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri bu konuda yeterince bilgili değillerdir. Bundan dolayı Türkçe derslerinde, dinleme becerisi ile ilgili etkinliklere yeterince yer verilmemektedir. Günümüz koşullarına uygun olarak hazırlanacak programda, dinleme becerisiyle ilgili kısımların daha geniş bir biçimde ele alınması gerekmektedir.

Bu araştırmada, öğretmenlere, araştırmacılara ve ilgili kişilere faydalı olabileceği ve dinleme becerisi ile ilgili konulara katkı getirebileceği düşüncesiyle, gerekli kaynak taraması yapılmış; dinlediğini anlama becerisine ait bazı hususlardan bahsedilmiş; düzenli olarak okunan metinlerin, dinleme becerisine ait davranışları geliştirip geliştirmediğine bakılmıştır.

2- Dinleme Nedir?

İnsanlar birbirleriyle zaman zaman iletişim kurma ihtiyacı hissederler. Değişik biçimlerde iletişim kurma yöntemleri vardır. Bu yöntemlerden en sağlıklı, konuşma yoluyla kurulan iletişimdir. Bu durumda bireylerden birisi konuşmak, diğeri ise dinlemek zorundadır. Bu iki beceriden birisi eksik olduğunda sağlıklı bir iletişim kurulamaz. Sağlıklı bir iletişim ortamında, gönderilen bir mesaj ve o mesajı alan bir alıcının olması gerekir.

“Konuşma karşılıklı bir eylemdir. Başka bir deyişle, konuşma eyleminde en az bir gönderen ile bir alıcının bulunması gerekir. Her ne kadar gönderen (konuşan), alıcıdan – dinleyiciden- daha etken ise de bundan konuşma eyleminde alıcının (dinleyenin) edilgen bir rol oynadığı sonucunu çıkarmak yanlıştır. İyi bir dinleyici, yaratıcı etkenlik içinde bulunur; aksi halde iletişim tam olmaz” (Taşer, 2000:207).

Konuşma, bireyler arasında iletişimi sağlayan bir anlaşma biçimidir. Bu anlaşma biçiminin bir tarafında konuşmacı, diğeri tarafında ise dinleyici vardır. Hayatımızda en çok kullandığımız dil becerilerinden birisi konuşma diğeri ise dinlemedir. Ancak bu, dinleme becerisine önem verildiğini göstermez. Sosyal ilişkilerde, televizyon programlarında, öğrenci- öğretmen ilişkilerinde bu konuya yeteri kadar ağırlık verilmediği açıkça ortadadır.

Araştırmacılar, dinleme üzerine değişik tanımlar yapmasına rağmen, tanımların hemen hepsi özde aynıdır. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

Dinleme, “konuşan kişinin vermek istediği mesajı, pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir” (Demirel, 1999:33). Demirel’e göre, dinleme sonunda tam bir anlamının oluşabilmesi için, karşı tarafa bunun herhangi bir tepkiyle iletilmesi zorunludur. Temur’a göre (2001:61) dinlemenin tanımı şöyledir:

“Dinleme, dinleyicinin önce söylenenlerle, sonra söylenenler arasında bağlantı kurma ve iletişim içindeki işlevini anlama yeteneğidir.” Temur’ un yaptığı tanımda, dinlenenler arasında bağlantı kurulması gerektiği özellikle vurgulanmaktadır. Sever (1997:11) ise, daha basit bir tanım yapmıştır: “İşittiğimizi anlamak ve saklamak ya da işittiğimizi anlamak amacıyla dikkat harcamak.”

Dinleme, çaba gerektiren bilinçli bir süreç olmalı ve kulağa gelen sesler anlamaya çalışılmalıdır. Birçok araştırmacının yaptığı tanımlardan yola çıkarak, dinleme üzerine birleşilen noktalar şöyle sıralanabilir:

- 1- Mesajı gönderme/ iletme,
- 2- Mesajı işitme/ duyma,
- 3- Duyulan mesajın zihinde anlamlandırılması, şeklinde olabilir.

Yine bu tanımlardan çıkarılabilecek bir başka sonuç ise, dinlemenin bilinçli olarak yapılması, duyulan her sesin dinlenmediğidir.

Dinlemek, ilgi, algı ve tepki aşamalarını içeren bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bazı eğitimci ve araştırmacılar, dinlemenin tanımında “tepki” unsurunun mutlaka bulunması gerektiğini söylerler. Bu, vericinin gönderdiği mesajın, alıcı tarafından anlamlandırılmasından sonra, alıcıdan vericiye olumlu veya olumsuz.

duruma uygun tepkilerin verilmesidir. Bu konuyla ilgili olarak bazıları, gönderilen mesajı alandan, mesajı verene uygun tepkiler vermeyi, dinlemenin tanımı için vazgeçilmez bir öge olduğunu vurgulamakta ve alıcı tarafından uygun tepkiler verilmediğinde ise, dinlemenin tamamlanmış olmayacağını söyleyerek, bunun sadece işitme/ duymadan ibaret olacağını belirtmektedirler. Bunun yanında, dinleme sonunda olumlu veya olumsuz, uygun tepkiler vermeyi farklı bir kategoriye sokanlar da vardır. Bu kategori etkin dinlemedir. Etkin dinleme, etkili iletişim sürecini tamamlayan son adımdır. Burada sözü edilen etkin dinleme, farklı kaynaklarda farklı adlarla anılmıştır. Bunlar, katılımlı dinleme, aktif dinleme veya etkili dinlemedir. Etkin/ katılımlı dinleme konusu, “Dinleme Türleri” kısmında geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Buzan (2001) “Aklını En İyi Şekilde Kullan” adlı eserinde, gönderilen bir mesajın kişide “anlamlandırılmış” olması için, aşağıdaki evrelerden geçmesi gerektiğini söylemiştir. Yukarıda verilen dinleme süreciyle hemen hemen aynı olmakla birlikte, Buzan’ın yaptığı ayırım daha ayrıntılıdır:

- 1- Özümseme: Özümseme, kulağın/ beynin çevredeki sesleri almaktaki fiziksel yeteneğidir.
- 2- Tanıma: Tanıma, beynimizin kulak yoluyla giren verileri çözmeye yeteneğidir. Örneğin, beyne giren sesin bir sözcük mü, bir kuş sesi mi, çalışan bir motorun sesi mi, olduğunu tanımlayabilecek temel düzey kastedilmektedir.
- 3- Algılama: Algılama, beynin, giren verileri kusursuz bir şekilde yorumlama yeteneğidir. Örneğin, konuşulan bir cümlenin anlamını algılama yeteneğidir.
- 4- Anlama: Anlama, beynin bilgiyi özümseedikten ve algıladıktan sonra o bilgiyi mevcut veri deposuyla bağlantı kurdurma yeteneğidir.
- 5- Akılda Tutma: Akılda tutma, beynin duyduğu bilgiyi depolama yeteneğidir.
- 6- Anımsama: Anımsama, beynin bilgiyi muhafaza ettiği depodan çağırma yeteneğidir.

7- İletişim / Kullanım: Bu, dinlemenin son aşamasıdır, tüm işlem devrinin tamamlandığı ve duyulan bilgileri diğerlerine iletme aşaması (konuşarak, yazarak, simgeleyerek, düşünerek) dır.

Buzan, dinlemenin son aşamasında tepki verilmesi gerektiğini söyleyerek, bu tepkinin konuşarak, simgeleyerek veya yazarak olabileceğini özellikle vurgulamıştır.

3- Dinleme - İşitme (Duyma)

İnsanın, dinleme işlevini yerine getirebilmesi için her şeyden önce işitebilmesi gerekmektedir. İyi bir dinleme için, iyi bir işitme duyusuna sahip olmak gerekmektedir. Öyleyse, dinlemede en önemli faktörlerden birisi de kulaktır. Kulaktaki herhangi bir rahatsızlık, dinlemeyi etkileyen en önemli faktördür ve işitme-dinleme eş anlamlı sözcükler değildir. “Duymak ile dinlemek, aynı anlamda değerlendirilemez. Duymak, ‘ses dalgalarının kulak zarına çarpması’; dinlemek ise ‘işittiğimizi anlamak ve saklamak’, biçiminde tanımlanabilir. İşitilen hatırlanmazsa, dinleme işlemi gerçekleşmiş sayılamaz. Bir bilginin, hâfızaya girmiş olması yetmez. Anlamı anlaşılmadan alınmış bilgi, insan için değersizdir (Kantemir, 1991:12). İnsanın kulağına gün boyu binlerce ses gelmektedir ve bu işlem insan iradesinin dışındadır. Ancak, dinlemeyi insan kendi iradesi ile yapmaktadır ve sadece istediklerini dinlemektedir. İşitme, bireyin kendi iradesi dışında olup, kulağa gelen her türlü ses unsurunun beyne gönderilmesidir. Dinleme ise, beyne giren seslerin anlamlandırılmasıdır.

“İşitmek ve dinlemek birbirinden çok farklıdır. İşitme, isteğimiz dışı gerçekleşirken dinleme, belli bir amaç doğrultusunda yapılmaktadır” (Demirel, 1999:33). Buna göre, insanın iradesi dışında kulağa gelen sesler işitme olarak adlandırılırken; insanın bilinçli olarak yaptığı işitmede, kulağa gelen seslerin beyinde anlamlandırılmasına dinleme denilmektedir. Dinlemede esas olan, dikkatin kulağa gelen sese odaklanıp, beynin bu sesleri anlamlandırmasıdır.

“İşitme ile dinleme birbirleriyle ilişkili, ancak birbirlerinden ayrı eylemlerdir. İşitme fizyolojik, dinleme ise psikolojiktir. Fizyolojik olarak

işitme; ses dalgalarının dış kulaktan kulak zarına iletiildiği, orta kulakta mekanik titreşimlere; iç kulakta da beyine giden sinir akımlarına dönüştüğü bir süreçtir. Dinleme adı verilen psikolojik süreç, bireyin, seslerin ve konuşma örüntülerinin farkında olmasıyla ve onlara dikkatini vermesiyle başlar. Belli işitsel işaretleri tanınması ve hatırlamasıyla sürer ve anlamlandırmasıyla son bulur” (Ergin, 1998:161).

İnsan, kulağına gelen her sesi dinlememektedir. “Dinleme merkezine gelen sesler burada bir süzölmeye tâbi tutulur. İnsan kulağı istese de istemese de hemen hemen bütün sesleri beyindeki ilgili merkezlere ulaştırır. Ses, hâfızada ayrıştırılır. Hâfıza, bize gelen sesleri tek tek biliyor. Biz bu seslerden anlamak istediklerimizi süzüyoruz. Bütün sesler kulaktan işitme merkezine gidiyor, oradan hâfızaya ulaşıyor. Hâfıza taranıyor ve ses tanımlanıyor. O sesle ilgili bilgiler hâfızada bir araya gelerek çağrışımlar yapılıyor” (Özbay, 2001:10). Bu çağrışımlar sonunda hâfızaya gelen sesler anlamlandırılmış olmaktadır.

İşitme duyumuz, bizim dünya ile ilk olarak bağlantı kurmamızı sağlar. Bir insan için çok önemli olan, ana dilini öğrenebilme ve konuşabilme, işitme sayesinde öğrenilir. Hattâ, “Hamileliğin son aylarında bebeğin bazı sesleri işitmeye başladığı söylenmektedir.” (Özbay, 2001:11). Bazı araştırmacılar, bireyin anne karnında altı aylıkken, annenin sesinin tanındığını söylemektedirler.

İyi bir dinleyici olabilmek için, her şeyden önce, işitme organının sağlam ve yeterli olması gerekmektedir. Daha sonra ise, bireylerin dinlemede işitmenin vazgeçilmez olduğu bilincine vardırılması şarttır. İnsanın yaşı ilerledikçe, işitme duyusunun da birtakım zararlara uğradığı bilinmektedir. Bunun sonucunda da, bu duyunun işlevini yerine getirememesi yaş ile doğru orantılı olarak düşünülmektedir. Ancak yapılan bazı araştırmalar, işitmenin yaş ilerledikçe zarara uğramayacağını ortaya koymuştur. Buzan, (2001) Sudan sınırı yakınlarında Mabaanlarla ilgili yaptığı bir araştırmada, işitme yeteneğinin yaşla düşüş göstermeyen bir yetenek olduğunu ortaya koymuştur.

Öğrenim çağına gelmiş her bireye, işitme duyusu ile ilgili olarak bilgi verilmeli ve her birey bu konuda bilinçlendirilmelidir. “Her durumda her insan, dinleme ile işitme arasındaki farkı bilmeli ve bunlardan hangisini gerçekleştirdiğinin bilincinde olmalıdır. İşitme tamamen fizyolojik bir durumdur ve bunu sağlayan organları sağlıklı olan herkes, istese de istemese de işitme mesafesi içindeki sesleri işitir. Buna karşılık; dinleme, işitme eylemine zihnin, duyguların iştirakiyle gerçekleşir” (Ağca, 2001:114).

Eğitim - öğretim sürecinde, öğrenciye aktarılmaya çalışılan bilgi ve tecrübeleri, öğrencilerin yeterli düzeyde anlayabilmesi için, her şeyden önce, dinlemenin yapılacağı ortam düzenlenmelidir. Daha sonra, öğrencinin duyuşsal, görsel ve işitsel alandaki yetersizlikleri giderilmelidir. Bu süreçte alıcının işittiklerini anlamlandırabilmesi için, aşağıdaki şartların yerine getirilmesi gerekmektedir:

- 1- Alıcı sesleri tam işitebilmeli, ses kaybı olmamalı,
- 2- Düzenli ve sağlıklı bir işitme ortamı oluşturmali,
- 3- İletilmeye çalışılan mesaj anlaşılır ve net olmalı,
- 4- Göndericinin kullandığı dil, alıcının seviyesine uygun olmalıdır.

Yukarıdaki şartların yerine getirilmesinin yanında, göndericinin kullandığı dile ait kuralları yerinde ve zamanında kullanması da önemlidir. Gönderilen mesajların tam ve doğru olarak anlaşılabilmesi için vurgu, tonlama, telaffuz ve noktalama işaretlerinin kullanımına dikkat etmek gerekmektedir.

3.1 İşitme Alanlarındaki İşlevlerde Yetersizlikler ve Bunların Dinlemeye Etkisi

Kulağa gelen seslerin, tam ve doğru olarak dinlenip, anlamlandırılabilmesi için, işitme işlevlerinde herhangi bir yetersizliğin olmaması gerekmektedir. İşitme alanlarındaki yetersizlikler, sadece beyne gelen mesajları anlamlandırmada değil, birtakım davranış eksikliklerine ve diğer dil becerilerine de doğrudan etki etmektedir.

“İşitme - dinleme süreci aynı zamanda iletişim - öğrenme sürecidir. Görsel iletişim ve öğrenmede olduğu gibi, mesaj, bir kaynak tarafından kodlanır ve bu kod bir alıcı tarafından açılır. Kodlanan mesajın niteliği, kaynağın mesajı açık ve mantıklı bir biçimde ifade etme yeteneğinden etkilenir. Kodu açılan mesajın niteliği ise alıcının mesajı anlamlandırma yeteneğinden etkilenir. İletişim yeterliliği de, mesaj kaynaktan alıcıya geçerken, işitme- dinleme sürecinden etkilenir. Mesaj, yetersiz işitme mekanizmaları gibi fiziksel sorunlardan etkilenebilir” (Ergin, 1998:161).

Bilgi edinmenin ve öğrenmenin en etkin yollarından biri de dinlemektir. Ancak dinleme yoluyla öğrenebilmek için ilk şart, insanın işitme alanlarındaki işlevlerinde herhangi bir yetersizliğin olmamasıdır. Dinlemenin yapılabilmesi için, öncelikle sesleri işitebilmek gereklidir. Bu işlevdeki bir yetersizlik, dinlenenlerin anlamlandırılmasını önlemektedir. Bireyin işitme alanlarındaki yetersizlikleri, dil işlevlerinde ve öğrenmede ciddi problemleri de beraberinde getirmektedir. Bu işlevsizliklerin, birey üzerindeki etkileri şöyledir: “İşitmeyle ilgili öğrenme güçlüğü olan çocuğun, işitme kanalı yoluyla öğrenmesi kısıtlanmıştır. Çocuk duyar, fakat duyduğunu yorumlayamaz. Çocuk sesleri duyar; keskinliği ölçen testlerde de anormallik sergilenmez. Bununla beraber, sesleri ayırıp onların belli yaşantılarla ilgisini kurabilmek için işitme dünyasını yapılayamaz. İşitsel algılamanın temel evreleri içinde ciddi olarak özürli olan çocuk, sık sık hatalı bir şekilde sağır ya da işitmekte güçlük çeken biri olarak düşünülür” (Whirter; Acar, 2000:44).

Görsel işlevde olduğu gibi, işitme işlevindeki sorunlar, ayrı fakat birbirine bağlı işlevlere bölünmüştür. Whirter ve Acar, (2000:44-48) işlevlerin fonksiyonlarını ve bunlardaki yetersizliklerin, birey üzerindeki etkilerini şöyle dile getirmişlerdir:

3.1.1 İşitsel Algılama ve Ayırma

Sesler arasındaki benzerlikleri ve farkları duyabilme işlevidir. İşitsel algılama ve ayırma, duyulanı anlama ve işitsel uyarlamalara anlam verme yeteneğidir. Bu alanda belirgin bir bozukluk da, çocuğun konuşulan sözcükle yaşantının uygun birimi arasında ilişki kuramamasıdır. Çocuk işitir, fakat anlamaz. Daha az ciddi durumlarda

bazı sözcükleri anlama söz konusudur, ancak çocuk diğerlerini anlamaz. Örneğin, çocuk basit isimleri kavrayabilir, fakat eylem bildiren sözcükleri, nitelikleri, duyuları, düşünceleri kavrayamaz. İşitsel algılama ve ayırt etme yetersizliği olan çocukların işitsel bellekleri genellikle zayıftır; sesleri belirleme, sesleri harmanlama ve kafiyeleme gibi diğer işitsel yeteneklerde de çocuğun eksikleri bulunur. Çocuklar verilen bilginin sık sık tekrarını isterler; emir verildiğinde şaşırırlar, ancak sözel olmayan anlatma, jestlere tepkide bulunabilirler.

3.1.2 İşitsel Bellek

Kulak tarafından elde edilmiş, o andaki ya da ertelenen bilginin hatırlanması demektir. Sadece sesler belirlenip birbirlerinden ayrılmamalı, fakat tekrar ele geçirilmek için uygun bir şekilde depolanmalıdır. Ciddî işitme bozuklukları, hatırlama ve bellek sorunlarını içerir. Dil sürecinin her bir yönü belli bir dereceye kadar belleğe dayandığından, bu problemler dili öğrenmede sorun yaratır. Dil öğrenilmişse bile pekişmiş bir şekilde yerleşmez. Öğrenme güçlüğü olan birçok çocuk tek bir sözcüğü hatırlamakta ya da anlamakta güçlük çekmez, fakat hatırlayacağı bilginin miktarıyla sınırlanmıştır. Ayrıca karmaşık sözel yönergeleri kavramada ya da sözcükler dizisini hatırlamada zorluk çekerler.

3.1.3 İşitsel Ardışıklık

Belleğe ilişkin diğer bir işitsel işlev de ardışık bellektir. Belli bir düzende sesleri hatırlamadır. Bu alanda, öğrenme güçlüğü olan çocukların ardışık örüntülerde ya da zaman ardışığında duyduklarını hatırlama ya da anlama güçlüğü olabilir. Eğer birçok şey “Kapıyı kapa, paltonu as, derslerini çalış.” gibi ardışık olarak söylenmişse ilk işi yapabilirler, ama diğerlerini hatırlayamazlar.

3.1.4 İşitsel Vokal ve İşitsel Bilgiyi Kavrama

İşitsel verilerin bütünleştirilmesidir. Bireyin, işitsel - vokal ilişkileri kurabilme yeteneği, işlevsel bir şekilde dil sembollerini kurabilme ve örgütleme becerisidir ve düşünme yeteneğini imâ eder. Bu sınıflama içine girebilecek bozukluklar, işitme işlemini yapabilme problemini de içerir. Bunlar, konuşulan dili anlayamama, sınıflayamama ve uygun tepki verememe güçlükleridir. İşitsel bilgiyi anlama ve kendini anlatmada hiçbir güçlük olmayabilir. Çocuğun yetersizliği kesinlikle işitme kanalından elde edilen bilginin çözümlenmesi ve birleşimi alanlarındadır. Yeni kavramlar oluşturmak için bilginin sınıflaması, gruplara ayrılması gibi yeteneği içerdiğinden dolayı çocuğun sorunu, bilgiyi anlamlı bir şekilde tanımadır. İşitsel kavramada güçlüğü olan çocuk, sık sık mesajın, ilk bir iki sözcüğünü anlar, sonra sözcükler ses barajında kaybolur. Gömleğini giymesi söylendiğinde uygun bir şekilde tepki verir, fakat annesi, “Mavi gömleğini, kahverengi pantolonunu giy, lacivert kazağını çıkar.”, deyince bu sınıflama, örgütleme ve tekrar gruplama yeteneğine meydan okur. Böylece, çocuk mesajları kavrayamaz.

3.1.5 İşitsel -Anlatımsal Dil

Dil bozukluğu bazı öğrenme güçlüğü çeken çocukların konuşulan sözcükleri anlamada ve algılamada güçlükleri yoktur, fakat kendilerini anlatmak için, o sözcükleri kullanmada yetersizdirler. Araştırmacılar, çocukların işitsel anlatımsal dil güçlerini ayırmaya ilişkin üç çeşit problem tanırlar: 1- Sözcükleri hatırlamada güçlük 2- İşitsel- devinsel bütünleştirme, 3- Sentaks ve Oluşturmadır. “Readitarizasyon” problemleri, sözcükleri hatırlamada güçlük olarak tanımlanır. Bu tip öğrenme güçlüğü olan çocuk, sözcükleri tanıyabilir ve anlayabilir; sözcükleri depolamıştır, fakat onları hatırlayamaz. İşitsel- devinsel bütünleştirme, çocuğun sözcükleri söyleme yeteneğini ifade eder. Çocuk sözcüğü anlayabilir, hatırlayabilir, fakat konuşma için gerekli olan işitsel- devinsel örüntülerle sözcüklerin ilişkisini kurmada güçlük çeker, sözcükleri taklit edemez. Diğer çocukların (sentaks ve oluşturma problemi olanlar),

cümle oluşturmada sorunları vardır. Duyarlar ve kavrarlar, ancak, tek sözcüklerle ya da kısa deyimlerle konuşur; sentakta ve örgütlemeye güçlük çekerler.

Burada görüldüğü gibi, işitmede herhangi bir sorun yaşayan çocuklar, dinlediğini anlamada, hatırlamada ve kullanmada büyük zorluk çekmektedirler. İşitme işlevinde herhangi bir yetersizlik yaşayan birey, diğer insanlarla iletişim kurmakta ve anlamakta daima problem yaşamaktadırlar. Bu tip sorunları olan bireyler, dinleme yoluyla öğrenme becerilerini yeterli düzeyde kullanamamaktadırlar.

4- Günlük Hayatta Dinlemenin Yeri ve Önemi

İnsan hayatı boyunca, sürekli olarak, birilerini veya bir şeyleri dinleme faaliyeti içindedir. Yukarıda bahsedildiği gibi, iletişim kurmanın iki vazgeçilmez unsuru dinleme ve konuşmadır.

“Sosyal hayatta konuşma, okuma ve yazma ne kadar önemli ise dinleme de o kadar önemli ve gerekli bir beceridir. Aslında insan ilişkilerinin çoğu anlatma ile dinlemeye dayanır. Dinleme, bilgi edinmenin, öğrenmenin, anlamamanın başlıca yollarından biridir. İnsan evde, okulda, sokakta, çarşıda, pazarda... dinleme faaliyeti ile iç içedir. Diğer taraftan, kültürel hayatımızın öyle yanları vardır ki tek taraflı olarak dinleme ile ilgilidir. Radyo ve televizyon programlarının, tiyatroların, konferansların, konserlerin dinlenmesi ve seyredilmesi çağımız insanının vazgeçemeyeceği ihtiyaçları arasındadır” (Özbay, 2001:9).

Dinleme becerisi “her gün hiç düşünmeden, etrafımızda olup biteni anlamlandırmak için kullandığımız önemli zihinsel yeteneklerden biridir. Elektronik iletişim - bilgisayar teknolojisinin ve görsel medyanın hızla gelişmesine rağmen dil becerileri özellikle de dinleme, iletişim becerilerimizin temelini oluşturmaya devam edecektir. Dinleme yaşamın her anına dağılmış durumdadır” (Temur, 2001:62).

İnsan konuşabilen tek varlıktır. Ancak çoğu zaman konuşmak yerine kavgaya çıkmayı yeğleyip, anlamayı reddetmektedir. Dinleme eğitiminden geçmemiş veya bu alışkanlığı edinmemiş bireyler, anlamakta ve anlatmakta sorun yaşamaktadırlar. Kişi, karşısındakinin söylediklerini anlayamadığı zaman, direkt olarak savunmaya

geçmekte ve suçun kendinde değil, konuşmayı yapan kişide olduğunu söylemektedir. Bu durum, sağlıklı bir iletişim ortamı oluşmasını daima engellemektedir.

Dinleme becerisinin önemi, bugün tüm insanlar için bilinen bir gerçektir. “Ancak, bu konu üzerinde, pek azımız yeterince dururuz. Dinleyicilerden birinin, konuşma anında uyuklaması ya da konuşmanın sıkıcılığından söz etmesi ve konuşmanın anlaşılır açıklığı taşımadığının suçunu, konuşmacıya yüklemesi doğru değildir. Haberleşmeyi hareket hâline getiren her ne kadar konuşmacı ise de, dinlemeyi iyi bilmeyen bir dinleyici, eksikliği kendinde aramalıdır. Yine konuşmayı anlamadığında, konuşanın fikirlerini iyi açıklayamadığını söylemek yerine, dinlemesini öğrenmelidir” (Kantemir, 1991:12). Günlük hayatta iletişim konusunda karşılaşılan problemlerin başında doğru ve iyi dinleme alışkanlığının kazanılmamış olması gelmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda, insanın günlük hayatında dinlemeye ayırdığı zaman diliminin oldukça fazla olduğu kanıtlanmıştır.

Bir kişinin bir günü;

% 9 yazarak,

%16 okuyarak,

% 30 konuşarak,

%45 dinleyerek geçmektedir (Maxwell, Dornan, 2001:106; Buzan, 2001:97).

Dinlemeye ait yüzde, bazı kaynaklarda % 42 olarak verilmiştir (Yangın, 1999:30; Temur, 2001:62). Yukarıdaki yüzdelerden hangisi doğru olursa olsun, insan hayatında dinlemenin vazgeçilmez ve önemli bir yeri olduğu tartışılmaz bir gerçektir. “Ortalama, bir yetişkin, gününün % 45’ini dinleyerek geçirmesine rağmen, dinleme verimliliği % 25’in altındadır” (Robertson, 2002: 57).

Ian Mackay, “Dinleme Becerisi” adlı eserinde, dinlemenin yaşantımızdaki önemini şöyle dile getirmektedir:

“Zamanımızın çok büyük bir kısmını harcadığımız dinleme eylemi, sahip olduğumuz en önemli becerilerimizden biri olmakla birlikte en az tanınan becerimizdir. Bu böyledir, çünkü insanlar dinlemeyi duymakla karıştırırlar. Ama dinlemek, sadece duymaktan daha fazlasını içerir. Gerek kamu kuruluşları, gerekse özel şirketler dinlemenin önemini kavradıkça, büyük bir kısmı dinleme becerilerini geliştirmekten oluşan iletişim kursları düzenliyorlar. Hepimiz elimizin altındaki bilgilerin ya da profesyonel ve teknik donanımımızın işimizdeki amaçlarımıza ulaşmak için tek başına yeterli olmadığını biliyoruz. Bu bilgileri diğerleri ile paylaşmalı ve dinleyerek diğerlerinin bizden ne istediğini anlamalıyız. Daha da önemlisi etrafımızdaki insanları değerlendirmeli ve deneyimlerinden, bilgilerinden, düşüncelerinden faydalanmalıyız” (Mackay, 1997:10-11).

Günlük yaşantımızda, paylaşımın ne kadar önemli olduğunu kavramak, aynı zamanda dinlemenin önemini kavramak anlamına gelmektedir. Yaşadığımız çağ, “bilgi çağı” ve toplum ise “bilgi toplumu” olarak adlandırılmaktadır. Bilgi çağında, bilgi toplumu olabilmek için, okuma becerisinin yanında dinleme becerisinden de en üst seviyede faydalanılması zorunludur.

5- Niçin Dinleriz?

Günlük hayatta pek çok bilgilerimizi dinleyerek elde ederiz. Dinleme, okuma gibi, bilgi almanın, öğrenmenin önemli yollarından biridir. İyi bir dinleme olmadıkça iyi konuşmaya ve iyi yazmaya da imkân yoktur. Bu bakımdan okuma kadar, dinlemenin de başarılarımızdaki payı büyüktür. Yalnız öğrenmek için değil iş ve çalışma hayatında kurulan dostluk, arkadaşlık gibi ilişkilerin dinleme ile yakından ilgisi vardır .

İnsanlar, çok değişik amaçlar doğrultusunda dinleme yapabilirler ve her insanın farklı dinleme amacı olabilir. Genel olarak, dinleme amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Hoşça vakit geçirmek,
- 2- Söylenenleri eleştirel ölçütlerde değerlendirmek (Taşer, 2000: 213).
- 3- Bilgilenmek,

- 4- Eleştiri almak,
- 5- Bir başkasının öyküsüne katılmak,
- 6- Diğerlerinin deneyimlerinden ve anlayışlarından faydalanmak,
- 7- Ufkumuzu genişletmek- öğrenmek (fikir üretmek),
- 8- Bir ilişki oluşturmak,
- 9- Diğerlerini değerlendirmek ve saygı göstermek (Mackay, 1997:9-10; Maxwell, Dorman, 2001:95-98).
- 10- Yakınlarımıza veya başkalarına yardım etmek (Gordon, 1999:55; Cüceloğlu, 2001:177; Maxwell, Dorman, 2001:99; Ağca, 2001:112-113).

Yukarıdaki maddeleri çoğaltmak mümkün, ancak burada önemli olan dinleme işini yapmadan önce amacın ya da amaçların belirlenmiş olmasıdır. Böylece dinleme, etkin biçimde yapılmış olacaktır.

6- Eğitim - Öğretim ve Öğrenmede Dinlemenin Önemi

Eğitim - Öğretim ve Öğrenmede Dinlemenin Önemi konusuna başlamadan önce, bu kavramların açıklanması gerekmektedir. Eğitim;

- 1- Çoğu zaman kelime anlamı ile ferdin sosyalleştirilmesi, hemcinslerine benzer ve topluma faydalı bir üyenin hazırlanması anlamına gelir.
- 2- Kişinin toplumsal yeteneklerinin ve optimum kişisel gelişiminin sağlanması için, seçkin ve kontrollü bir çevreyi ve okul etkinliklerini içine alan sosyal bir süreçtir.
- 3- Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir (Hesapçıoğlu, 1998:33).

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak, eğitimin kapsamının, bireylere davranış kazandırma ve değiştirme hususu üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Eğitim kurumlarımızın amaçlarından biri de, eğitim alan bireylere davranış kazandırmaktır. Öğretim ise, eğitimden farklıdır; ancak birbirini tamamlayan iki parçadır. Öğretim;

- 1- Herhangi bir eğitim kurumunda bir küme öğrenciye belli alan ve konularda bilgi verme işi.
- 2- Resmî ve gayri resmî durumlarda öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gerekli araç ve gereçleri sağlama ve rehberlikte bulunma eylemi.
- 3- Belli bir şeyi öğretme, bilgi verme, bilgi ile donatma (Hesapçıoğlu, 1998:34).

Öğretim kavramının kapsamında ise, hedef kitleye bir bilgi aktarımı söz konusudur. Eğitim kurumlarımızda genel olarak, davranışa ayrılan kısım genellikle gelişmiş olmuştur; bir plân ve program dâhilinde davranış kazandırma yönü hep göz ardı edilmiştir. Birçok davranış gibi, dinleme de göz ardı edilen davranışlar arasındadır. Öğretmenlerimizin sınıf ortamında en çok kullandığı sözcükler arasında, “Susun, konuşmayın, dinleyin!” gibi ünlemler yer almaktadır. Ancak, tüm bu uyarılara rağmen öğrenciler kısa bir süre sonra yine dinlememeye eğilim gösterirler. Bu da aileden başlayan ve eğitim kurumlarımızda devam edegelen dinleme eğitiminin eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Öğrencilere dinlemenin teorik tarafı sık sık anlatılsa bile, bunun bir davranış hâline dönüşmesi için bir çaba sarf edilmemektedir.

Dinlemenin eğitimdeki önemi, değişik araştırmalar sonucunda ortaya konmuş ve az çok dinlemenin önemini kavrayan öğrencilerin, diğer öğrencilerden daha başarılı oldukları tespit edilmiştir. “Yapılan araştırmalar sonunda, insanların pek çoğunun daha az konuşma, daha çok dinleme durumunda bulunduğunu ortaya çıkarmıştır. Eğitim ve öğrenim süresinde geçen yıllar bu gerçeği yeterince belirtir. Eğitim ve öğrenimin başlıca iki yolu okumak ve dinlemek ise de, pek çoğumuzun okumayı da dinlemeyi de hiçbir zaman gereği gibi öğrenmemiş olduğumuz bir gerçektir. Sınavlardaki başarısızlıklarımız, okumada ve dinlemedeki yetersizliklerimizin acı ürünleridir. Bu nedenle iyi dinlemeyi öğrenmek, hepimizi çok yakından ilgilendirmektedir” (Taşer, 2000:208).

Dinleme becerisini kullanabilen öğrenciler, sınıfta öğrendikleri bilgilerin tekrarını, daha sonra kısa bir gözden geçirmeyle pekiştirebilmektedirler. Ancak dinleme becerisinden yeterince faydalanamayan öğrenciler, sınıfta geçirdikleri vaktin, ortalama üç katını harcayarak, edinmeleri gereken bilgiyi tam olarak öğrenememektedirler.

Yapılan araştırmalar “öğrencilerin okulda öğretmen ve arkadaşlarını günde 2,5- 4 saat dinlediklerini, okul başarısının da öğrencinin dinleme yeteneğine sıkı sıkıya bağlı olduğunu göstermektedir” (Sever, 1997:11). Robertsen (2002:51), bir bireyin başarılı olabilmesi için sadece zeki olmasının yetmeyeceğini, bunun yanında dinleme becerisini en iyi şekilde kullanması gerektiğini söyleyerek, sözlerine şöyle devam eder: “Ortalama zekaya sahip öğrenciler arasında, öğrencinin dinleme yeteneğiyle başarı derecesi arasındaki ilişki, bir kişinin zeka düzeyiyle o kişinin başarı derecesi arasındaki ilişkiden daha yüksektir.”

“Çocuk okula başladığında sınıf içinde geçirdiği zamanın yaklaşık % 50- 75’i öğretmeni, arkadaşlarını veya sesli materyalleri dinlemekle geçer. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda dinlemenin okulda öğrenmelerde büyük bir paya sahip olduğunu göstermiştir” (Temur, 2001:62). İlk okuma- yazma eğitimine başlayan bir çocuk, zamanının çoğunu öğretmenini dinleyerek geçirmekte, öğretmeninden gerekli bilgi ve tecrübeyi dinleyerek ve görerek edinmektedir.

Öğretmenlerin en çok kullandığı yöntemler arasında, “anlatma” (takrir) ilk sırayı alır. Bu yüzden öğretmen, bir ders saatinde büyük oranda anlatan, öğrenciler ise dinleyendir. Anlatma yönteminin, eğitim- öğretimde dezavantajlarının fazla olduğu söylene de, bir çok derste faydalanılması zorunludur.

“Öğrendiklerimizin % 83’ünü görme, % 11’ini işitme, % 3,5’ini koklama, % 1,5’ini dokunma, % 1’ini tatma yoluyla elde ettiğimiz belirtilmektedir. Günlük yaşantımızda görme yoluyla öğrendiklerimizi bir kenara bırakırsak, öğrenim sürecimizde öğrendiklerimizin önemli bir kısmı dinleme yoluyla kazanılmıştır. Okullarımızda öğretmelerin pek çoğu düz anlatım (takrir) yöntemini kullanmaktadır. Bu durumda öğrencilerin dinlemeye ayırdıkları zaman daha da artmakta, öğrendiklerinin neredeyse % 83’ünü dinleme yoluyla elde etmektedirler.

Bu, dinleme alanında yeterli beceriye sahip olmayan bir öğrencinin zihinsel kapasite bakımından zayıf olmamasına rağmen verimsiz bir öğrenim süreci yaşayacağı anlamını taşımaktadır” (Çifçi, 2001:169).

Öğrenci, dinleme becerisinden yeterince faydalanmadığında, okul başarısında önemli oranda düşüş yaşamaktadır. Bu başarısızlık sadece eğitim- öğretim hayatına değil, günlük hayatta diğer bireylerle kurduğu ilişkilerine, işyerindeki verimliliğine de yansımaktadır.

Dinleme becerisi “eğitim ve öğretim faaliyetlerinde önemli bir noktada durmasına karşın eğitim kurumlarımızdan mezun olan öğrencilerin yeterli dinleme eğitimi almadıkları ve hayata sağlıklı bir dinleyici olarak atılmadıkları bir gerçektir. Dinleme alışkanlığının kazandırılmasının yanında dinleyici konumunda bulunan çocukların dinlemekten çabuk usandıkları da bilinmektedir. Bu durum, onların dinledikleri arasında sıklıkla kopukluk yapmasına sebebiyet vermektedir. Öğrenci olaylar arasında kurgu yapamamakta veya yapmakta zorlanmaktadırlar. Dinleme sırasında oluşan kopuklukları öğrenci, ancak zihnini tekrar toparladığında veya anlatılanlar, okunanlar tekrar okunduğunda tamamlar” (Yazkan, 2000:8). Öğrencilerin daha sonraki tamamlama çalışmaları, her zaman iyi sonuçlar vermeyebilir. Bunun için dersi derste öğrenme, yani dinleme yeteneğinin geliştirilmesi gerekmektedir.

“Ders çalışılırken (dinlerken) çeşitli nedenlerle dersten kopmalar olur. ‘Neyse ben bu konuyu evde daha detaylı çalışır, anlarım.’ gibi alternatif çözümler başlar. Artık bu durum git gide kronikleşerek, bir hastalığa döner. Böylece konular ‘sonra’ faktörüne güvenerek derste yarım yamalak anlaşılmaya başlanır. Evde ise ya çalışmaya fırsat bulunamaz ya da başarılamaz. Bu durum ‘dersi derste anlama’ yeteneğini kaybettirdiği gibi, kişi bunun bir hastalık olduğunun da farkında değildir” (Koçak, 2002:26). Eğer öğrencilere, dinleme ile ilgili bilgi ve eğitim yeteri kadar verilmezse, öğrenciler bu alışkanlıklarından vazgeçmeyeceklerdir. Ayrıca, bunun eksikliğini tüm eğitim - öğretim hayatı boyunca yaşayacaklardır. Öğrencilere, bilgi edinmenin önemli bir yolunun da dinleme eğitiminden geçmek olduğu mutlaka öğretilmeli ve uygulamalar için çaba sarf edilmelidir.

“Okul öncesine ait bilgi dağarcığının azımsanmayacak bir kısmı dinleme yoluyla edinilmektedir. Okul döneminde de öğrenciler, bilgileri daha çok dinleyerek öğrenirler. Amerika’da yapılan araştırmaların sonucunda, tipik bir ilkokul ve ortaokul öğrencisinin okuldaki zamanının % 50’sini, üniversite öğrencisinin % 90’ını dinleyerek geçirdiği belirtilmiştir” (Yangın, 1999:30). Aynı şekilde yine Amerika’da yapılmış olan bir araştırmanın sonucu ise şöyledir: Bir dilbilgisi okulu öğrencisi zamanının % 57’sini, yüksek okul öğrencisi % 53’ünü ve kolej öğrencisi % 69’unu dinleme yaparak geçirmektedir.

Araştırmacılar, sınıfta sözlü iletişimin tek yönlü olduğunu; öğretmenlerin bir ders saatinin yaklaşık 2/3’ünü ders anlatarak geçirdiklerini saptamışlardır. Öğretmen zamanın çoğunu sözlü davranışlara ayırmaktadır. Sözlü etkileşimin ön plâna çıktığı bir eğitim anlayışında, öğrencilerin çok dikkatli olması gerekmektedir. Öğrencinin dersi derste dinleyerek öğrenme alışkanlığı edinmesini sağlamak gerekmektedir. “Klasik eğitim sistemi, hiçbir aşamasında bu beceriyi geliştirecek sistemli bir girişimde bulunmaz. İyi ders dinleme alışkanlığına sahip bir öğrenci derslere devam konusunda elinden geldiğince titiz davranır. Çünkü böyle bir öğrenci sınıfta anlatılan dersi öğrenmenin en kolay ve biricik yolunun dersi dinlemek olduğunu bilir. İnsan kitabı istediği zaman okur, istediği zaman tekrar edebilir. Ancak okumak ve tekrarlamak ilave bir zaman, yeni bir düzenleme ve zevk alınan kişisel faaliyetlerden zaman verilmesini gerektirir. Oysa dersi derste öğrenebilmek için öğrencinin elinde tek bir fırsat vardır: Söyleneni dinlemek ve not tutmak” (Baltaş, 1999:43). Bu bilgiler ışığında, öğrenmenin büyük bir çoğunluğunun derste dinleme faaliyetini eksiksiz yerine getirmeyle olacağı kanısına varılabilir. Ancak dinlediğini anlama yoluyla öğrenmek, düzenli olarak dinleme becerisini geliştirici faaliyetler içinde bulunmayı gerektirmektedir. Dinleme, öğrenme süreci içerisinde önemli bir beceridir.

Dinleme, öğrenmenin vazgeçilmez bir unsurudur. Eğitim - öğretim süreci boyunca edindiğimiz bilgilerin çoğunu dinleyerek ediniriz.

“Dinleme, anıksal bir tutum sonucu olarak bireyin işitsel uyarıları algılamasıdır. Daha açık bir anlatımla, “dinleme”, öğrenci

tarafından işitilen bir şeyin anlaşılmasıdır. Bu açıdan dinleme de, okuma, konuşma, gözlem, v.b. gibi bir öğrenme yoludur. Okulda öğrenmenin büyük bölümü dinleme yolu ile gerçekleşir. Özellikle orta öğrenimde, sınıflardaki öğrenci sayısının kalabalık, laboratuvar ve işlik gibi uygulamalı derslerin gerçekleştirilmesine elverecek olanakların sınırlı olması gibi nedenlerle, okulda öğrenme daha çok dinlemeye dayalı olmaktadır”(Uluğ, 1995:69- 70).

Dinlemenin öğrenme sürecindeki yeri ve önemi büyüktür. Öğrencinin bir ders süresi içinde dinleyerek ve izleyerek öğrenebileceği bir konuyu ders dışında öğrenebilmesi için, o konuya üç kat daha fazla zaman ayırması gerekmektedir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

- 1- Sınıf içinde yapılan sözlü anlatımlar konunun özünü ve en can alıcı yanlarını öğrenciye verme olanağı sağlar.
- 2- Anlatımda yazı tahtası, harita, çizelge v.b. görsel araçların kullanılması görsel, işitsel dinleme olanağı sağlar.
- 3- Sınıf içi grup etkileşimi öğrenmede etkilidir (Demirel, 1999:34).
- 4- Sınıf içi etkileşimde öğrenci, sınavlarda sorumlu olduğu yerlerin ip uçlarını öğrenir. Bu da sınav hazırlığını daha bilinçli yapmasına yardımcı olur; dolayısıyla da ders başarısını artırır (Uluğ, 1995:70).

Yukarıdaki nedenlere ek olarak şu husus da önemlidir: Bazı soyut konuları öğrenciler anlamakta sıkıntı çekerler -özellikle dil bilgisi konularında-, öğretmen bu konuları, öğrencilerin anlayabileceği seviyeye indirgeyerek anlamalarına yardımcı olur. Öğrenci için anlaşılmaz ve karmaşık sayılabilecek bilgi ve becerileri anlamalarında yardımcı olur.

Özetle, “derste öğrenilecek bir konunun, evde; okuma, yazma, v.b. yollarla öğrenilmeye çalışılması, daha çok zaman alıcıdır. Bu tür öğrenmede, öğrenilen bilginin korunması yani kalıcılığı da daha zordur” (Uluğ, 1995:70). Çünkü öğretmen, sınıf ortamında anlattığı konuyu ya değişik eğitim- öğretim araç ve gereçleriyle destekleyerek ya da çarpıcı örnekler vererek anlatmaktadır. Bu da öğrencinin o bilgiyi hatırlama ve saklama düzeyini yükseltmesine etki eder.

7- Dinleme Eğitiminin Türkçe Eğitim Programlarındaki Yeri

Eğitim Programı: “Eğitim programının herhangi bir eğitim kuruluşunda veya herhangi bir eğitim aşamasında ulusal eğitimin amaçlarını, eğitim kuruluşunun amaçlarını, bu amaçlara ulaşmak için saptanmış öğretim ders ve programlarını, ders içi ve ders dışı etkinlikleri, içeriğin etkinlikle kazandırılmasını sağlayacak süreç, yöntem ve teknikleri, amaçlara ne dereceye kadar ulaşıldığını kontrol etme işlevine sahip değerlendirme etkinliklerini içeren belgedir” (Hesapçıoğlu, 1998:77).

Özbay’a göre (2000:177) eğitim programının tanımı şöyledir: “Bir milletin kültürünü meydana getiren temel unsurları dikkate alarak toplumdaki sosyal bağları düzenleyen, bunları gelecek nesillere aktaran, muhatap kitlelere kazandırılması gereken davranışları gösteren hedefler dizisidir.”

Herhangi bir eğitim kurumunda, eğitim ve öğretim faaliyetleri bir arada yürütülür. Ancak, şimdiye kadar yürürlükte bulunan eğitim programlarının, öğretim üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Türkçe eğitim programı da genel olarak öğretim amaçlıdır. Son programda, eğitim kısmına biraz daha fazla ağırlık verilmesine rağmen, hâlâ uygulamalarda eksiklikler göze çarpmaktadır. Dinleme eğitiminin nasıl yapılacağına dair gerekli açıklamalar yeterince yapılamamıştır.

“Değişik kademedeki okullarımızda Güzel Konuşma, Güzel Yazma, Yazılı Anlatım, Sözlü Anlatım, Okuma Teknikleri, Hızlı Okuma, Diksiyon gibi derslerin bulunmasına rağmen dinleme ile ilgili dersler pek yer almamaktadır. Eğitim programlarında da bu konuya çok az yer verilmekte, bu becerinin geliştirilmesiyle ilgili olarak neler yapılabileceğinden ise hiç bahsedilmemektedir. Hâlbuki günlük hayatta iletişim konusunda karşılaşılan problemlerin başında doğru ve iyi dinleme alışkanlığının kazanılmamış olması gelmektedir. Bu sebeple, yetişmekte olan çocuk ve gençlerimize iyi dinleme becerisini okullarımızda kazandırmak zorundayız” (Özbay, 2001:9).

1981 yılına kadar, programlarda öğrencilere kazandırılacak davranışlar kısmında öğrenci düzeyine uygun bir basamaklandırma ve somut ölçütler bulunmamakla beraber, 1981 yılından sonra bu eksiklik önemli ölçüde kapatılmıştır.

Erişen (1983:52), 1981 Temel Eğitim Okulları Müfredatını değerlendirirken, bu müfredatın, önceki müfredatlara göre daha açıklayıcı olduğunu ve birtakım eksiklerin giderildiğini söyleyerek, sözlerine şöyle devam eder: 1981 Temel Eğitim Okulları Türkçe Programı'nın en belirgin özelliklerinden birisi, öğrencilere kazandırılacak beceri ve alışkanlıklardan söz ederken, bir basamaklandırmaya uyulduğu, yalından bileşiğe, kolaydan güce gidiş gibi bazı unsurlara dikkat edildiği görülmektedir. Örneğin, 'Dinleme ve İzleme Tekniği Bakımından' I. sınıfta, '3- 5 dakikalık bir masalı dinleyebilmek, 3- 5 dakikalık bir filmi izleyebilmek' amaçlanmış iken bu süre, II. sınıfta, '5- 8 dakikalık bir masal ya da öyküyü, 5- 9 dakikalık bir filmi', III. sınıfta '8- 10 dakikalık masal ya da öyküyü, 8- 10 dakikalık filmi dinleyip izleyebilmek' olarak belirlenmiş; bu, basamak basamak arta arda VIII. sınıfta '35- 40 dakikalık bir konuşma ya da konferansı dinleyip bütün bir filmi izleyip kavrayabilmek'e dek yükselmiştir. Aynı biçimde IV. sınıfta '150- 200 kelimelik metinleri doğru ve anlamlı olarak okuyabilmek' amaç edinilmişken yine, basamak basamak yükselerek bu ölçü, VIII. sınıfta '250- 300 kelimelik bir fikir yazısını ya da 450- 500 kelimelik hikâye etme yazısını okuyabilmek'e ulaşmıştır. Anlama tekniğinde de özdeş bir basamaklanma söz konusu edinilmiştir.

Yine, 1981 programının, diğer programlarından farklı bir yönü okumayla birlikte dinleyip izleyebilmeye daha kapsamlı şekilde yer verilmiş olmasıdır.

"İlkokul ve Ortaokul Programlarında Türkçe etkinlikleri arasında bir 'okuma' bölümü yer almaktadır. Bu, betiğin (kitabın), gazetenin, derginin, -kısacası- basılı eğitim araçlarının, biricik iletişim aracı olduğu çağlardan kalma bir anlayışın belirtisidir. Oysaki, bugün, bir yandan radyo, televizyon v.b. görsel ve işitsel iletişim araçlarının gelişmesi; öte yandan her türlü açık hava, kapalı salon toplantıları, bilimsel konuşmalar, kurultaylar gibi toplu ve sözlü etkinlikler, insanın yalnız 'okuduklarını' değil; 'dinlediklerini, görüp izlediklerini' anlamada da yeterli olmasını gerektirmektedir. Bunun için de, Temel Eğitim Okulları Türkçe Programında Türkçe öğrenisinin ana etkinlikleri arasında 'okuma' bölümü – yerine ilk kez ve yerinde olarak- 'Anlama' bölümü yer almıştır. Bu anlama çalışmalarında da 'öğrencilerin kazanacakları davranışlar' arasında yaşamın doğal akışına uygun olarak, önce, 'dinlediklerini, gördüklerini, izlediklerini'; daha sonra da, 'okuduklarını' anlama teknikleri yer almıştır. Çünkü, çocuk, 'okuma' öğrenmeden önce ve okumaya başladıktan sonra da en çok 'dinler ve izler'. Çocuklarımızın yalnızca 'okuduklarını' anlamalarını sağlamaya çalışmak, eksik bir

eğitim etkinliği olurdu. Onların çağımızın düzenin istediği birer yurttaş olarak yetişebilmeleri için, yalnız okuduklarını değil; -çok daha kapsamlı olarak- görüp, dinleyip izlediklerini anlamada da yeterli olmaları gerekir” (Erişen, 1983:53).

Batıda dinlemeden ihmal edilmiş yetenek, unutulmuş bir yetenek olarak söz edilmektedir. Ülkemizde de bu durum bundan daha iyi değildir.

1968 Müfredat Programı’na kadar;

1- Öğrencileri, sözle veya yazıyla ifade olunan düşünceleri, duyguları iyi ve doğru olarak anlamaya alıştırmak.

2- Onlara gördüklerini, duyduklarını, bildiklerini, incelediklerini, öğrendiklerini, düşünüp tasarladıklarını sözle ve yazı ile iyi ve doğru olarak anlatma kudretini kazandırmak’ tan söz edilmişse de öğrencilerin duyduklarını nasıl iyi ve doğru anlayacakları açıkta bırakılmıştır. İlk defa 1968 ilkokul müfredat programında “*dinleme eğitimi*”nden doğrudan söz edilmiş, öğrencilerin her sınıfta “*dinleme ve izleme tekniği bakımından*” kazanacakları davranışlar belirtilmiştir. Bu davranışların 1995 ilkokul müfredat programında da aynen tekrar edildiğini görüyoruz.

“Önceki programların ‘Açıklamalar’ bölümünde dinlemenin önemi ve gereği satır aralarında vurgulanmaya çalışılmıştır: ‘İyi bir anadili eğitimi görmüş kimse, kendisine anlatılmaya çalışılan bir bilgi, duygu ya da düşünceyi, herhangi bir notayı atlamadan, sırasını bozmadan, olduğu gibi kavrayabilir, anlatabilir... Öğrencileri, okudukları bir yazıda, dinledikleri bir konuşma veya konferansta işlenen düşünce ya da duyguları kavrayıp sezebilme yeteneklerinin geliştirilebilmesi için metinler üzerinde çalışırken gözlemlerde bulunmak, kaynakları incelemek, ayrıntıları arayıp bulmak, karşılaştırmalar yapmak, sorunları çözmek suretiyle kurala, tanıma ve bütüne varma yöntemi uygulanmalıdır.’ Dinleme eğitimi programlardaki gerçek tanımına 1998 İlköğretim Taslak Programı’nda kavuşmuştur. Taslak Programda Türkçe dersi zümresi daha modern bir yaklaşımla *dinleme, konuşma, okuma ve yazma* olarak hayatta en çok kullanılan temel dil becerisinden başlanarak sıralanmıştır. “Açıklamalar” bölümünde ise özel başlık açılarak dinleme eğitimi için de gerekli yönlendirmelere yer verilmiştir. ‘Dilin dört alt becerisi içinde en çok kullanılan dinleme becerisidir. Dinleme, iletişimin ve öğrenmenin en temel yoludur. İşitmek ile dinlemek birbirinden çok farklıdır. İşitme, isteğimiz dışı gerçekleşirken dinleme, belli bir amaç doğrultusunda yapılan, öğrenilmesi gereken bir beceridir... Dinleme eğitimine küçük yaşlardan itibaren başlanmalıdır... Dinleme eğitiminin başarılı olabilmesi için öğretmenin de iyi bir dinleyici olması

gerekmektedir.’ Bunların yanı sıra, sadece dinleme eğitimiyle ilgili davranışlara değil hedeflere de yer verilmiş, davranışlar hedeflere bağlı olarak sıralanmıştır. Her sınıf için belirtke tablosu hazırlanmıştır” (Çifçi, 2001:166-168).

Mevcut müfredat programında, dinleme becerisini geliştirmeye yönelik bazı bölümlerin olmasına rağmen, bunun yeterli olmadığı görülmektedir. Program geliştirme çalışmaları yapılırken, okuma, yazma, konuşma ve dil bilgisi konularına verilen önemin, dinleme becerisine de verilmesi gerekmektedir. Ayrıca, öğretmenlerin dinleme etkinlikleri yapabilmesi için rehber kitapların hazırlanması da zorunludur.

8- Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programında Dinleme Eğitimi

Türkçe Programında, dil becerileri genel olarak şöyle düzenlenmiştir:

- 1- Anlama becerileri
 - a- Dinleme
 - b- Okuma
- 2- Anlatma becerileri
 - a- Konuşma
 - b- Yazma

Türkçe öğretiminin öncelikli hedefi, öğrencilere anlama ve anlatma becerileri kazandırmaktır. “Anlama becerilerinden biri olan dinleme, her sınıf için ayrı bir öneme sahiptir. İlköğretim birinci sınıfta sesleri dinleyerek öğrenmeye başlayan öğrenci, her sınıfta bu becerisini geliştirerek bir öğrenim yolu olarak kullanabilmektedir. İlköğretim altı, yedi ve sekizinci sınıfa geldiğinde ise ortalama 30-40 dakikalık bir konuşmayı, bir konferansı, amacına uygun bir şekilde dinler duruma gelmektedir” (Temur, 2001:63). Dinleme ve anlama eğitiminin gerekliliği sadece Türkçe dersi için gerekli değildir. Bir bireyin anlama becerisinin geliştirilmesi, diğer dersler için de önemlidir. Bir problemin veya deneyin en kısa sürede anlaşılabilmesi, o bireyin anlama becerisi ile ilgilidir. Ancak, anlama becerisinin geliştirilmesi, büyük oranda Türkçe derslerinin kapsamı içerisine girmektedir.

İlköğretim Okulu Türkçe Programı'na bakıldığında, “dinlediğini anlama becerisinin öneminin vurgulandığı, buna rağmen ilgili hedef davranışlara, öğretme-öğrenme durumlarına ve sınama durumlarına yeterince yer verilmediği görülmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da Türkçe derslerinde dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesine dönük etkinliklere yeterince yer verilmemektedir” (Yangın, 1999: 30).

Dinlediğini anlamaya ait bölüm, İlköğretim Okulları Türkçe Programı'nın ‘Açıklamalar’ kısmında şu şekilde ifade edilmektedir: “Okullarımızda okumaya, yazılı bir metni anlatmaya büyük önem verilmektedir. Bu, yerinde bir tutum olmakla birlikte, günümüzde görsel ve işitsel araçların hızla gelişerek günlük hayatımızda çok etkin bir rol kazanmış olması, dinleyerek, dinlemesini bilerek anlamayı da ön plâna getirmiş bulunmaktadır. Toplumsal ve demokratik yaşamın gelişmesi, radyoda, televizyonda, açık havada ya da bir salonda izlenen bir konuşmayı anlamanın önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Bu yüzdendir ki, yazılı metinlerin okunup anlaşılmasının yanında, dinlenen bir konuşmanın ya da konferansın anlaşılmasına da önem vermek gerekir. Yani, yalnız okunan metni anlama değil, konuşulanı ve dinleneni anlama da Türkçe dersinin etkinlikleri arasındadır” (İlköğretim Okulları Türkçe Ders Programı, 2000:7-8). Programın, Açıklamalar kısmında yukarıdaki bilgiler verilmesine rağmen, bunların nasıl gerçekleştirilebileceğine dâir yeterince bilgi yoktur.

İlköğretim Okulları Türkçe Programı'nda, Genel Amaçlar bölümünde, dinleme becerisi ile ilgili olarak şu amaçlara yer verilmiştir:

- 1- Öğrencilere, görüp izlediklerini, *dinlediklerini*, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak;
- 2- Onlara, görüp izlediklerini, *dinlediklerini*, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak;
- 3- Onlara, *dinleme*, okuma alışkanlık ve zevkini kazandırmak; estetik duygularının gelişmesinde yardımcı olmak (İlköğretim Okulları Türkçe Ders Programı, 2000:7).

Programın genel amaçlarında dinleme ile ilgili yukarıdaki üç madde yer alırken, Özel Amaçlar bölümünde, dinleme becerisi ile ilgili şu amaçlara yer verilmiştir:

- 1- Öğrencilere düzeylerine uygun konuşmaları dinleme; olay, film v.b. izleme beceri ve alışkanlığını kazandırmak;
- 2- Öğrencilerin edindikleri dinleme, izleme beceri ve alışkanlığını düzeylerine göre geliştirmek;
- 3- Öğrencilere dinlediklerini ve izlediklerini doğru anlama ve yorumlama yeteneği kazandırmak;
- 4- Öğrencilere dinleme ve izleme yoluyla ilgi uyandırarak, yakın ve uzak çevrelerini tanıma ve sevmeye duygusu kazandırmak, bilgilerini arttırmak (İlköğretim Okulları Türkçe Ders Programı, 2000: 8).

Yukarıdaki özel amaçlar II. kademelerin bütünü için geçerli olan, dinleme becerisi ile ilgili kazandırılacak davranışlardır. Araştırmanın kapsamı gereği 6. sınıflar için dinleme ve anlama özel amaçlarını aşağıya almakta fayda görüyoruz.

Anlama

Özel Amaçlar

- 1- Öğrencilerin edindikleri *dinleme*, izleme alışkanlık ve becerisini, düzeylerine uygun duygu ve düşünce ürünlerini, konuşmaları, güncel yayınları *anlayabilecek*, eleştirebilecek, ve onlardan yararlanabilecek ölçüde geliştirmek;
- 2- *Dinleme*, izleme okuma ve *anlama* ile ilgili becerilerini, kaynaklara başvurarak içinde yaşadıkları yurdu, toplumu, dünyayı daha iyi tanımaları, sevmeleri için kullanabilme yöntemini kazandırmaktır.

Öğrencilerin Kazanacakları Davranışlar

Dinleme ve İzleme Tekniği Bakımından:

- 1- 25- 30 dakikalık bir konuşmayı, konferansı v.b. dinleyebilmek;
- 2- Radyoda, televizyonda, ilgi duyduğu haberleri v.b. yayınları dinleyip izleyebilmek;
- 3- Bir sınıf içi tartışmasını dinleyip, izleyebilmek;
- 4- Düzeyine uygun bir filmi, röportajı, oyunu, müsamereyi izleyebilmek.

Anlama Tekniği Takımından:

- 1- Dinlediği bir konuşmanın, okuduğu bir yazının, izlediği bir oyunun, filmin ana fikrini, yardımcı fikirlerinden belli başlılarını kavrayabilmek;
- 2- İzlenen bir filmin, oyunun, okunan bir yazının olaylarının sırasını, sebep sonuç ilişkisini, başlıca kişilerini, kişilerin fiziksel ve karakter niteliklerini kavrayabilmek (İlköğretim Okulları Türkçe Ders Programı, 2000:12).

Yazkan'a göre (2000) ilköğretimin I. kademesinde dinleme becerisine ait özel amaçlar kısmındaki davranışlar, ilköğretimin II. kademesinde daha fazla geliştirilmesi hedeflenmiştir. Dinleme süresi değişen hedef kitlenin artık yavaş yavaş dinleme becerisini geliştirici araçlar da değişim göstermektedir. İlköğretimin II. kademesi, I. kademe ile orta öğretim kurumları arasında geçiş noktası durumundadır. II. kademe eğitim- öğretim sürecine başlayan öğrenciler, kişisel gelişimleri gereği, uzun roman ve öyküler okumaya başlamaktadırlar. Bu devrede öğrenciler ortalama 25- 40 dakika arasında dinleyebilirler. II. kademe, I. kademe okunulan, dinlenen roman ve öykülerin içerikleri ve uzunlukları değişir. Dolayısıyla dinleme- anlama becerisini sınanan soruların da içeriği değişmelidir. İlköğretim I. kademenin amacı öğrenciye, davranış ve alışkanlık kazandırmak iken, II. kademenin amacı kazanılmış olan davranış ve alışkanlıkları kullanabilmeye yöneliktir. I. kademe öğrenilenler, II. kademe uygulanabilmelidir.

9- Dinlediğini Anlama Becerisi Bakımından Türkçe Ders Kitapları

Genel anlamda Türkçe ders kitapları, hedef kitlenin dört temel dil becerilerini geliştirebilmeleri için hazırlanmış olmalıdır. Bu beceriler okuma, dinleme, konuşma ve yazmadır. Bu dört beceriye ek olarak dil bilgisini de eklemek gerekmektedir. Ancak, mevcut ders kitaplarının hedef kitlenin dört temel dil becerisini tam anlamıyla geliştirdiği söylenemez. Hazırlanan ders kitapları daha çok yazma, okuma ve dil bilgisi becerilerinin gelişimi için hazırlanmış niteliktedir. Türkçe ders kitaplarında, diğer dil becerileri ön plânda tutulurken, dinleme eğitimi eksik kalmıştır. Bütün eksikliğin kitaplarda olduğunu söylemek de yanlış bir değerlendirme olacaktır. Çünkü, eğitim sistemimizde öğretmen ağırlıklı bir ders işleme alışkanlığı vardır ve öğretmenin en önemli yardımcısı ders kitabıdır. Onun için ders kitapları ne kadar mükemmel hazırlanmış olursa olsun, yine de sorumluluğun çoğu öğretmenlerdedir.

Türkçe “ders kitaplarında konuların işlenişinde dinlemeyle ilgili yönlendirmelere gereği gibi yer verilmesi, kontrollü dinleme materyallerinin bulunması ve daha da önemlisi, öğretmenlerin müfredat programını ve ders kitaplarında yer alan dinleme ve diğer temel becerileri yürütebilecek yeterlilikte yetiştirilmiş olması” (Çifçi, 2001:168), gerekmektedir.

“Ülkemizde en temel ve vazgeçilmez materyal olan Türkçe ders kitapları okuma, konuşma ve yazma becerilerinin yanında dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik olarak yeniden düzenlenmelidir. Çünkü ders kitapları öğretmenin ve öğrencinin en önemli ders materyalidir. Sınıf seviyelerine göre hazırlanmış olan davranışları öğrencilere kazandırmak için yardımcı olması gereken ders kitaplarında dinleme becerisini geliştirici alıştırma, yönerge ve faaliyet eksikliklerinin bulunduğu görülmektedir. Bu eksikliklerin tespit edilerek ders kitaplarında dinlemeye dayalı bölümlerin de hazırlanması gereklidir. Türkçe öğretmenin en büyük yardımcısı olan ders kitaplarının daha duyarlı bir şekilde hazırlanması için Millî Eğitim Bakanlığı’nın görev sorumluluğuna ihtiyacımız vardır” (Özbay, 2003b:103). Sınıflarımızda kitap ağırlıklı ders işlenmektedir. Bu durum, ders kitabına düşen sorumluluğu

arttırmaktadır. Onun için, ders kitapları en iyi biçimde hazırlanmış olmalıdır. Öğrencinin ve öğretmenin her türlü ihtiyacını karşılayacak nitelikte, ders kitaplarının hazırlanması zorunludur.

Özbay'ın (2003c: 63) “Öğretmen Görüşlerine Göre Ankara Merkez İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi” adlı yapmış olduğu araştırmanın sonuçları, Türkçe ders kitaplarına düşen sorumluluğun ne kadar fazla olduğunu kanıtlar niteliktedir. Bu araştırmaya göre, Türkçe öğretmenlerinin, ders kitaplarından % 94,44 oranında faydalandıkları görülmektedir. Kitapların dışında yardımcı malzeme olarak dergi, gazete ve görsel- işitsel araçları kullanan öğretmenlerin oranı ise, % 5,53'tür.

Öğretmen, öğrenciye sadece ders kitabı ile yetinmemesi gerektiğini öğretmek zorundadır. “Öğretmenlerin önemli görevlerinden biri de öğrencilerini bilginin kaynağı ile karşı karşıya getirmek ve ulaşılan kaynaktan fazlasıyla yararlanmalarını sağlamaktır. Böylece öğrenci yaşamı boyunca ona yardımcı olacak bilgileri, kendi öğrenmeleriyle farklı farklı kaynaklardan edinebilecektir. Türkçe kitapları dinleme becerisinin kazandırılması için, öğretim amaçlarını belirlemelidir. Bu amaçlar etkileşimli ve etkileşimsiz dinlemeden her ikisini de içermelidir. Türkçe öğretimi, daha çok her sınıf için ayrı ayrı yazılan Türkçe kitapları ile yürütülmektedir. Birinci sınıf için yazılan bir kitap okuma-yazma öğretimini amaç edinirken üst sınıflar için yazılanlar ise öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmeyi amaç edinmektedir” (Temur, 2001:65). Ancak, sadece okuma- yazma becerisini geliştirmek için yazılan kitaplar, diğer becerilerini göz ardı etmektedir. Daha sonraki kademelerde kazandırılması zor olan dil becerileri, hedef kitlenin alışkanlık edinme dönemlerinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde, II. kademede okuduğunu ve dinlediğini anlamayan bir hedef kitleyle karşı karşıya kalınmaktadır. Temur'un Türkçe ders kitaplarıyla ilgili görüşleri, dinleme eğitimi açısından önemli hususları dile getirmektedir:

“Okulda öğrenmenin ve başarının en önemli unsurlarından biri olan dinleme becerisi için Türkçe kitaplarında bu beceriyi geliştirici düzenlemelere yer verilmemektedir. İlköğretim Programı'nda dinlemeye ilişkin yer alan davranışların gerçekleştirilmesi bile uzak görülmektedir. Çünkü programda yer alan davranışların kazandırılması büyük ölçüde öğretmene bırakılmıştır. M. E. B. Yayınevi ve çeşitli özel yayın evlerine

ait ilköğretim birinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar yazılmış olan Türkçe kitapları incelenmiş ve dinleme becerisine gereken önemin verilmediği görülmüştür. Dinleme becerisine ilişkin bazı bölümlere rastlansa da (dinleyelim- anlayalım, okuyalım-dinleyelim v.b.) bu becerilerin kazandırılması veya geliştirilmesi ile ilgili önemli bir çalışmanın yapılmadığı gözlenmiştir. ‘Dinleyelim – Anlayalım’ başlığı altında daha çok okuduğunu anlamaya yönelik sorular bulunmaktadır. Artık bütün yük sınıf öğretmenlerine ve Türkçe öğretmenlerine düşmektedir” (Temur, 2001:65).

Okuduğunu anlama, öğrencinin anlama becerisini geliştirici nitelikte olsa bile, dinlediğini anlama becerisi ayrı bir eğitim gerektirmektedir. Yukarıda da söylendiği üzere, Türkçe ders kitapları dinleme becerisini geliştirici niteliğe sahip değildir. Bu görev öğretmenlerin özverisine ve bilgisine bırakılmıştır. Öğretmeler ise, yoğun müfredat programı altında ezilerek, dinleme eğitime gereken önemi verememektedirler.

10- Dinleme Becerisinin Gelişimi

Dört temel dil becerisinden, ilk ve en çok kullanılan dinleme becerisidir. Bu beceri, insanın zihinsel ve fiziksel gelişimiyle paralel olarak ilerleme göstermektedir. Dinleme becerisinin gelişim aşamaları her dönem için farklı özellikler göstermektedir. Whirter ve Acar (2000:43), dinleme becerisinin gelişim aşamalarını, şu şekilde sıralarlar: “Sese tepki vermenin gelişim dönemleri, olgunlaşma belirtileriyle âhenk içindedir. Yeni doğan bebek yüksek seslere ağlayarak, ya da irkilerek tepki verir. İki haftadan sonra, bebek insan seslerini dinlemeye başlar. Dört haftalık olunca, bebek sesle susturulabilir. Sekiz haftalık olunca, artık yüksek sestten fazla rahatsız olmaz, bunları çevresinin bir parçası olarak kabul eder. Bu dönemde, insan sesine karşı duyarlıdır, ilgilidir. Dört aylık olunca, sesleri arama amacıyla, başını döndürür. Altı aylıktan önce bebek, her iki yanında çalınan zili fark edebilir; dostça konuşmayla öfkeli ses tonu arasında ayırım yapabilir. Sekiz ve dokuzuncu aylarda, çocuk sesleri taklit etmeye yönelir. İsmi söylendiğinde ya da basit sözler kullanıldığında tepki verebilir. Bu, çocuk tarafından dilin algılanmasının ilk adımlarıdır. Bu ilk sesler, ayırt edilerek pekiştirilir, ilgi gören sesler repertuarın bir parçası olarak kalır.”

Yeni doğan çocuk kulağına gelen sesleri ilk zamanlar ayırt edememektedir. Bu dönemdeki çocuklar, bilinçli bir şekilde dinleme becerisini kullanamamaktadırlar. Yine bu dönemde dikkat süresi çok azdır. Ancak, haftalar geçtikçe çocuğun dinleme becerisinde gözle görülür değişiklikler meydana gelmektedir.

“İnsan, bebeklik çağında özellikle kendisine yapılan seslenmeler dışında şuurlu olarak dinleme becerisine sahip değildir. Ama bazı sesleri de dinleyebilir. Yine başlangıçta çocuk, dinlerken dikkat kesildiği bir anda dışardan gelen ses, ışık, hareket gibi uyarıcıları etkisiyle dinlemeden çabucak vazgeçer. Dinlerken kendi düşüncelerini ifade etme konusunda son derece sabırsızdır. Çocuk büyüdükçe kendi deneyimleriyle dinledikleri arasında ilgi kurmaya ve konuşmalara katılmaya başlar. Bu aşamada çocuk, dinlediklerini soru ve yorumlarla iştirak edebilir. Çocuğun dinleme becerisindeki bu gelişme ve algılama gücü 15- 16 yaşlarına kadar sürer. Bu yaşların batıda ‘mecburî eğitim yaşının sonu’ olduğuna da özellikle dikkat çekmek isteriz. Çocuğun küçük yaşlardan itibaren tercih ettiği ve seçtiği sesler daha ziyade duygularına, tutkularına, hayal gücüne bağlı olarak algıladığı seslerdir. Bu, zamanla değişerek ayrıntılara, mantık ilgilerine, doğru anlamalara bağlı dinlemelere yönelir. Kendi düşüncelerini katarak ve eleştirerek dinleyebilme becerisini ancak ileri yaşlara doğru ulaşabilir. Çocuğun bilgi ve algılama becerisiyle, dinleme becerisinin gelişmesi arasında doğrudan bir ilgi vardır. Çocuk okul öncesi çağlarda kendisine verilen basit kurallar çerçevesinde dinlediklerini uygulamaya çalışır, zaman zaman da uygular” (Özbay, 2001:11).

Dinleme becerisi, çocuğun yaşıyla doğru orantılı olarak gelişime göstermektedir. Dinleme becerisinin sağlıklı bir şekilde gelişmesi ve bu becerinin alışkanlık haline dönüştürülebilmesi için, ailede gereken eğitim verilmelidir. Bu konuda bilinçli davranan aileler, çocuklarına değişik masallar okumakta ve anlatmaktadır. Okuma veya anlatma etkinlikleri, çocuğun dinleme becerisi üzerinde olumlu etkiler bırakmaktadır.

11- Dinleme Süresi

Dinleme süresi, dinlediğini anlama becerisinin önemli bir unsurudur. Her insanın, dinleme süresi birbirinden farklıdır. Bu farklılıkların oluşmasında kişisel ve çevresel faktörler ön plâna çıkmaktadır. Sınıf ortamında zaman zaman öğrencilerin dersten koptukları görülmektedir. Pasif durumda olan öğrenci, öğretmeni veya başka

bir arkadaşı konuşurken, belli bir süre sonra onları dinlememeye başlar. Bunu önlemek için, öğretmen öğrencilerinin dikkatini tekrar toplamak zorundadır. Aksi takdirde etkili bir iletişim sağlamış olmaz. Dinleme süresi uzun olan öğrencinin, okul başarısı da artmaktadır. Çünkü, kendisine aktarılan bilgileri bir bütün olarak algılayıp, ders sırasında kopmalar yaşamamaktadır. Öğrencilerden bir ders saati boyunca sürekli olarak aynı dikkatte dinlemelerini istemek yanlış bir tutum olur. İster istemez her öğrenci, zaman zaman dinlemekten vazgeçebilir. Bu tip dağınıkları önlemek amacıyla, ders içinde farklı etkinliklere yer verilmelidir.

Dinleme etkinlikleri yapılırken, sınıf düzeyleri göz önünde tutulmalıdır. Her sınıfın seviyesi belirlenmeli, hazırlanacak olan etkinliklerde bu seviye baz alınmalıdır. Olması gerekenden kısa veya gereğinden fazla uzun bir etkinlik, hedeflenen amaçları gerçekleştirmek için uygun olmayacaktır. Yapılacak etkinlikler, öğrencilerin dikkat sürelerine uygun olmalıdır. Dinlemeye hazırlık, dinleme süreci ve dinleme sonrası etkinliklere ait plânın daha önceden öğrenci seviyesine ve dinleme süresine göre hazırlanmış olması gerekmektedir. Yapılacak olan çalışmanın etkili olması da seviyeye uygun dinleme çalışmaları ile mümkündür. İlköğretim öğrencilerinin dinleme süreleri ilköğretim programında şu şekilde belirtilmiştir:

Çizelge-1: Öğrencilerin Sınıflara Göre Dinleme Süreleri

Sınıflar	Dinleme Süreleri
1. sınıflar	3-5 dakika
2. sınıflar	5-8 dakika
3. sınıflar	8-10 dakika
4. sınıflar	10-15 dakika
5. sınıflar	15- 20 dakika
6. sınıflar	25-30 dakika
7. sınıflar	30-35 dakika
8. sınıflar	35-40 dakika

Demirel ise (1999:34) öğrencilerin, dinleme yeteneğinin gelişimi ve sürelerini şu şekilde açıklamıştır:

Dinlemede zihin etkindir. İyi dinleme yeteneği zeka derecesi ile doğru orantılı olarak artar. Ailede verilen eğitim, çocukların dinleme yeteneklerinin gelişmesini etkiler. Çocuklarda dinleme yeteneğinin gelişmesi şu evreleri kapsar:

- 1- 1. sınıfta 3-5 dakika, 2. ile 3. sınıflarda öğrenciler, 5 ile 10 dakika dinleyebilirler. Dinledikleri konunun en belirgin yönlerini kavrarlar.
- 2- 4-5. sınıf öğrencileri 15 ile 25 dakika dinleyebilirler, dinledikleri kuralları öğrenir, bunlar üzerinde soru soracak bir temele inebilirler.
- 3- 6-8. sınıf öğrencileri 40-50 dakika dinleyebilirler. Neden sonuç ilişkisini anlarlar, konunun önemini kavrarlar.

Dinleme eğitimi yapılırken, öğrencilerin dikkat sürelerinin iyi saptanması ve yapılan çalışmaların buna göre plânlanması gerekmektedir.

12- Dinlemeyi Etkileyen Faktörler

Dinlemeyi etkileyen ve engelleyen faktörler, dinlenen bir konuşmanın veya programın akışını bozmaktadır. Öğrencilerin, yapılan dinleme eğitimi çerçevesinde dinleme süreleri uzatılabileceği gibi, bazı faktörlerden dolayı dinleme süreleri düşebilir. Dinlemeyi engelleyen faktörler fizyolojik, duyuşsal ve konuşmacıya/öğretmene bağlı olanlar şeklinde sıralanabilir.

12.1 Öğrencinin Fizyolojik Yeterliliği

Dinlemeyi etkileyen ve engelleyen faktörler arasında fizyolojik yeterlilik unsuru iki grupta incelenebilir.

a- Zekâ: Dinleme becerisinin gelişimini etkileyen nedenlerin başında zekâ yer almaktadır. Yapılan pek çok araştırma, düşünce sisteminin gelişimi ile dil gelişimi

arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Öğretmen, sınıf ortamında yaptığı konuşmaların dinlenmesini istiyorsa, öncelikle öğrencilerin zekâ gelişim seviyelerini göz önünde bulundurmalıdır. Aksi takdirde söyledikleri anlaşılmayacaktır. Sınıflarda “kaynaştırmalı eğitim” programına dahil öğrencilerin varlığı, göz ardı edilmemelidir. Öğrenme güçlüğü çeken ya da zekâ bakımından problemleri olan öğrencilerin, diğer öğrencilerle aynı ortamda eğitim - öğretim görmeleri, zekâ faktörünü daha da önemli kılmaktadır. Öğretmenler bu tip bir problemle karşı karşıya kaldıklarında, o öğrenciyi göz ardı etmemelidir.

b- İşitme: İletişim sürecinin en önemli unsurlarından biri de mesajı alandır. Sözlü iletişimde, mesajı alan bilgiyi işitme/ duyma yoluyla almaktadır. Bunun için, işitme/ duyma dinlemenin gerçekleşebilmesini sağlayan oldukça önemli bir unsurdur. Yukarıdaki bölümde bu faktör, geniş bir şekilde açıklanmıştır.

Dinlemede zekâ ve işitme/ duyma, dinleme becerisinin gelişmesi için başlıca iki fizyolojik faktördür.

12.2 Öğrencinin Duyuşsal Özellikleri

Dinleme yapılırken, öğrencinin duyuşsal açıdan tamamen hazır duruma getirilmesi gerekmektedir. Duyuşsal faktörler ise şöyledir:

a- Dinlemenin Öneminin Farkında Olması: Anlatılacak olan konuya başlanmadan önce, öğrenciye gerekli ön bilgilerin verilmesi faydalı olabilir. Öğrencilerin kendilerine sunulan konuyu, sağlıklı bir şekilde dinlemeleri durumunda, neler kazanacakları hakkında bilgilendirilmeleri, onları güdüleme açısından olumlu etkileyebilir. Öğrenci, öncelikle dinleme becerisinin kendine ne gibi faydalar sağlayacağını bilmelidir. Öğrencinin anlatılan bir konuyu uzun süre dinleyebilmesi için, dinleme bilincine erişmiş olması gerekir. Dinlemenin, bilgi kazanmak, doğruya ulaşmak ve doğru düşünmeyi sağlamak gibi birtakım faydalarının farkında olması gereklidir. Öğrenci, böylece dinlemeye duyuşsal olarak hazırlanmış olacaktır.

b- Konuya İlgı Duyma: Öğrencilerin kendilerine anlatılan konuyu sonuna kadar dinlemeyebilmeleri için, anlatılan konuya ilgi duymaları gerekmektedir. Anlatılan konuya ilgi duyan öğrenci, dinlemeye ruhen ve bedenen hazır hâle gelmiş demektir. Ayrıca seçilen konuların, metinlerin öğrenci seviyesine uygunluğu ilginin artmasına veya azalmasına neden olabilir. Hedef kitlenin “ilgilerinin dışında kalan, seviyelerinin üzerinde olan, anahtar kelime ve kavramları yeterince tanınmayan konular, iyi bir dinleme materyali oluşturmazlar. Bu nitelikteki konular, eğer zorunlu ve görev gereği bir dinleme faaliyeti ise sahte dikkate neden olur. Maksatsız ve serbest dinleme faaliyeti ise dikkatin başka gereksiz unsurlara kaymasına veya dinleyenlerin dağılmasına yol açar. Dinleme etkinliği için materyal hazırlarken konuların öğrencilerin ilgileri ve kişilik gelişim dönemleri göz önünde bulundurularak belirlenmesi gerekir. Elbette bütün öğrenciler için ortaklaşa ilgi duyulacak bir konu belirlemek her zaman mümkün olmayacaktır. ‘İlginç olmayan konu yoktur, ilgilenmeyen insanlar söz konusudur.’ sözü doğrudur; ancak, böyle düşünerek kendimizce ilgi çekici olan konuları sunamayız. Öğrenciler, dinlerken sıkılmamalı, ilgiyle ve zevk duyarak takip etmelidir. Aksi takdirde fizikî, fizyolojik ve diğer unsurlar uygun olsa bile sağlıklı bir dinleme gerçekleşmez (Çifçi, 2001:176). Öğretmenler, öğrencilerin konuya ilgi duymaları için görsel ve işitsel, sunum araçlarından faydalanabilirler. Çünkü, işitme yoluyla öğrenilen bilgi, görsel yolla desteklenirse daha ilgi çekici ve kalıcı olabilmektedir.

“Dinleyiciler, konuşmacıların konularını çoğu zaman, ‘çok ilginç’ ve ‘öldüresiye sıkıcı’ olarak değerlendirirler” (Mackay, 1997:14). Böyle bir tutum içerisinde bulunmak, dinleme süresini en aza indirgeyebilir. Öğrencilere dinleyecekleri konuya ön yargılı davranmamaları gerektiği hatırlatılmalıdır. Öğrenciler konuyu her zaman ilginç bulmayabilir, ancak konuyu ilginç hâle getirmek, öğretmenin elindedir. Öğretmenin görevi ilgi yoksulu olan öğrencileri, ilgili duruma getirmektir.

c. Dikkat: Dikkat, dinleme etkinliğindeki duyuşsal özelliklerin en önemlilerinden biridir. Birey, daima birçok uyaranla karşı karşıyadır. Ancak birey, görsel ve işitsel olarak alınan uyaranların tümüne eşit oranda tepki veremez. Bundan dolayı bireyin veya öğrencinin tüm dikkati, anlatılan konuya ve konuşmacıya yönelmiş olmalıdır. Dikkat kavramının, etkili ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi açısından özel bir yeri vardır.

Dikkat, herhangi bir şeyle daha etkin biçimde uğraşabilmek için öteki şeylerden çekilmek anlamını taşır ve bir olayın anımsanmasını büyük ölçüde kolaylaştırır. “Dinleme süreci, konuşan kişiye ve gönderilen mesaja odaklanmayı gerektirir. Dinlemek bazı etkinlikleri durdurmaktır. Konuşmayı durdurmak, kısırdamayı durdurmak çeşitli konularda dolaşan zihni, konuşanın söylediklerine odaklamaktır. Kısacası, çevrede olup biten başka şeylerden ilgi kesmeyi öğrenmek zorunludur” (Altıntaş, 2000:137).

Mackay (1997:18) ve Cüceloğlu (2001:171) dikkat faktörünün, dinleme üzerindeki etkilerini şu şekilde dile getirmişlerdir: “Dikkati, konuşulanlar üzerinde yoğunlaştırmak oldukça zor bir süreçtir. Dikkati dağıtan faktörlerin başında fizikî olumsuzluklar gelmektedir. Uygun olamayan fizikî ortamlarda sık sık dikkat dağılacığı için, dinleme ve anlama olmayacaktır. Dışardan gelen gürültüler, kalabalık sınıflar, oturma düzeni, oturma malzemelerinin standardı, ortamda bulunan aşırı ışık ve konu dışı görüntüler, iyi ayarlanmamış bir ses düzeneği (akustik), konuşmacıyı görememek, dinleyicinin fiziksel rahatsızlığı ve ihtiyaçlarının giderilmemiş olmaması (açlık), unutmak, sıkıntı (sınav kaygısı) gibi unsurlar dikkati dağıtan faktörlerdir.”

Dikkati toplayamama zamanla kronikleşebilir. Öğretmen, öğrencisinin dikkatini şu şekilde toplayabilir:

- 1- Göz teması kurarak,
- 2- Yüz ifadelerini anlamlandırarak,
- 3- Öğrenci bedenini dinlemeye hazır duruma getirerek,

4- Öğrenci ile arasındaki konuşma mesafesini ayarlayarak- mahrem bölge, kişisel bölge, sosyal bölge, ortak bölge- (Altıntaş, 2000:138).

“İnsan zihni, tıpkı bir nehir gibi kıvrılmak eğilimindedir. Başarılı bir biçimde dinleyebilmek için, dikkatimizi okunan veya söylenen üzerinde yoğunlaştırmak zorundayız” (Kantemir, 1991:12). Öğretmenin dinleme etkinliğindeki ilk görevi, öğrencilerinin dikkatini daima uyanık tutmaktır.

Dikkati, okunanlar veya söylenenler üzerinde yoğunlaştıramamanın bir diğer sebebi ise, iç konuşmalardır. İç konuşma, gönderilen mesaj miktarı ile alınabilecek mesaj miktarı arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Bireyin anlama kapasitesi, yapılan araştırmalara göre, gönderilen mesajın üç katı kadardır. Aşağıdaki bölümde bu konuya “Dinleme- Anlama Hızı” başlığı altında ayrıca değinilmiştir.

ç – Dinleme Amacının Belirlenmesi: Anlatılanları, dinlemeye geçmeden önce, dinleme amacının ya da amaçlarının belirlenmesi gerekmektedir. Dinleme etkinliği öncesinde hem öğretmen hem de öğrenci amaçlarını belirlemiş olmalıdır. Amaçsız bir dinleme etkinliği, istenilen sonucu vermeyecektir. Öğretmen, yapacağı konuşma öncesinde konuya dair bir ön bilgi vererek, öğrencilerin amaçlarını belirlemesinde onlara yardımcı olabilir. Çünkü öğrenciler, her zaman doğru amaçları seçemeyebilirler.

Dinleme etkinliği sırasında “neyi dinleyeceğimizi bilmemiz, dinleme mekanizmamızın düzenli çalışmasına yardımcı olur. Ancak, istediğimizi dinlemeye hazırlanmak yanlışından kaçınılmalıdır. Dinlemedeki amaçlarımız, dinleme sırasında içinde bulunduğumuz koşulların etkisi altında kalır. Öğrenmek için dinlediğimizde de, kırık dökük bir dikkatle hiçbir verimli sonuç elde edemeyiz. Dinleme ile işitmek arasındaki ayrımın bilincine, en iyi amaçlı dinleme ile ulaşılabilir” (Taşer, 2000: 213-214).

d- Dil Özelliklerinin Bilinmesi: Sağlıklı bir iletişim kurulabilmesi ve söylenenlerin anlaşılabilmesi için, öncelikle aynı dili konuşmak gerekmektedir. Bazen aynı dili konuşmak, anlaşabilmek için yeterli olmayabilir. Konuşulan dilin özelliklerinin bilinmesi, bireyin dinleme becerisini etkileyen faktörler arasındadır. Dil özelliklerinin bilinmemesi, zaman zaman bireyler arasında çatışmalar yaşanmasına neden olabilmektedir. Yangın, (1999:31-32) dinlemeyi etkileyen faktörlerden, dil özelliklerinin bilinmesini örnekler vererek şu şekilde açıklamıştır:

“Bir dilin ses yapısı, söz dizimi, sözcüklerin anlamları ve metin yapısına hâkim olunmadığında, o dildeki mesajlar anlaşılmaz. Fonolojik düzeyde, bir dinleyici dilinin seslerini ayırt edebilmelidir. Örneğin, Türkçe bilen biri, “baş/ taş/ kaş” gibi sözcüklerin birbirinden farklı olduğunu ayırt edebilir. Ancak, bir dilin ses yapısına hâkim olmak için, başka fonetik özellikleri de bilmek gerekir. Örneğin, dinleyici tonlamaya duyarlı olmazsa duyduğu bir cümleye anlam veremeyebilir. Şu örnekte bunu açıkça görmek mümkündür:

- 1- Söyle bakalım. (Beklenti)
- 2- Söyle bakalım. (Küçümseme)
- 3- Söyle bakalım. (Tehdit)

Dinleyici, vurgunun hangi sözcük üzerinde olduğunu da fark edebilmelidir.

- 4- Yarın, kardeşinle *bize* gel.
- 5- Yarın, *kardeşinle* bize gel.
- 6- *Yarın*, kardeşinle bize gel.

Söz dizimi düzeyinde, dinleyici 7 ve 8’deki gibi cümleleri ayırt edebilmelidir.

- 7- Başkan dereceye girenlere ödül verdi.
- 8- Dereceye girenlere başkan tarafından ödül verildi.

Anlambilim düzeyinde, dinleyici sözcüklerin anlamını ve sözcüklerin birbirleriyle ilişkilerini bilmek durumundadır. Metin yapısı düzeyinde, dinleyici

düşüncelerin nasıl düzenlendiğini bilmelidir. Dinleyici, bütün bu bilgileri birleştirip bir metni anlamak için kullanıldığında, dinlediğini anladığı söylenebilir. Pek çok araştırmacı, bu bilgilerden biriyle ilgili eksikliğin az anlamaya ya da zaman kaybına yol açacağını ortaya koymuşlardır.”

Öğrencilerin, fizyolojik ve duyuşsal özelliklere tamamen sahip olmaları beklenemez. Bu durumda, yukarıdaki faktörleri olumlu hale getirmek ve dönüştürmek öğretmenin görevidir.

12.3 Öğretmene / Konuşmacıya Bağlı Etkenler: Dinlemeyi etkileyen faktörler arasında, öğretmene veya konuşmacıya bağlı etkenler de bulunmaktadır. Dinleme etkinliğinin amacına ulaşması, öğrencilerin fizyolojik-duyuşsal durumlarına ve konuşmanın yapıldığı ortama bağlı olduğu kadar, konuşmacı veya öğretmene de bağlıdır. Bu etkenler şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Öğretmenin/ konuşmacının konuyu sunma biçimi,
- 2- Öğretmenin/ konuşmacının duruşu, mimik ve jestleri,
- 3- Öğretmenin/ konuşmacının anlatmak istediğini ifade etme yeteneği,
- 4- Öğretmenin/ konuşmacının ses tonunu kullanımı,
- 5- Öğretmenin/ konuşmacının anlatacağı konuyu tüm boyutlarıyla bilmesi
- 6- Öğretmenin/ konuşmacının dili kullanma becerisi ve dil özelliklerini bilmesi,
- 7- Öğretmenin beden dili unsurlarını kullanması.

Bazı araştırmalar, beden dilinin konuşmacının demek istediğinin % 55’ini, % 37’sinin de ses tonunun ilettiğini ileri sürmektedirler (Robertson, 2002:137).

Sürekli takrir yöntemi kullanan bir öğretmen, öğrencilerin sessizce dinlemelerini isteyerek, onların ilgilerini yorma hatasına düşebilir. Bu yöntem, öğrencileri pasif dinlemeye itmektedir. Tartışma, gösterip - yaptırma, soru - cevap yöntem ve teknikleri, aktif dinleme açısından daha uygundur. Öğretmenin bu yöntem

ve teknikleri uygulamadaki becerisi, dinlemeyi etkileyen bir başka faktör olmaktadır. Ayrıca öğretmen, meslekî bilgi ve becerisiyle olumlu motive edebilmeli; güdüleyebilmeli, dikkat çekebilmeli, dikkat toplayabilmeli, ilgi yoğunluklarını ölçebilmelidir (Çifçi, 2001:175). Dinlediğini anlayan bir öğrenci yetiştirmek isteniliyorsa, öncelikle öğretmenlerin iyi bir dinleyici olmaları gerekmektedir. Çünkü, öğrenci için öğretmen, örnek davranışları sergileyen en önemli modeldir.

13- Dinleme - Anlama Hızı

Son zamanlarda beynin yapısı ve işlevi ile ilgili yapılan çalışmalar, beynin algılama ve anlama kapasitesinin oldukça fazla olduğunu kanıtlamıştır. Dinleme etkinliğinin öncelikli amacı, anlamaktır. Ancak, her dinlenilenin her zaman anlaşılmadığı bilinen bir gerçektir. Dinlenilenlerin anlaşılmasında, önemli bir faktör de konuşma hızıdır. Konuşma hızı ile düşünce hızının paralel seyretilmemesinden kaynaklanan bu faktör sonucunda, dinleyici konuşmanın veya sununun bazı bölümlerini kaçırılabilir. Dinleme becerisi ve dinleme süresi diğer dil becerileri gibi sürekli değişebiliyor. Dinlediğimizi anlama hızı da eğitimle geliştirilebilir. “Hızlı konuşmayın, dinleyemiyorum.” veya “Hızlı okumayın, anlayamıyorum.” gibi mazeretlerin hiçbir dayanağı yoktur (Özbay, 2001:12). Anlama hızı ile konuşma hızı arasındaki fark, yapılacak dinleme etkinlikleri eğitimi sonucunda kapatılabilmektedir.

Dinleme becerisi ve dinleme süresi diğer dil becerileri gibi sürekli değişebiliyor. Dinlediğimizi anlama hızı da eğitimle geliştirilebilir. “Hızlı konuşmayın, dinleyemiyorum.” veya “Hızlı okumayın, anlayamıyorum.” gibi mazeretlerin hiçbir dayanağı yoktur (Özbay, 2001:12). Anlama hızı ile konuşma hızı arasındaki fark, yapılacak dinleme etkinlikleri eğitimi sonucunda kapatılabilmektedir.

“Bir konuşmayı, bütünüyle anlayarak dinlemek, kolay bir iş değildir. Çünkü normal olarak düşünen bir insan, normal olarak konuşan konuşmacıdan daha hızlı düşünür. Bu hız ayrımı, zihnimizin temel konudan ayrılıp, diğer ilgisiz konulara kayması sonucunu doğurabilir” (Kantemir, 1991:13). İnsan dakikada ortalama 125 sözcük konuşurken, düşünce hızı ortalama 500 sözcük civarında seyretilmektedir. İnsanlar sanıldan daha hızlı düşünebilmektedir. Birisini dinlerken, aslında sürekli olarak söylenilenden ileriye doğru hamleler yapılmaktadır. Bu arada, zihin türlü şeylerle meşgul olmakta ve söylenenlerin bir kısmını kaçırmaktadır. Dinleme etkinliği

sonunda ise bazı yerlerin anlaşılmadığı ortaya çıkmaktadır. Yukarıda verilen konuşma - anlama oranları zaman zaman farklılık gösterebilir. Ancak gerçek olan, düşünme hızının, konuşma hızından fazla olmasıdır.

“Bu konuda yapılan incelemeler, kendi kendimizle başkalarıyla konuştuğumuzdan beş kat daha konuşabildiğimizi ortaya koymuştur. Bu da, konuşan birini dinlemekle aynı zamanda, bize anlatılanla ilgili ya da ilgisiz pek çok alanda kendi kendimizle konuşabildiğimiz gerçeğini belirtir. Tümceler arasındaki susmalarda, tümce parçacıkları arasındaki duraklamalarda konuşanın bize söylediğinin dört ya da beş kat fazlasını kendi kendimize söyleyebilmektediriz. Önemli nokta, türlü iç ve dış nedenlerle ikide bir kopma eyleminde olan dikkatimizi düşüncenin bu hızından yararlanarak dinleme eylemimizi verimli sonuca ulaştırmaya özen göstermeliyiz” (Taşer, 2000:210).

Öğrencilere, sahip oldukları zihin kapasiteleri dinleme eğitimi sırasında hatırlatılırsa, kendilerine güvenleri gelecek ve “Ben konuşulandan bir şey anlamıyorum.” bahanelerini unutacaklardır. Öğrenciler böylece, iç konuşma alışkanlığını zamanla terk edecek ve dikkatlerini tamamen dinledikleri objelere vereceklerdir.

Dinleme becerisi, diğer beceriler gibi sürekli gelişir. Dinlediğimizi anlama hızı, eğitimle geliştirilebilir. Çünkü, yapılan araştırmalara göre (Yalçın, 2002) kulak, dinleme işini ses ses veya sözcük sözcük dinlememektedir. Sesler ve ses grupları anlam bütünlüğü içinde beyne giriyor ve yorumlanıyor. Beynin bu işlevi, eğitim sürecine tâbî tutulduğunda geliştirilebilmektedir.

Anlama hızında bir başka önemli noktaysa, kullanılan dilin gramer kalıplarının bilinmesiyle ilişkilidir. Yalçın, (2002:128) dilin gramer kalıpları ile metindeki bilginin algılanması arasında ciddi bir ilişkinin bulunduğunu söyleyerek, Türkçe’deki son eklerin, dinlediğini hızlı anlama becerisinde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamış ve bu konudaki düşüncelerini şu şekilde örneklemiştir: “ ‘...in/...sı’ veya ‘...dan/ ...ya’ gibi kalıplar beynimizde çocukluğumuzdan itibaren dinleyerek oluşturduğumuz hazır kalıplardır. Zihnimiz bu kalıpların içindeki ana bilgileri bulduktan sonra anlam bütünlüğünü hızla tamamlayarak anlamaktadır. Edat ve bağlaçların da hızlı kavramada çok önemli bir rolü vardır.”

Dinlemek, bir iç sessizlik geliştirmemizi gerektirir. Bu da büyük çoğunluğumuzun pek alışık olmadığı bir şeydir. Dinlenenlerin tam ve doğru olarak anlaşılması için, iç konuşmalar en aza indirgenmeli; hattâ tamamen terk edilmesi gerekmektedir.

14- Dinlemede Not Tutmanın Önemi

Söz uçucu, yazı ise kalıcıdır. Bu bakımdan, sözlü mesajların yazılması anlamayı ve hatırlamayı kolaylaştırmaktadır. Dinlenen bir konuşmadan veya metinden notlar alınması, dinleyici durumundaki hedef kitle için önemlidir.

Not almanın sağladığı iki büyük yarar vardır. Birincisi, not alma eğitimin temel şartı olan “aktif katılım”ı sağlar. Böylece uyanık kalmak, dikkati öğrenilen konuda yoğunlaştırmak mümkün olur. İkincisi, not alma ve alınan notları yeniden düzenleme, eğitimin en büyük düşmanı olan unutmayı önler. Öğrendiğimiz malzemenin yaklaşık % 70’ini bir saat içinde, % 80’ini bir gün içinde unuturuz. Unutma eğrisini bizim avantajımıza çevirecek en önemli girişim not tutmaktır. Tutulan notlar bir daha okunmasa bile ders dinlerken uyanıklığı sağladığı için yine de önem taşır. İyi bir dinleyici olmanın temel kuralı iyi not tutmak, iyi not tutmanın yolu da iyi bir dinleyici olmaktır. Başka bir ifadeyle iyi not tutmak ve iyi bir dinleyici olmak el ele gider (Baltaş, 1999:42- 43).

Baltaş’a göre (1999:46) ortalama bir öğrenci okuduğunun ancak % 20’sini hatırlayabilmektedir. Eğer malzeme önce okunur, sonra da dinlenirse hatırlama düzeyi yaklaşık % 40’a kadar çıkmaktadır. Okuduktan sonra dinlenen malzeme, aynı zamanda yazıldığı takdirde hatırlama oranı % 60’a çıkmaktadır.

15- Dinleme Türleri

Araştırmanın bu bölümünde, başlıca dinleme türleri ele alınmıştır. Seçmeli Dinleme, Etkin Dinleme, Eleştirel Dinleme ve Edilgen Dinleme konuları açıklanarak, hangi durumlarda kullanılabileceği üzerinde durulmuştur.

15.1 Seçerek / Seçmeli Dinleme

İnsanın kulağına aynı anda birden çok ses gelmektedir; ancak kulağa gelen bu sesler bütünü tek bir insan tarafından anlamlandırılması mümkün değildir. İnsan, birden çok kişiyle aynı anda iletişim kuramayacağı gibi, kulağa gelen birden çok sesin de anlamlandırılması olanaksızdır. Konuşanlar arasından herhangi biri seçilerek, iletişim devam ettirilir. Çevreden gelen uyarıcılardan, bizim için önemli saydığımız seslere dikkatimizi vererek, o sesi anlamlandırabilmekteyiz. Kulağa gelen birden çok sestten bir tanesinin seçilip dinlenilmesine, seçerek veya seçmeli dinleme denilmektedir.

“Beynimiz, dışarıdan gelen seslerin hepsini değil, bir kısmını dinlemektedir. Bunun yanında konuşma dilinde söyleyiş kalıpları içindeki fazlalıkları da tümüyle dinlememekte, önemli noktaları seçmektedir. Seçerek dinleme, beynimizin bu çalışma biçiminde paralel olarak yapılan dinlemedir. Bir insanın ne aradığını bilmesi ve ona göre dinlemesidir (seçerek okuma gibi). Bu tür dinleme, hızlı konuşmaları tam olarak anlayabilmek, tartışmalarda konuşmacının söylediklerinin özünü yakalayabilmek için yapılan bir çalışmadır. Kendimize gerekli olanı dinleme alışkanlığını edinmememiz çok önemlidir. Dinleyici, konuşan kişinin kullandığı söz öbekleri arasından, sadece o bölümleri dinleyerek söylenileni tam ve doğru olarak kavrayabilir. Bu bir alışkanlık hâline getirildiği zaman ikili ve günlük ilişkilerimizde sağlıklı ve hızlı bir dinleme becerisi kazanılmış olur” (Yalçın, 2002:131-132).

Seçerek dinlemede, önemli olduğunu düşündüklerimiz üzerinde dikkatimizi yoğunlaştırarak amaca uygun bir dinleme yapabiliriz. Seçmeli veya seçerek dinleme, bilinçli bir şekilde kullanılırsa zamandan da tasarruf etmek mümkündür.

15.2 Etkin Dinleme

Etkin dinleme, bir çok araştırmacı tarafından farklı adlarla anılmıştır. Bazıları etkili dinleme, bazıları aktif dinleme, bazıları da katılımlı ya da yansıtıcı dinleme biçiminde adlandırmışlardır. Etkin dinlemenin tanımı şöyledir: “Katılımlı dinleme, dinleyen kişinin duyduklarını tekrar etmesi, özümlemesi veya yansıtmasıdır. Böylelikle dinleyici, konuşanın gerçekte söylediklerini aynen anladığını, yani yanlış anlamadığını kanıtlamış olur” (Navaro, 2001:137).

Konuşma sırasında zaman zaman birtakım yanlış anlamalar meydana gelebilmektedir. Etkin dinlemede karşımızdaki kişiye onu yanlış anlamadığımızı göstermek için, söylediklerini tam ve doğru anladığımızı belirtecek bazı tepkiler vermek gerekmektedir. Bu tepkiler, vücut diliyle olabileceği gibi, sözle de olabilir. Vücut diliyle her zaman anlatmak istediklerimizi tam ve doğru anlatamayabiliriz. Tam ve doğru anladığımızı göstermenin en sağlıklı yolu, sözlü iletişimidir.

“Dinlerken ‘anlamak’ her zaman gerçekleşmiyor. Yanlış anlama ve anlaşılmalarda ortaya çıkabiliyor. Yanlış anlama ve anlaşılmaları önlemenin bir yolu, dinleyen kişinin dinlediğinden anladığının ne olduğunu geri iletim yoluyla belirtmesi olabiliyor. Geri iletim kullanarak dinlemeye ‘etkin dinleme’ adı veriliyor” (Özer, 1996:58).

Cüceloğlu’na göre (2001:185) etkin dinleme yapan bir kişi, devamlı olarak geri iletim sürecini kullanmalıdır. Etkin dinleme durumunda bulunan dinleyici, geri iletim davranışıyla konuşana, söyledikleriyle kendisinin ilgilendiğini, onun anlatmak istediğini gerçekten anladığını izlenimini vermektedir. Bu dinleme tekniği, çok zaman, diğer dinleme davranışlarından daha olumlu sonuçlar vererek, sorunların anlamlandırılmasında ve giderilmesinde geçerli bir dinleme türü olduğu sonucunu vermiştir.

Karşı tarafa onun söylediklerinin anlaşıldığı veya anlaşılmadığı belirtilebiliyorsa, bu etkin dinlemedir. Dinlediğini anlamada, dinleme yollarından en çok kullanılan dinleme türü, etkin dinlemedir. Ancak, bu tür bir dinlemeyi her zaman kullanmak mümkün görünmemektedir. Karşıdaki kişinin herhangi bir sorunu

olduğunda veya bir kararsızlık söz konusu olduğunda, etkin dinleme iyi sonuçlar vermektedir. Herhangi bir sorunu olmayan kişilere etkin dinleme yapıldığında, olumsuz sonuçlar verebilmektedir. Etkin dinlemede önemli olan, yerini ve zamanını iyi ayarlayabilmektir.

Etkin dinleme yapılırken, konuşan kişiye birtakım sorular yönlendirilmelidir. Sorulan soruların niteliği, iletişim sürecini etkiler. “Etkin bir dinleyici olmanın yollarından biri de soru sorma becerisini kullanmaktır. Soru sormak konuşmacıyı gerçekten dinlediğimizi göstermenin son derece olumlu bir yoludur. Soru sormak sadece konuşmacının kimi noktaları geliştirmesini değil aynı zamanda eğer varsa dinleyicinin de anlamadığı yerlerin tekrarlamasını sağlar” (Mackay, 1997:24- 25). Konuşmaya ait sorular, iletişimi olumlu bir şekilde devamı sağlayabilecek nitelikte olmalıdır.

Etkin dinleme yapılırken, değişik aşamalar söz konusudur. Yalçın’a göre (2002:133) etkin dinlemenin aşamaları şöyledir:

1. Aşama: Konuşanla göz temasında olmak, omuz hizasından yüz yüze gelmek ve dikkatimizi tamamen konuşana vermektir.
2. Aşama: Yansıtma sözlerini kullanmaktır. Bu aşamada konuşmacı kendisinin tam ve doğru anlaşıldığını görür, dinleyiciye karşı güven oluşmaya başlar ve onunla ilişkisini geliştirmeye yönelik olumlu duygular oluşturmaya başlar.
3. Aşama: Etkin dinlemenin üçüncü aşaması ise sorunlara karşı çözüm yolunu önce konuşmacının kendisine buldurmaya çalışmaktır. Etkin dinlemenin amacına ulaşabilmesi için bu aşamalara dikkat etmek gerekmektedir.

Etkin dinlemenin içinde iki kavram ön plâna çıkmaktadır. Bunlar, geri- iletim ve empatidir.

15.2.1 Geri İletim / Bildirim

İletişim “bir mesajın bir birey tarafından kodlanarak gönderilmesini, bu mesajın ikinci kişi tarafından alınmasını ve kodun doğru olarak çözümlenmesini gerektirir” (Altıntaş, 2000:148). İletişimi devam ettirebilmek için, gönderilen mesajların kodlarını doğru olarak çözümlmek ve uygun mesajı tekrar göndermek gerekmektedir.

Dinlediğini anlayabilmek için, iki birey arasında geçen iletişim sürecinin en önemli aşamalarından biri geri- iletimdir. Geri iletim, etkin dinlemenin aşamalarından ikincisi olan, yansıtma sözlerinin karşılığıdır.

Ergin'e göre (1998:202) iletişim sürecinde mesaj gönderici, alıcısına gönderdiği mesajların alınıp alınmadığını; alındıysa anlaşılıp anlaşılmadığını; ya da ne denli anlaşıldığını alıcıdan kendisine yönelecek tepkilerden anlayacaktır. Alıcıdan kaynağa yönelen tepkilere geri iletim denilmektedir. Gönderilen mesajın, mesajı alan tarafından mutlaka doğru olarak alacağını ya da istenilen tepkiyi göstereceği anlamına gelemmez.

Bir kimseyle konuşurken, onun demek istediğiyle bizim anladığımızın aynı olup olmadığını denetlemek geri iletiminin kapsamı içine girmektedir. Cüceloğlu'na göre (2001: 174-175) geri iletim, yüz ifadelerini, beden duruşunu ve sesin tonu gibi, karşıdakine verilen tepkilerin tümünü kapsamaktadır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde, geri iletim sürekli olarak uygulanmalıdır; uygulanmadığı durumlarda, konuşan, gerçekten anlaşılıp anlaşılmadığından, hiçbir zaman emin olamaz. Anladığını geri-iletim yoluyla belirten kişi, iyi bir dinleyicidir.

15.2.2 Empati

Empati, bir insanın, kendisini karşındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır.

“Etkin dinleme becerisini kullanmak isteyen kişinin kendini bir an için karşısındakinin yerine koyması gerekiyor. Bunu gerçekleştirdiği zaman karşısındakinin duygularını hissedebiliyor. Empati olarak adlandırılan bu durum, sempati kavramından önemli bir fark taşıyor. Karşısındakinin duygusunu anlama olan empati, karşısındakiyle aynı şeyleri hissetme ya da duygudaşlık anlamına gelen sempatiden oldukça ayrı. Etkin dinleme becerisini kullanan kişinin karşısındakiyle aynı duygulara sahip olması gerekmiyor; ama karşısındakinin duygularını anlaması ve anladığını ona uygun yollarla geri iletmesi oldukça önemli” (Özer, 1996:58).

Altıntaş’a göre (2000), etkili öğretmen öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve empatik olmayı bilmelidir. Öğretmenin kendisini öğrencisinin yerine koyarak olaylara ve olgulara onun gözüyle bakmasını öğrenmeli, yeri geldiğinde bunu kullanmalıdır. Empatik anlayışın hakim olduğu bir sınıf ortamında öğretmen öğrencisini anlamaya daima açıktır. Bir bireyin sık sık empatik olarak anlaşıldığını hissettiği bir ortamda bulunması, onun psikolojik sağlığına ve kişisel büyümesine yardım eder; çünkü böyle bir ortam gereksinim doyumuyla sonuçlanarak, sorun çözmeyi kolaylaştırır. Etkin dinleme, çocuğun yaşantısına girmeyi, olaylara ve durumlara onun gözleriyle bakmayı ve onun anlaşıldığını iletmeyi gerektirir.

15.2.3 Etkin Dinlemenin Faydaları

Etkin dinlemede, “dinleyen konuşanın söylediklerini açarak geri verir ve böylece konuşan, dinleyenin ne anladığını öğrenir. Ve bireyler iç dünyalarına kapanıp kendi anlamları içine gömülerek bir monolog geliştirme yerine, karşılarındaki kişiyle bir diyalog kurarak, anlamlı bir ilişkiye girme olanağı bulmuş olurlar” (Cüceloğlu, 2001:176), diyen Cüceloğlu, etkin dinlemenin faydalarını ve üstünlüğünü üç maddede toplamıştır:

- a- Her şeyden önce, bir yakını olarak, doğru yolu göstermek zorunluluğu duymaksızın, onu gerçekten anlamak amacıyla, karşınızdaki kişiyi bütün dikkatinizle dinlemeniz, ona büyük *güven* ve *huzur* sağlar.

- b- *Örtük anlamları ortaya çıkarmak* için iyi bir olanak sağlamasıdır. İnsanlar sorunlarını, düşüncelerini ve duygularını çoğunlukla simgesel bir biçimde ortaya koyarlar. Bir başka deyişle, açıkça ortaya koymazlar. Aktif dinleme, bu simgelere dalmadan, ayrıntılar içinde kaybolmadan *asıl anlama* yani mesajın özüne inmeye olanak sağlar.
- c- Bir kimseyi daha iyi tanımamıza olanak vermesidir. Aktif dinleme, söz konusu kişinin daha içtenlikle açılarak, kendini sizinle paylaşmasına yol açabilir. Böylece sağlam temeller üzerinde kurulmuş ilişkiler doğar.

Gordon'a (1999:82) göre, etkin dinlemenin faydaları ise şöyledir: Öğrencilere düşüncelerinin saygıyla karşılandığı, anlaşıldığı ve kabul edildiği duygusunu verir. İletişimin ilerletilmesi için yüreklendirir. Öğrencilere duygularının doğal ve insanca olduğunu gösterir, onlarla arkadaş olmayı öğretir. Gerçek ya da altta yatan sorunların tanımlanmasını kolaylaştırır. Sorun çözme olgusunu başlatıp sürekliliğini sağlar, ama sorunun çözülmesi sorumluluğunu öğrencide bırakır.

“Etkin dinleme, öğrenmeyi kolaylaştırmada, sorgulamayı yüreklendirmede, öğrencilerin düşünme, tartışma, soru sorma ve araştırmada kendilerini özgür hissedecekleri ortamı yaratmada güçlü bir araçtır. Etkin dinlemeyi uygulayan öğretmenler, yöntemin zaman kaybettirmek yerine öğretme- öğrenme için daha çok zaman kazandırdığını görmüşlerdir” (Gordon, 1999:72). Özetle, etkin dinlemede, dinleyici kendisine gelen mesajları sessiz bir şekilde dinlemez, dinlediklerine duyarsız kalmaz. Etkin dinlemede, dinleyen, aktif olmak durumundadır.

15.3 Edilgen Dinleme

Edilgen dinleme, yaygın olarak kullanılan dinleme türüdür. Gönderilen mesajlara herhangi bir sözel tepki vermeyi gerektirmemektedir. Edilgen dinleme, sözel tepki vermeden, mesajı yollayan kişiyi dinlemektir. Bu durumda konuşan aktif, dinleyen ise pasif durumdadır. Bu tür dinlemede, dinleyen sözel bir tepki vermeye

eğilimli değildir; ancak, vücut dilini kullanarak zaman zaman tepkiler verebilir. “Belki, baş sallayarak, karşıdaki kişiye seni dinliyorum, anlatılan mesaj örtük olarak gidebilir; etkin dinlemede olduğu gibi mesajı yollayan kişi, mesajı alan kişinin kendini anlayıp, anlamadığını hiç kestiremez. Edilgen dinlemede, mesajı alan kişi sadece mesajı emer. Dinlenilmek güzel bir şeydir, herkes dinlenilmek ister, fakat mesajı alan kişi hiç tepki vermeden edilgin bir biçimde devamlı olarak sadece dinlerse, bu işlem mesaj alış verişi olmaktan çıkar, yapılan iş monotonlaşır” (Whirter, Acar, 2000:79).

“Sessizce dinleme gerçekte kabul etmeyi gösterir. Sessizlik – edilgen dinleme - öğrenciye gerçekten kabul edildiğini duyumsatan ve sizinle daha fazla paylaşması için onu yüreklendiren çok güçlü bir sözsüz iletidir. Hep konuşan siz olursanız, öğrenci kendisini rahatsız eden şeyleri anlatma fırsatı bulamaz. Öğrencilere düşüncelerinin saygıyla karşılandığı, anlaşıldığı ve kabul edildiği duygusunu verir. İletişimin ilerletilmesi için yüreklendirir. Öğrencilere duygularının doğal ve insanca olduğunu gösterir, onlarla arkadaş olmayı öğretir. Gerçek ya da altta yatan sorunların tanımlanmasını kolaylaştırır. Sorun çözme olgusunu başlatıp sürekliliğini sağlar, ama sorunun çözümlenmesi sorumluluğunu öğrencide bırakır” (Gordon, 1999:55).

Bu yöntem öğrenciye, bir dereceye kadar kabul edilmişlik duygusu verir, ama öğrenci öğretmen sessiz kalırken bir yandan da kendisini değerlendirdiğini düşünebilir. Edilgen dinlemede geri iletim söz konusu değildir, pasif olarak dinlemeyi gerektirir. Kişi duygularını dile getirirken, sonuna kadar dinlemek gereklidir. Aynı durum öğrenciler için de geçerlidir. Herhangi bir konuda düşüncelerini söylerken veya bir soruyu cevaplarken, söylediği şeyler yanlış bile olsa dinlenilmesini gerektirir. Bu durum, onu hem cesaretlendirecek hem de kendisine saygı duyulduğunu hissetmesine yardımcı olacaktır. Öğrencilere düşüncelerinin saygıyla karşılandığı, anlaşıldığı ve kabul edildiği duygusunu verebilir.

15.4 Eleştirel Dinleme

Eleştirel sözcüğü, elemek sözcüğünden türemiştir. Kum gibi ufak parçacıklardan oluşan nesneleri değişik eleklerden geçirerek istediklerimizi, istemediklerimizden ayırmak anlamındadır. Toplumumuzda “eleştiri” sözcüğü daima tek yönlü olarak algılanmış; eleştiri denildiğinde bir olayın ya da olgunun kötü

tarafları ele alınmış, daha çok yıpratıcı ve yıkıcı anlamı üzerinde durulmuştur. Ancak, son yıllarda bu sözcüğün tek yönlü olarak algılanmaması gerektiği benimsenmiştir. “Çağımız bilimlerinden biri kabul edilen eleştirel düşünmenin en önemli unsurlarından biri eleştirel dinlemedir. Eleştirel düşünme doğrudan dil becerilerinin kullanımı ile ilgilidir. Çağımızın getirdiği olumlu ve olumsuz değişmelerde, insanın çevreyi doğru algılamasına yönelik bir eğitim ve alışkanlık kazanma çabasıdır. Bilgilerimizin önemli bir kısmını işiterek ve dinleyerek alırız. Bir bilginin doğruluğunu kontrol etmek için dinlemede bazı yeni teknikler geliştirilmiştir. Eleştirel dinlemenin en kısa tanımı, dinlediğimiz şeyin doğru olup olmadığını belirlemektir” (Yalçın, 2002:134).

Eleştirel dinlemede önemli olan, dinlenen bir konuşmada veya sunumda söylenilen her şeyi doğru olarak kabul etmemektir. Dinlenenlerin, zihinde sorgulanması, yorumlanması gerekmektedir.

“Dinleme, bir bakıma da bildirileri etkin bir yolda alma ve yorumlama sürecidir. Dinleme; algılama, kavrama gibi birtakım zihinsel tepkileri içerir. Dinleme aynı zamanda konuşmada ileri sürülen düşünceleri anlamak, değerlendirmek, organize etmek, aralarındaki ilişkileri saptamak, bu düşünceler içinde belleğimizde saklamaya değer bulduklarımızı seçip ayırmak demektir. Dinlemeyi düşünsel, eleştirel bir süreç olarak benimsersek, kendi düşünme eylemimizi de denetim altına alabiliriz; böyle yapmadığımız takdirde bir süngerden farkımız kalmaz” (Taşer, 2000:212).

Dinleme etkinliği içerisinde bulunulurken, konuşmacının ne demek istediği üzerinde düşünülmelidir. Daha önce, dinlenen konuyla ilgi neler bilinip bilinmediğinin sorgulaması yapılmalıdır. O anda dinlenenle, daha önceden edinilmiş olan bilgi arasındaki benzer ve farklı noktaların tespiti yapılarak, hangisinin akla ve gerçeğe uygun olduğu düşünülmelidir. Bu süreç, eleştirel dinleme boyunca uygulanarak, doğruyu bulma gayreti içinde olunmalıdır. Eleştirel dinlemenin amacı, doğruya ulaşmak olmalıdır.

“Konuşmacının anlattıklarının hızla analizi yapılarak; sunduğu bilginin kendi kişisel yorumu mu olduğu, gözlemlerine mi dayandığı veya belirli bir kaynaktan mı aldığının ortaya konulması gerekmektedir. Çünkü her üç durumda da konuşmacının sunduğu bilgilerin inanılabilirliği farklı farklıdır.

Bu amaçla kendimize soracağımızı şöyle sıralayabiliriz:

- a- Konuşmacının sözleri, kendi uzmanlık alanına mı dayanıyor?
- b- Verdiği bilgi hangi tarihte ortaya konulmuştur?
- c- Konuşmacının öne sürdüğü düşüncelerle vardığı sonuç birbiriyle bağlantılı mı?
- ç- Konuşmacının ortaya koyduğu düşüncelerle benim birikimim arasında ne gibi benzerlikler bulunmaktadır? Benden farklı ve yeni hangi düşünceyi öne sürmektedir?
- d- Konuşma niçin, hangi ortamda ve neden yapılmaktadır?” (Yalçın, 2002:135).

Eleştirel dinlemede önemli olan, gönderilen mesajları olduğu gibi kabullenmeden, alınan mesajların doğruluğunu ve geçerliliğini zihin süzgecinden geçirmemiz ve doğruya ulaşmamızdır. Dikkat edilmesi gereken bir başka husus, eleştirel dinleme sonunda her zaman mutlak doğruya ulaşamayacağıdır.

16- Dinlemenin Diğer Dil Becerileri İle İlişkisi

Yukarıdaki bölümlerde, dinleme becerisinin diğer dil becerileriyle olan ilişkisinden zaman zaman bahsedilmiştir. Örneğin, dinleme becerisinin konuşma becerisiyle doğrudan ilgili olduğu bilinmektedir. Yine aynı şekilde, ana dili öğreniminde de dinlemenin etkisi göz ardı edilemez.

Özdemir ve Yangın dil becerilerini, alıcı ve verici beceriler diye ikiye ayırmışlardır. “Dil konusunda son yıllarda yapılan tartışmalar, dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinden herhangi birinin gelişmesinin diğerlerinin gelişmesinde de etkili olup olmayacağı konusunda yoğunlaşmaktadır. Araştırmacılar farklı sonuçlar ortaya koysalar da dilin bu bazı ortak özellikler göstermektedir. Örneğin, dinleme ve okuma, bilgi dışarıdan geldiği için ‘alıcı beceriler’ olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan, konuşma ve yazma, bilgi dışarıya yollandığı için ‘verici beceriler’ olarak nitelendirilmektedir” (Yangın, 1998:36; Özdemir, 1983:11).

Yangın’a göre (1998:36), dinleme ile okuma ve konuşma ile yazma becerileri birbirini desteklemektedir. Alıcı becerilerle verici beceriler birbirleriyle az bağlantılı

olsa da birbirlerini etkilemektedir. Öte yandan, dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarında yüksek yetenek gösterilse de, edebiyat bunların ötesindedir. Örneğin dinlemeyi öğrenme öğrenciyi iyi bir okur yapmadığı gibi, çok okuyan bir öğrenci de iyi bir yazar olamaz. Dil becerilerinden biri öbürlerini olumlu yönde etkiliyormuş gibi görünse de, araştırma sonuçları bu düşüncüyü açık açık destekleyememektedir. Yine de bazı öğretmenler ve araştırmacılar, kendi deneyimlerine dayanarak böyle bir etkileşimin varlığını savunmaktadırlar.

Yapılan araştırmalar sonucu, dinlemenin diğer dil becerileri ilgisi açık bir şekilde kanıtlanmamış olsa bile, dinleme becerisinin insanın diğer dil becerilerini etkilediği kesindir. Örneğin, insanın ana dili edinimi direkt olarak dinleme yoluyla gerçekleşmektedir. Özdemir'in (1983:26) bu konuya dair düşünceleri şöyledir:

“Ana dili ile ilgili amaçlar gerçekte çocuğun *anlama* ve *anlatma* gücünü geliştirmeye yöneliktir. Anlatmayla ilgili etkinlikler *konusma* ve *yazmadır*. Ana dili öğretiminde yer alan bu iki temel etkinlik arasında işlevsel yönden sıkı bağlar vardır. Her ikisinin de yönü dışa dönüktür; bu yönden bunlara *verici dilsel etkinlikler* diyebiliriz. Anlama gücünü geliştirmeye yönelik etkinlikler ise *okuma* ve *dinlemedir*. Yazma ile konuşma arasında nasıl işlevsel yönden bir benzerlik varsa, dinleme ile okuma arasında da vardır. Her iki etkinlik de özneye, yapıcısına dönüktür. Başka bir deyişle bir tür *alıcı dilsel etkinlikler*dir. Nasıl duygularımızı, düşüncelerimizi, tasarım ve yaşantılarımızı karşımızdakilerle paylaşmak için söze yada yazıya başvuruyorsak sözlü ve yazılı anlatım yollarını kullanmıyorsak; başkalarının duygu ve düşüncelerini, tasarım ve yaşantılarını paylaşmak için de okumaya ve dinlemeye başvururuz. Ana dili öğretimini oluşturan bu temel etkinlikler arasında ilişki ağı çok yönlüdür. Sözgelimi, okuma ile dinleme arasında işlevsel yönden bir bağıntı bulunduğu gibi, okuma ile yazma arasında da bir ilişki vardır. Çünkü genel anlamda okuma yazılı ve basılı bir sayfaya bakarak onunla iletişime girme edimidir. Bunun gibi konuşmayla yazma arasındaki bağıntı, konuşmayla dinleme arasında da gözlemlenebilir.”

Dinleme becerisinin, diğer dil becerileriyle ilişkisi bilimsel bir gerçek olarak kanıtlanamamış olsa bile, bu konuya ait bazı düşünce ve görüşleri dile getirmekte fayda görülmektedir.

16.1 Ana Dili ve Dinleme İlişkisi

Ana dili, insanın doğduktan sonra - hatta anne karnında- ilk duyduğu ve daha sonraları kullanmaya başladığı dildir.

Aksan'a göre (1975:427) “ana dili, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonrada ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinç altına inen ve bireyin bir toplumda en güçlü bağlarını oluşturan dildir.”

Dil becerileri arasında dinleme, insanın ilk kullandığı becerisidir. Bu anlamda dinleme becerisi özel bir yere sahiptir. Çünkü insan, hayatının çok önemli bir parçası olan dili, dinleme becerisi sayesinde öğrenmekte ve kullanmaktadır. “Dinleme çocuğun, yaşamında yer alan ilk ana dili ve anlama etkinliğidir. Birey, okul öncesine ait bütün bilgi, duygu ve düşünce evrenini dinleme yoluyla oluşturur” (Sever, 1997:11).

“Hayatın ilk yılında, çocuğun zamanının çoğu, nasıl dinleneceğini öğrenmekle geçer. İşitme, duyma mekanizmasının işlevlerine dayalı olduğu halde, duyma yeteneği doğuştan olurken, dinleme öğrenilir. Bu dönemden sonra çocuk, konuşmaya hazırlanmaktadır. Günlük yaşantılarıyla çocuğun işitmesi uyarılıp, dikkat süreci arttıkça, çocuk mesajları kodlamayı ve kod açmayı öğrenir. İki yaşında, doğrudan iletişim ilişkisine giren çocuk, sözel simgeleri kullanabildiği dilini geliştirir. Dil öğrenmenin temel basamakları, hayatın ilk iki yılında oluşur. Bazı araştırmacılar iki yaşından sonra, çocuğun sentaks, fonoloji ve dilin semantiğini, dilin bütün cümlelerini kurabilmek için gerekli kuralları soyutlayarak edindiğini belirtirler. Bu noktadan hareketle, birey yaşam deneyimlerini, devamlı olarak simgeler oluşturma ve simgeleri kullanma yeteneğiyle sürekli olarak birleştirir” (Whirter, Acar, 2000:43- 44).

Birey dinleme becerisi sayesinde, ana dilini annesinden ve yakın çevresinden öğrenmekte, konuştuğu dilin hemen hemen bütün özelliklerini kazanmakta ve bunu tüm yaşamı boyunca kullanmaktadır. İnsan en önemli vasıflardan biri olan ana dili becerisi, dinleme becerisi sayesinde gerçekleşmektedir ve dilin bir çok kuralını, özelliklerini dinleyerek öğrenmektedir.

16.2 Dinlediğini Anlama ile Okuduğunu Anlama Arasındaki İlişki

Dinlediğini anlama ile okuduğunu anlama süreçleriyle ilgili olarak farklı görüşler ortaya atılmıştır. Yangın, (1999: 28) konuyla ilgili çalışmasında bu görüşlerden birini şu şekilde açıklamıştır:

Okuyucu dinlediğini anlamada o kadar beceri kazanmıştır ki, az bir dikkat ve gayretle okuduğunu ve dinlediğini anlama arasında hiçbir fark kalmaz. Okuyucu aynı zihinsel ve dilsel becerileri konuşma sürecinde de kullanılır. Bu görüş, “ ortak anlama süreci” olarak adlandırılmaktadır. Okumayı öğrenmek, çocuğun daha önceden öğrendiği dilsel işaretleri yeniden öğrenmesi sürecinden başka bir şey değildir. İster dinleme, ister okuma olsun dilsel işaretler aynıdır. Fark, sinir sistemini harekete geçiren fiziksel uyarıcıların ortamında yatmaktadır. Dinlemede, dilsel işaretlerin fiziksel uyarıcıları havada seslerin yayılması yoluyla sinir sistemini harekete geçirir. Okumada, aynı dilsel işaretlerin fiziksel uyarıcıları yazı şekillerinden oluşur ve bunlar ışık yoluyla göz tarafından algılanarak sinir sistemini harekete geçirirler. Okumayı öğrenme süreci, çocukların önceden öğrendikleri işitsel işaretleri yeni görsel işaretlere dönüştürme sürecinden başka bir şey değildir. Ortak anlama sürecine ilişkin yapılan araştırmaların sonucu şu şekilde özetlenebilir: Okuduğunu ve dinlediğini anlama becerileri birbirine çok benzeyen süreçlerdir.

Dinlediğini ve okuduğunu anlama arasındaki ilişki ile ilgili olarak son yıllarda farklı görüşler de ortaya atılmıştır. Okuma ve dinleme becerileri, bir paranın iki yüzü gibi düşünülürse, dinleme ve okuma dildeki alıcı becerilerin farklı iki yüzü gibidir. Her ikisi de dilin kullanımının içinde yer almaktadır. Her ikisinin de iletişim açısından avantajlı durumlar bulunmaktadır. Dinleyici, konuşmacının mimiklerinden anlam çıkarma, konuşmacıyı istediği anda durdurma ve açık olmayan noktalarla ilgili soru sorma gibi avantajlara sahiptir. Okuyucu, durma, geri dönme ve tekrar okuma gibi avantajlara sahiptir. Bu farklı avantajlar birbirleriyle benzerlik göstermektedir. Dinleme ve okuma aynı dilsel yeterliliktedir. Pek çok araştırmacı da dinleme ve okuma becerileri arasında bir ilişki tespit etmişlerdir.

Okuduğunu anlama becerisinin kullanımında görsel işlev ne kadar önemliyse, dinlediğini anlama becerisinin kullanımında da işitsel işlev o kadar önemlidir. Her iki işlev de insanının anlama becerisiyle ilgilidir. “Eğer görsel kanal öğrenmenin en önemli yoluysa, işitsel kanal da, bunun hemen ardından ikinciliği alır. Her şeyden önce işitme dil öğrenmede ve kişiler arası ilişkilerde başta gelir. İşitme, bireyin çevreyle ilişki kurabildiği temel yoldur. Gerçekte, birçok yazar, işitsel algılama sürecinin görsel süreçten daha önemli olduğunu söyler. Bazı programlar, okuma yetersizliğini birincil olarak işitme eksikliğine yüklerler ve onun üzerinde dururlar” (Whirter, Acar, 2000:43).

Okuduğunu anlama becerisini geliştirmeye yönelik öğretim etkinlikleri, dinlediğini anlama becerisinin gelişimini de etkilemektedir. Sonuçta her iki beceri de zihnin anlama süreci ile ilgilidir. Okuduğunu anlama becerisi üst düzeyde olan bir kişinin, dinlediğini anlama becerisi de üst düzeyde olacaktır. Bu yüzden okuma becerisi, dinleme becerisine doğrudan etki eden bir unsurdur, denilebilir.

16.3 Dinleme Becerisi ve Konuşma

Dinleme ve konuşma becerileri birbirinden ayrılmaz iki beceridir. Çünkü biri olmadan, diğ erinin olması düşünülemez. Bir iletişim sürecinde mesajı gönderen olması gerektiği gibi, o mesajı alan birinin de olması gerekir. “Çocukken dinleme yoluyla öğrenmeye başlarız, aslında bu konuşmayı da dinleme yoluyla öğrendiğimiz anlamına gelir” (Mackay, 1997:10).

Yalçın’a göre (2002) konuşma becerisi ile dinleme becerisi arasında doğrudan bir ilgi bulunmaktadır. Bunun başlıca sebepleri arasında konuşmanın birden fazla kişi arasında olması ve tarafların birbirlerini dinlemek zorunda olmaları bulunmaktadır. Dinleme olmadan konuşma olmayacağı gibi, dinleme becerisi gelişmemiş olan insanların güzel konuşmaları da mümkün olmamaktadır.

Yapılan araştırmalara göre;

- 1- Doğuştan işitme  z rl  olanlar konuşmayı  ğrenemiyorlar.
- 2- Gelişim dönemi sürerken işitme becerisini kaybedenlerde konuşma becerisinin de gerilediği görülüyor.
- 3- Kulağı sonradan tedavi edilenler yavaş yavaş konuşmaya da başlıyorlar.
- 4- Bir toplumda yaşarken kaybolan ve uzun süre sonra bulunan çocukların ilk öğrendikleri dili ve konuşma becerilerini yitirdikleri görülüyor ( zbay, 2001:10-11).

“İşitsel yetersizliklerin araştırılması sınırlı bilgiler ortaya koymaktadır. Bununla beraber, işitme yeteneğinin gelişmesindeki ardışık dönemler saptanabilmektedir. İlk önce,  ocuk çevresindeki sesleri tanımayı ve belirlemeyi öğrenir, daha sonra sesler arasındaki farkların ayrımını yapar ve tanıdık sesleri hatırlamaya başlar. En son olarak da konuşma yeteneğini geliştirir” (Whirter, Acar, 2000:43). Birey, konuşma becerisini kullanabilmek için, bu aşamalardan geçerken, dinleme becerisini kullanmak durumdadır.

Taşer’e göre (2000) konuşma yolu ile iletişimde konuşanın rolünü b y msemek, öte yandan dinleyenin rolünü küçümsemek doğru bir tavır değildir. İletişimin başarıya ulaşmasında büyük payın konuşana ait olduğu sanısı bir yanılgıdır. Gerçekte, iletişim eyleminde istenilen sonuçlara ulaşılmasındaki çaba ve sorumluluk, konuşan ile dinleyen arasında ortaklaşa bir temele dayanır. Konuşanın ereğine varabilmesi, ancak bu ortaklaşalık ve duygudaşlık ilişkisi sağlandığı ölçüde gerçekleşebilir. İletişim, her zaman konuşanla dinleyen arasında bilgi, beceri, tutum, davranış yönünden bir etkileşimi gerektirir. Eğer bu yönde, konuşanla dinleyenden birinde bir eksiklik, bir yetersizlik kendini gösterirse, etkileşim sağlanamaz. Bunu sonucu olarak, konuşan da dinleyen de ilişkisiz kalmak yüzünden ilgisiz hâle gelir. Oysa, iletişimin etkili ve başarılı olabilmesi için konuşanın da, dinleyen de kendini benliklerinin üstüne çıkmaları, iletişim sürecinde paydaş olan bu kişilerin insansal olanakların el verdiği ölçüde birbirlerini anlamaları zorunludur.

İnsanlar genel olarak çok konuşmayı, az dinlemeyi tercih ederler. Bu durum toplumumuzda da böyledir. Ancak, daha önce de söylendiği gibi, dinleme ve konuşma bir bütünün iki ayrı parçasıdır. Bu anlamda, dinleme eğitimi ile konuşma eğitimi birbirinden ayrı düşünmemelidir.

“Dinleme eğitimi hem örgün, hem de yaygın eğitimde konuşmadan ayrı düşünmek mümkün değildir. Sosyal değer yargılarımızı yansıtan ata sözlerimizde açık olarak gördüğümüz gibi, toplumumuz, dinlemeye konuşmadan daha fazla değer vermiş, özellikle halk içinde ve büyüklerin yanında küçüklerin iyi dinlemelerini ve çoğu zaman da onaylamalarını öğütlemiştir; başka bir ifadeyle pasif dinlemeye yönlendirme ağırlıklı eğilimi oluşturmuştur. Sürekli pasif dinlemeye mahkum bırakılan çocuklar, psikolojik bir tepki olarak olumsuz dinleme davranışlarına yönelmektedirler; “ Beni konuşturuyorsanız, ben de sizi dinlemiyorum; dinliyor gibi görünüyorum.” diye düşünmektedirler. Bu şekilde düşünen birisine herhangi bir konuşmayı zorla dinlettirmek mümkün değildir. Çünkü dinleme tercihe bağlıdır, işitme fizyolojik ve zorunlu değildir. Bir kişiye söz hakkı tanımayla, bir kişinin duygu ve düşüncelerini iletmesine izin vermeyle, onun söylediklerini dinleme davranışı arasında fark yoktur. Birisi anlama, diğeri anlatma tekniği olmakla beraber, dinleme ve konuşma arasındaki bu yakın ilgi göz ardı edilmemelidir”(Çifçi, 2001:166).

Konuşma eğitiminin de dinleyerek verildiği unutulmamalıdır. Örneğin, bir güzel konuşma kaseti öğrencilere dinletilip, dinlediklerini uygulama çalışması her iki beceri açısından önemlidir. Böyle bir etkinlik sırasında öğrenciler içinde, dinleme becerisi en üst düzeyde olan öğrenci, güzel konuşmaya ait püf noktaları en çabuk ve en kolay seçebileni olacaktır. İyi dinleyici olunmadığı sürece, iyi bir konuşmacı olmaya da olanak yoktur. Bu nedenle iyi dinlemeyi öğrenmek, herkesi çok yakından ilgilendirmektedir.

17- Anlama

Türkçe ile ilgili beceriler, anlama ve anlatma becerileri olarak iki ana grupta toplanır: Dinlediğini- okuduğunu anlama ve sözle - yazıyla anlatmadır. “Sözle ya da yazıyla anlatılanları anlama, öğrencilere kazandırılması gereken önemli bir beceridir. Anlama, iletişim sürecinin temel basamaklarından biridir. Bu süreçte alıcı, verici

tarafından iletilen bilgiyi almak, eski bilgileriyle karşılaştırarak yorumlamak; bir başka deyişle, anlamak durumundadır. Anlama gerçekleşmediği zaman, iletişim amacına ulaşamaz. Bu son derece önemlidir, çünkü iletişimin temelinde amaçlılık vardır. İletişimin başlama nedeni olan amaca ulaşılmadığında, o iletişim, iletişim olmaktan çıkar. Bunu tekrar vurgulamak gerekir: İletişimin başlama nedeni, vericinin gönderdiği bilgiyi alıcının anlamasıdır” (Yangın, 1999:27). Birileriyle iletişim kurarken, dinlerken, okurken, izlerken anlamak ve anlaşılacak isteriz. Anlama becerisi ise geliştirilebilen bir beceridir.

Anlama bölümünde, anlama ile ilgili bazı özelliklere değinilerek, dinleme ile olan ilişkisinden bahsedilmiştir.

18- Anlamanın Gerçekleşmesi

Beyne gelen mesajların anlamlandırılması süreci, oldukça karmaşık bir süreçtir. Beyin ve zihinle ilgili birçok araştırma yapılmasına rağmen, bugün hâlâ bazı noktaları çözülememiştir. Değişik kaynaklardan edinilen bilgilere göre, anlamanın gerçekleşmesi şu şekilde olmaktadır: Öncelikle, kulağa gelen ses sinir uçlarına ulaşmaktadır. Daha sonra bu sesler beyinde ayrıştırılmaktadır. Ayrıştırılan ses, beyin ses tanıma bölümünde kodlanarak, anlamlandırma bölümünde değerlendirilir. Böylece dinleme süreci tamamlanmış olur.

Algılama ve anlama doğrudan beyinle ilgilidir. Algılamak ise, anlamadan önce gerçekleşen bir süreçtir. Cüceloğlu'na göre (2000: 18-119) algı, duyudan farklıdır. Algılama ânında beyin, bireyin içinde bulunduğu durumdan beklentilerini, geçmiş yaşantılarını, diğer duyu organlarından gelen başka duyuları, toplumsal ve kültürel etkenleri hesaba katar. Gelen duyuları seçme, bazılarını ihmal etme, bazılarını kuvvetlendirme, arada olan boşlukları doldurma ve beklentilere göre *anlam* verme bu aşamada yapılır. Duyu organlarının beyne ilettikleri duyular basittir, algılama ise geçmiş öğrenme ve deneyimlerimizin de işin içine girdiği son derece karmaşık bir süreçtir.

“Algılama süreci de anlama süreci gibi karmaşık bir yapıya sahiptir. Algılanma sürecinde, daha önceden edinilen tecrübelerin ve öğrenilenlerin ön plâna çıktığı görülmektedir. Algılanan seslerin anlamlandırılmasında, bunların önemi oldukça fazladır. Dinleme, bir yönüyle de, mesajları etkili bir biçimde alma ve yorumlama sürecidir. Algılama, kavrama gibi zihinsel süreçleri içerir” (Ergin, 1998:165).

Öğrenme sürecinde algılama, önemli bir yere sahiptir. Algılama sürecinde birtakım eksikler varsa, anlama gerçekleşmemektedir. Öğrenme sürecinin önemli basamağı da mesajı almaktır. Kişi, kendisine gönderilen mesajları türlü yollarla alabilir; ancak en etkili iki mesaj alma yolu görmek ve işitmektir.

Algı çarpıtılmasının olduğu, bütünüyle anlaşılmadığı halde bu konuda çalışan birçok kişi, algısal problemlerin, ayrı fakat birbirine bağlı üç alanda olduğu görüşünü benimser. Bunlar, alma (ya da girdi) işlevi, bütünleştirme işlevi ve anlatma (çıkı) işlevidir. Algılama sürecindeki herhangi bir sorun, direkt olarak anlamayı etkilemektedir. Whirter ve Acar (2000:13-14) algı sürecindeki işlevleri şu şekilde açıklamışlardır:

18.1 Alma İşlevi

Alma işlevinde öğrenme güçlüğü olan çocuğun kod açmada (anlamlandırmada) zorluğu olabilir. Alma işlevindeki eksiklik sonucunda bilgi belki algılanmakta, fakat içeriği anlaşılmamaktadır. Bu girdideki ya da alma işlevindeki rahatsızlık, kavrama becerilerinde sorun yaratabilir.

18.2 Bütünleştirme İşlevi

Öğrenme sürecinin ikinci alanı, çocuğun bütünleştirme yeteneğidir. Bu süreç, simgelerin içsel ve düşüncelerin şekillenmesini içerir. Çocuk, bireyle çevresel girdiler arasında, bireyden çevreye ve çevreden bireye bağlantı sağlar; çocuk elde edilen bilgiyi hatırlamabilir ya da karıştırabilir.

18.3 Anlatma İşlevi

Öğrenme sürecinin üçüncü alanı, çocuğun anlatma yeteneğiyle, yani çıktıyla ilgilidir. Çocuğun sistemine gelen ve tutarlı semboller yoluyla daha önceki bilgileri bütünleştirilen bilgiler kodlanmalıdır. Çocuk, jest ve sözcüklerle düşüncelerini anlatmada güçlük çekerse, anlatma işlevinde de zorluğu olur. Kendisine gelen bilgileri anlayabilir; ancak anlatmada sorun yaşayabilir.

Bazı araştırmacılar (Buzan, 2001), dinlediğini anlama süreci içerisinde, alınan mesajın kullanılmasını, dinlemenin önemli bir basamağı saymaktadırlar. Alınan mesajın anlamlandırılması için, yukarıdaki süreçte herhangi bir kopukluk olmaması gerekmektedir.

Anlamanın gerçekleşme süreci tümü ile zihinseldir. Karşılıklı iletişimde anlamanın oluşması için öncelikle aşağıdaki ön koşulların sağlanması gerekmektedir.

- 1- Aynı dil veya simge ile konuşma.
- 2- Birbirine yakın veya paralel zihni yeterlilikte olma. Buna göre;

“Anlamanın gerçekleşmesi için iletişimi yapanlar arasında hem gerçek yaş ve hem de zekâ yaşı arasında bir paralellik olmalıdır. Örneğin 5 yaşındaki bir çocuk ile 25 yaşındaki bir kimsenin anlaşması güçtür. Çocuğun kendinden büyükleri anlaması zamanla gerçekleşir. Bu durum zekâ ve zihin ile direkt ilgilidir. Çocuğun yaşı ilerledikçe çocuk, dile ve cisimlere verilen kavramlara hâkim olur. Bununla beraber yeni öğrendiği kavramların yanında bu kavramlarla ilişkisi olan yan kavramları da öğrenir. Bütün bunlardan ayrı olarak yeni öğrendiği kavramların daha önce öğrenilenlerle olan ilişkisini öğrenir. Kişi öğrendikçe anlaması gelişir. Çünkü yeni kavramlar öğrendikçe beyindeki sinir hücreleri arasındaki iletişim sayısı giderek artar. Bu iletişim sayısının artmasının doğal bir sonucu olarak anlama, anlaşabilme, olup bitenlere anlam verebilme gelişir. Bu nedenle eğitim ve öğretim ortamlarında bilgi aktaranın aktardığı bilgiyi ve bilgi aktarırken kullandığı yöntemi karşısındakinin anlama düzeyine göre ayarlanması gereklidir. Bu bakımdan M. E. B., ‘seviyeye göre hareket etme’ prensibini eğitim ve öğretim için vazgeçilmez bir şart olarak görür” (Yazkan, 2000: 21).

Anlama becerisinin gelişmesi, her birey için çok önemlidir. Çünkü, kişiye hayatı boyunca sayılamayacak kadar mesaj gönderilmektedir. Kişi, bu mesajları

anlamlandırabildiği sürece başarılı olur. Öğrencinin anlama becerisinin gelişmesi, sadece Türkçe dersleri için değil, eğitim süresince kendisine sunulan tüm bilgileri anlamlandırması için de gereklidir. Ancak anlama becerisinin geliştirilmesi, büyük oranda Türkçe dersi ve öğretmenlerine bırakılmaktadır. Bu da Türkçe öğretmenlerine oldukça fazla bir sorumluluk yüklemektedir. Yapılan araştırmalar, Türkiye’de sınıf ortamındaki etkinliklerinin çoğunun sözlü etkinliklere ayrıldığını göstermektedir. Anlama, bu bakımdan değerlendirildiğinde geliştirilmesi zorunlu bir beceridir.

19- Anlamayı Sağlama ve Geliştirme Yolları

Dil becerileri genel olarak ikiye ayrılır. Bunlar; anlama ve anlatmadır. Bu genel tablo, bütün ilköğretim okullarının her kademesinde aynıdır. İlköğretim Türkçe Programında, anlama becerisini geliştirmek için, dinleyerek- izleyerek anlama ve okuyarak anlama için özel davranışlar tespit edilmiştir. Her ikisi için de yapılan çalışmalar ayrı ayrıdır.

“Türkçe dersinin temel amaçlarından biri, öğrencileri görüp izlediklerini, dinlediklerini ve okuduklarını tam ve doğru olarak anlar bir duruma getirmektir. Bilindiği gibi, insanlar arasında en yaygın ve etkili iletişim yolu konuşmadır. Çocuğun günlük yaşamda karşılaştığı durumları ve olayları kavrayabilmesi, aile yuvası ile okulda ve yakın çevresinde ilişkilerde bulunduğu kimselerin düşünce ve duygularını öğrenebilmesi için önce konuşulanları anlaması gerekir. Ne var ki bu anlamamanın tam ve doğru olması gerekir. Tam anlama, ‘bir duygu ve düşünceyi kendi akışı içinde kesintiye uğramadan anlama’ demektir. Doğru anlama ise ‘bize aktarılacak istenilen bilgi, duygu ve düşüncelerin, olduğu gibi, bir yanlışlığa yol açmadan ve hiçbir şüpheli nokta kalmayacak biçimde bütün boyutları ile kavranılması’ demektir” (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 1995:4).

Güneş’in anlama eğitimiyle ilgili yapmış olduğu tespit ve değerlendirme, anlama eğitimine ne kadar az önem verildiğini göstermektedir. “Eskiden okunan bir yazıyı anlayabilmek için sözcüklerin anlamını bilmenin yeterli olduğu sanılıyordu. Bu yüzden sözcüklerin anlamı üzerinde duruluyor ve onun doğru öğretilmesine çalışılıyordu. Zamanla bu durum değişti. Gelişmeler, sadece sözcüğün anlamını doğru bilmenin anlamak için yeterli olmadığını, aynı zamanda anlama, kavrama, zihinde düzenleme, aralarında ilişki kurma ve değerlendirme yapmanın da zorunluluğunu

ortaya çıkarmıştır. Anlama, okul öncesinde dinleme yoluyla, okuma- yazma öğrendikten sonra ise genellikle okuma yoluyla geliştirilmektedir. Bu nedenle, okuma eğitimiyle birlikte anlama eğitimi üzerinde de önemle durulması gerekmektedir. Ülkemizde, anlama eğitimi Türkçe programlarında yer almakta ve yapılacak çalışmalar gösterilmektedir. Ancak, yöntem ve teknik açıdan bazı eksiklerin olması ve öğretmenlerin yeterince uygulayamaması sonucu bu konuda ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Örgün ve yaygın eğitime devam eden çocuk ve gençlerimize eğitimleri süresince çeşitli bilgiler verilmekte, ancak, anlama eğitimi eksikliği nedeniyle bu bilgilerden yeterince yararlanamadıkları ve hayata geçiremedikleri görülmektedir. Bu sorun, ilkokuldan üniversiteye, hattâ lisans üstü eğitim düzeyinde bile yaygın olarak bulunmaktadır” (Güneş, 1997:59-60).

Dinleme veya okuma etkinlikleri anlama ile sonuçlanmamışsa bir değer taşımaz. Bu nedenle dinleme ve okuma öğretiminde, bu becerilerle ilgili çalışmalar çoğu zaman anlama etkinliği ile tamamlanır, bütünlenir. Anlama etkinlikleri, bir bakıma, öğrencilerin dinleme ve okuma etkinliklerindeki anlama ya da başarı düzeylerini görmemize yardımcı olur.

Senemoğlu (1999:19) anlamayı güçlendirici, birtakım öğrenme stratejileri önermiştir. Bunları bellek destekleyici öğrenme stratejileri, örgütleme stratejileri gibi gruplara ayırmıştır. Örneğin; öğrenciye sözcükleri, basit ilişkileri, ilkeleri, olguları öğrenme ve hatırlamada, bellek destekleyici stratejileri kullanmayı önermiştir. Daha karmaşık öğrenme hedeflerine (kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme) ulaşmak için, benzetimler, not tutma, özetleme, ana hatları belirleme, bilgiyi şematize etme, bilgiyi tablolaştırma gibi durumlarda da örgütleme stratejilerinin kullanılabileceğini söylemiştir.

Kavcar, Oğuzkan ve Sever (1995:49), birinci devrede öğrencilere anlamaya ilişkin davranışlardan sonra, ikinci devrede öğrencilere kazandırılacak anlamaya ilişkin yeterlilikleri programdan yola çıkarak, şöyle sıralarlar: “İzlenen bir filmde, oyunda, okunan bir öyküde geçen olayların yerini, zamanını, nedenlerini ve

sonuçlarını açıklayabilme; başlıca kişilerin fiziksel ve manevî özelliklerini belirtebilme; dinlenen bir konuşmanın, izlenen bir filmin ya da oyunun, okunan bir yazının ana düşüncesini kavrayıp belirtebilme; bilinmeyen sözcüklerin anlamlarını sözün gelişinden ya da sözcüklerin yapısından çıkarabilme; sözcük türetme yollarından yararlanarak sözcük dağarcığını zenginleştirebilme; yazılardaki belli başlı bölümleri, paragraflardaki temel düşünceleri sırasıyla kavrayabilme; düzyazı ve manzum yazılar arasındaki farkı ayırt edebilme, yazarların dil ve anlatım bakımından özelliklerini sezebilme.”

Sınıfta yapılacak olan anlamayı geliştirme etkinlikleri sonucunda öğrenci, yukarıdaki becerileri kazanmış olmalıdır. Anlamayı sağlama ve geliştirme etkinliklerinin amaçları, bu davranışlar göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.

Türkçe Programından hareketle, anlamanın sağlanması ve geliştirilmesi için dinleme, izleme ve okuma etkinliklerinin uygulanması zorunludur.

19.1 Dinleme

Dinleme becerisi, ilk olarak ailede gelişmeye başlayan bir beceridir. Bu beceri daha sonra ilköğretim kurumlarında plânlı ve programlı olarak geliştirilmeye çalışılır. Dinleme ile ilgili yapılacak olan her türlü etkinlik, öğrencilerin dinlediğini daha iyi anlaması için atılmış bir adım olacaktır. Hayatımızın büyük bir bölümünü dinleme etkinliği içerisinde geçirdiğimiz için, bu konu oldukça önemlidir. Bu konu, araştırmanın “Dinlediğini Anlama” kısmında daha geniş bir şekilde açıklanmıştır.

19.2 İzleme/ Görme

İnsanın, doğumuyla beraber en çok kullandığı duyuları arasında kulakları ve gözleri vardır. Kulaklarıyla dinler, gözleriyle izler ve görür. Bu, bilgi edinmenin, öğrenmenin en etkin iki yoludur. Dinleme ve izleme ilköğretim programında genellikle aynı anlamda kullanılmıştır. Gerek genel amaçlar kısmında, gerek

öğrencilere kazandırılacak davranışlar kısmında dinleme/ izlemeye ait ortak hedef ve davranışlar belirlenmiştir. Dinleme ve izleme/ görme becerilerinin eğitimi ayrı olarak ele alınmalıdır. Programda, izleme becerisi etkinlikleri oyun, televizyon veya film gibi konularla sınırlandırmıştır. Oysa insan izleme/görme becerisini tüm hayatı boyunca kullanmaktadır. Çünkü televizyonu, anne- babamızı, kardeşlerimizi, birtakım olayları sürekli olarak izler ve bütün bu izleme etkinliği sayesinde birçok şeyi anlarız. Diğer birçok beceri gibi, izlediğini (görme/ gözlem) anlama becerisi de ailede başlar. Bu alışkanlık, ailede plânsız olarak gelişir. Çocuklar, yaşlarına ve seviyelerine göre uygun programları izlerken, izleyerek anlama alışkanlıkları bir seviyeye kadar gelişme kaydeder; ancak bu gelişme düzensizdir. İzlediğini anlama alışkanlığından tam verim alabilmek için, aileye ve yakın çevreye büyük yük düşerken, eğitim kurumlarında da bu görev öğretmenlere aittir. Öğretmenler, öğrencilere izledikleri bir programı, konuşmayı veya gördükleri herhangi bir yeri, olayı sözlü ve yazılı olarak anlattırabilir.

Aynı zamanda görsel yetenek, temel bir öğrenme kanalı sağlar ve sosyal dünya hakkında, bilgi edinmenin önemli yollarını oluşturur. Bazı yazarlar, çocuğun öğrenmesinin % 80' ninin gözle gerçekleştiğini hesaplamışlardır (Whirter, Acar, 2000:29). Bu bakımdan izleyerek anlama alışkanlığı önemlidir. Öğretmenlerin, sınıfta öğrencilerle beraber yapacağı tiyatro, drama, skeç gibi çalışmalar, öğrencinin izlediğini anlama becerisini geliştirecektir.

19.3 Okuma

Okuma; sözcüklerin, duyu organları yoluyla algılanıp, anlamlandırılması, kavranması ve yorumlanmasına dayanan zihinsel bir etkinliktir. Okumayı, uzmanlar, “yazılı bir metni gözle izleyip anlamını kavramak, gerekirse seslendirmek” olarak tanımlamaktadırlar (Sever, 1997:12).

Anlamayı geliştirme yollarından biri de okumadır. Öğrenme, en az dinleme kadar okumaya da dayanır. İlköğretim okullarında anlamayı sağlamak için en çok kullanılan yol okumadır ve yine sorulan sorular okuduğunu anlamaya yöneliktir.

Öğrencilerin eğitim - öğretim süreçlerinde karşılaştıkları materyallerin çoğu, yazılı metinlerdir. Bir öğrenci için yazılı metinleri okuyup, anlamak önemlidir. Aksi takdirde eğitim süreci içerisinde başarısızlığa uğrayacaktır. Yapılan araştırmalara göre, okuma becerisi yetersiz olan öğrencilerin, dinleme becerisinde olduğu gibi, okul başarılarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. “Okumanın insan yaşamında oldukça önemli bir yeri vardır. İnsanlar, hem öğrenim dönemleri boyunca hem de bunun dışındaki dönemlerde, pek çok bilgiyi kitap, gazete ve dergi gibi yazılı kaynakları okuyarak edinirler. Bunun dışında, iş hayatında bilgi alış verişinin büyük bir bölümü, resmî yazışmalar dolayısıyla okuma yoluyla gerçekleştirilir. İnsanlar yalnızca zevk almak amacıyla da okurlar. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, okuduğunu anlama ile akademik başarı arasında yüksek ilişki belirlenmiştir” (Yangın, 1999:67).

“Okuma, bilişsel davranışlarla psiko-motor becerilerin ortak çalışmasıyla, yazılı sembollerden anlam çıkarma etkinliğidir. Diğer bir tanımla okuma, yazının anlamlı ses haline dönüşmesidir” (Demirel, 1999:50). Okumaktan amaç, dinleme de olduğu gibi anlamaktır. Okuma sonrası anlama gerçekleşmiyorsa, amacına ulaşmamış demektir.

İki ayrı kavram gibi görünen okuma ve anlama gerçekte birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Kişi anlamak için okumalıdır ve okuduğunu da anlama çabası içerisinde olmalıdır. Okunan materyalin anlaşabilmesi için öncelikle iyi okuma becerisine sahip olmak gerekmektedir. İyi okuma becerisine sahip olan kişi, okunan materyali kavrayacak ve anlayacaktır.

Kişilerde ‘doğuştan okuyabilme’ potansiyeli vardır, fakat bu potansiyelin gelişmesi eğitimle mümkündür. Okuma etkinliği gelişebilen, geliştirilebilen bir beceridir. Bu becerinin iki temel bileşeni vardır. Bunlar okuma hızı ve anlamadır. Dökmen (1994:25-26), Smith ve Dechant’tan bu iki temel bileşeni şu şekilde aktarmıştır:

“Smith ve Dechant okuduğunu anlamayı, sözcük bilgisi ve organize etme becerisi olarak iki bölümde ele almaktadırlar; bu durumda okuma becerisi şu bileşenlerden oluşmaktadır.

- a- Sözcük bilgisi,
- b- Okuduğunu anlama ve organize etme becerisi,
- c- Okuma hızı.

Sözcük bilgisini, okuyabilmenin ilk şartı olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Çünkü bir parçada okuyucunun anlamını bilmediği sözcük sayısı arttıkça, bu durum hem okuyucunun hızını düşürecek, hem de parçanın anlamını kavramasını güçleştirecektir.

Smith ve Dechant yukarıdaki sınıflamanın bir uzantısı olarak, okuduğunu anlama becerisinin şu öğelerden oluştuğunu belirtmektedirler:

1. Grafik sembollerle –yazı- bunların anlamları arasında çağrışım yapma,
2. Sözcüklere, metnin genel kapsamına uygun anlamalar verebilme,
3. Deyimlerin, cümlelerin, paragrafların ve tüm parçanın taşıdığı anlamı, küçükten büyüğe doğru olmak üzere hiyerarşik bir şekilde anlama; gerektiğinde parçalarla bütün arasında ilişki kurabilme,
4. Okuduğunu değerlendirebilme, yazarın amacını ve duygu durumunu anlama,
5. Okumakta olduğu parçadaki fikirleri, geçmiş yaşantılarıyla bağdaştırabilme.”

Ruşen, (1994) okunan bir metnin anlaşılıp, anlaşılmadığına dair hangi hususlara dikkat edilmesi gerektiğini söyleyerek, anlama düzeyi sorularının içeriğini verir: Anlama; görülen, işitilen okunanların kavranması ve algılanmasıdır. Böylece anlama, kişilerin öğrenim, eğitim deneyimlerinden elde ettiklerinin tümü anlamına gelmektedir. Anlama ve kavramanın temelinde algılama etkinliği yatar. İlişkiler bulabilme, ilişkilerden anlamlı sonuçlar çıkarabilme, çözümleme yapabilme, çözümleme işlemlerinden bileşimlere ulaşabilme ve yeniden ayrıntı ve öğelere

inebilme, hep algılama becerisinin ürünü olan etkinliklerdir. Anlama düzeyi ise şu ölçütlere bağlıdır:

1. Okunan parçanın güçlüğü, anlaşılğı,
2. Parçanın dil ve fikir örüntüsü,
3. Okuyucunun genel yeteneğı,
4. Okuyucunun okuma becerisi,
5. Okuyucunun konuya ilişkin bilgi birikimi,
6. Okuyucunun okuma amacı.

Anlama; yüzeysel ve geniş kapsamlı anlama olarak gruplandırılabilir. Yüzeysel anlama kelimelerin sözlük anlamlarını esas alır, değişik anlamları üzerinde durmaz. Geniş kapsamlı anlamada okuyucu yazarın verdiği anlamların tümünü belirler. Okuduklarından sonuç çıkarır. Önemli fikir ve düşünceleri yeni durumlara uydurur. Ortaya konan fikir ve düşünceleri yargılar. Yanlıları reddeder. Uyum hâlinde olanları kabullenir.

Anlamayı sağlama ve geliştirmede okuma iki yolla yapılmaktadır. Bunlar, sesli ve sessiz okumadır. Sesli okumada, hem okuyanın hem de dinleyenin anlaması esastır. “Sesli okuma, başkalarının dinleyerek öğrenmeleri için yapılan okumadır. O nedenle bu okumada en önemli öge, okumanın dinleyicilerin anlayabileceğı bir ton ve akıcılıkta olmasıdır. Sesli okuma, anlamın ‘doğru aktarılmasını’ gerektirir. Onun için sesli okuma dikkat ister. Bu da sözcüklerin hatasız, doğru ve doğal biçimiyle söylenmesini; sesin uyumlu olmasını, konuşur gibi okumayı ve okunan metnin okuyucu tarafından anlaşılır olmasını zorunlu kılar” (Uluğ, 1995:32).

Öğrencilere, ilköğretimin I. kademesinden başlayarak, sesli okuma eğitimi düzenli bir şekilde verilir. Sınıf ilerledikçe okuma düzeyindeki etkinlikler ve beceriler artar. Zamanla sesli okuma becerisine, sessiz okuma becerisi eklenir. Anlama becerisini geliştirmede sessiz okuma, sesli okumadan daha etkilidir. Sessiz okuma etkinliğı, sesli okumaya göre bireyin daha çabuk ve daha doğru anlamasına imkân verir. Ayrıca sessiz okuma etkinliğinin kullanım alanı daha geniştir. Sesli okumayı her

zaman, her yerde gerçekleştirmek mümkün olmayabilir. Sessiz okuma, zamanı kullanma bakımından daha avantajlıdır. Çünkü sessiz okuma, sesli okumaya göre daha hızlıdır. Ancak sesli okuma becerisi tam olarak kazanılmadan, sessiz okuma becerisinde başarı söz konusu değildir. Yapılan araştırmalar sessiz okumanın sesli okumaya göre kavrama hızını iki katına çıkardığını göstermektedir.

Anlamayı geliştirmek için, okuma sırasında şu etkinlikler yapılabilir:

1. Yazıda ele alınan konuyu belirlemek.
2. Anlamı bilinmeyen sözcüklerle, anlaşılmayan cümle ve paragrafları saptamak.
3. Ana fikri araştırıp bulmak.
4. Yardımcı fikirlerini incelemek.
5. Yazının genel düşünce anlatım yapısını çıkarmak.
6. Metin anlaşılmadığında okuma hızını azaltmak (Demirel, 1999:56).

Plânlı ve programlı olarak yapılan okuma etkinlikleri, öğrencinin anlama becerisini geliştirecektir. Okuduğunu anlama etkinliklerinde önemli konulardan biri de seviyeye uygun metin seçimini yapmaktır. Okunanların tam ve doğru anlaşılması bakımından, hedef kitlenin seviyesi göz önünde bulundurulmalıdır.

20- Dinlediğini Anlama Becerisinin Kazandırılması

Birçok insan dinleme becerisinin, yazma ve okuma gibi eğitimle öğrenilebileceğini düşünmeyip, bu becerinin kendiliğinden, gelişi güzel bir şekilde gelişebileceği düşüncesi içerisinde. Ancak, yapılan araştırmalar dinlediğini anlama becerisinin eğitimle geliştirilebileceğini ortaya koymuştur.

Dil bütünlüğünün dört alt becerisi içinde en çok kullanılanı dinleme becerisidir. Ancak dinleme becerisinin eğitimi diğer üçüne göre daha az önemsenir. Bu yanılmanın temel sebebi, dinleme becerisinin doğuştan kazanıldığı düşüncesidir.

Yine, dinlemenin kolay ölçülemeyen bir beceri olması sebebiyle, genellikle ikinci plânda kalmasına neden olmuştur.

Dinleme becerisine, eğitim-öğretim programlarında, ders kitaplarında, sınıf içi etkinliklerde ve Türkçe derslerinde yeterince yer verilmemiş ve verilmemektedir. Okuma, yazma ve konuşma becerilerinin eğitim ve öğretimine önem verilirken, dinleme becerisinin öğretimine gerekli önem verilmemiştir ve verilmemektedir. Yangın (1998:12-13), Türkçe derslerinde dinleme becerisine yer verilmeme nedenlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Türkçe derslerinde, dinleme ile ilgili etkinliklere yeterince yer verilmemesinin temelde iki nedenin olduğunu söylemek mümkündür: Dinleme becerisinin öneminin farkında olunmaması ve dinleme becerisi ile ilgili yeterli bilgiye sahip olunmaması. Neden her ne olursa olsun, şu sonuç ortaya çıkmaktadır:

1. Türkçe programında, dinlediğini anlama ile ilgili hedef davranışlar, öğretme- öğrenme durumları ve değerlendirme ile ilgili yeterli bilgi bulunmamaktadır.
2. Türkçe derslerinde, dinlediğini anlama becerisini geliştirmeye dönük etkinliklere yeterince yer verilmemektedir.
3. Herkes birbirinin dinlemeyi bilmediğinden ya da dinlediğini anlamadığından yakınmaktadır.”

Yangın’ın (1998) İpşiroğlu’ndan yaptığı aktarma bu konuda ne kadar eksik olduğumuzun bir göstergesidir: Üniversite öğrencilerinin anlama, kavrama ve eleştirme güçlerini yoklamak için, Ferit Edgü’nün “Türk Politikacılarının Kültürle ve Sanatla Olan İlişkileri” adlı denemesini, yazarın adını vermeden öğrencilere okumuştur. Öğrencilerden bu yazıda ne anladıklarını açıklamaları istenmiştir. Sonuç iç karartıcıdır: 92 öğrenciden yalnızca 4’ü dinlediği denemeyi anlamıştır. Geriye kalan 88 öğrenciden 11’i yazıda öne sürülen görüşlerin gerçeklerle bağdaşmadığını ayırt edebilmiş, 77 öğrenci ise söylenenlerin doğruluğunu ya da yanlışlığını tartmadan olduğu gibi almışlardır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, dinleme ile ilgili ilk kazanımlar, ailede ve yakın çevrede oluşmaktadır. Bu, okulda verilen eğitim gibi düzenli bir eğitim değildir.

Yangın'a göre (1999:33) bireyler, dinleme beceri ve alışkanlığını bebeklikten zorunlu öğretimin başlangıcına kadar, genellikle gelişigüzel kültürlenme sürecinde kendiliğinden edinmektedirler. Ancak bu düzeydeki öğrenmeleri bireyin, dinlediklerini tam ve eksiksiz anlaması, ayırt etmesi ve değerlendirmesi için yeterli olamaz. Bazı insanlar doğuştan iyi dinleyici olsalar da bunların sayısı azdır.

Ailede kendiliğinden edinilen dinleme beceri ve alışkanlığını en üst düzeye çıkarabilmek için, aile bireylerine bazı görevle düşmektedir. Bunlar:

1. İlgili ve dikkatli olmalıyız: Çocuklar konuşurken telefon, gazete, televizyon v.b. gibi şeylerle uğraşmaktan vazgeçmeliyiz. Onlar anne ve babalarının ilgili olup olmadıklarını anlayabilirler.
2. Çocukları konuşmaya cesaretlendirmeliyiz: Bazı çocuklar konuşmak için bir başlangıca ihtiyaç duyarlar. Onlara sık sık düşüncelerini sormalıyız. Kendi düşüncelerimizi de açıklamamız gerekir.
3. Onları çok zamanımız varmış gibi, sabırla dinlememiz gerekir: Konuşmaları yanlış da olsa, sözlerini kesmemeliyiz (Yangın, 1999:32-33).

Çocukların iyi bir dinleyici olabilmesi için ailelerin yapması gerekenleri, sınıf ortamında öğretmenlerin de yapması gerekir. Çünkü, çoğu öğrenci sınıf ortamında öğretmeni ve diğer arkadaşları tarafından dinlenilmemektedir. Sınıfta dinleme ortamını düzenleyecek en etkin kişi, öğretmendir. Öğretmenler, öğrencilerinin düşüncelerine önem verdiklerini, kendilerinin iyi bir dinleyici olmasıyla hissettirebilirler. Öğrencisini dinlemeyen bir öğretmene, öğrenci de öğretmenini dinlememekle yanıt verebilir.

Çocuğu veya öğrenciyi dinlemek, onlara dinleme beceri ve alışkanlığını kazandırmanın yanında, başka beceri ve alışkanlıklar da kazandıracaktır. Çocuğu dinlemenin yararları şöyle sıralanabilir:

1. Konuşma yeteneği artar, kendisini daha iyi ifade etmesini öğrenir, kelime bilgisi zenginleşir.
2. Bir derdi varsa, bunu davranışla göstermek yerine (saldırganlık, hırçınlık, ağlamak, içine kapanmak gibi), sözle ifade ederek rahatlar, bu da hırçınlaşmasına, içine kapanıp üzülmeye, daha ileride derslerini veya sosyal hayatını olumsuz etkilemesine engel olabilir.
3. Anlaşıldığını hisseden çocuk, kendini daha huzurlu ve rahat hisseder, bu da çocuğun kişisel ve sosyal gelişmesine yardımcı olur. Çocuğun kendine güveni artar.
4. Çocuk konuşmaya ve diyalog kurmaya başlar (öğretmen, anne, baba, arkadaşları...).
5. Söyledikleri dinlenen çocuk anne / babasının sözünü dinlemeye başlar (Navaro, 2001:145- 146).

Ailede, bebeklikten itibaren başlayan dinleme beceri ve alışkanlığı, ilköğretim kurumlarında devam eder. Bugün, artık dinlediğini anlama becerisinin geliştirilebileceği, yapılan araştırmalar sonucunda kanıtlanmıştır.

“Dinlemenin okuma ve yazma gibi bir okul konusu olmadığını, bunun kendiliğinden oluştuğunu düşünen pek çok insan olsa da yapılan araştırmalar, dinlediğini anlama konusunda doğrudan eğitim verilen öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerinin geliştirilebileceğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarda kullanılan yöntemler ve testler genellikle ana düşünceyi anlama, sıraya koyma, özetleme ve olayları hatırlama gibi okuduğunu anlamada öğretilen beceriler üzerinde yoğunlaşmaktadır. 1970’li yıllarda araştırmacıların bir bölümü daha çok, özel yaklaşımları denemişlerdir. Bu araştırmaların sonuçları şu şekilde özetlenebilir: Dinlediğini oluş sırasına göre hatırlama ve söyleneni dikkatle dinleme konusunda eğitilen 2. ve 3. sınıf öğrencileri, hiçbir uygulama yapılmamış kontrol grubundaki öğrencilere göre daha üstün durumdadırlar. Öğretmenin her gün on dakika kitap okuduğu 4. sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama puanları artmıştır. Bir konuşmayı dinleyen ve bunu sözlü olarak aktaran 2. sınıf öğrencileri, önce bir konuşmayı sonra da konuşmanın sözlü aktarımını dinleyen bir gruptan daha iyi hatırlamışlardır. Dinleneni anlatma için gerekli olan sürecin oluşturulması, dinlediğini hatırlamaya yardımcı olmaktadır.

Dersleri dinleyen, daha sonra da bu dinlediklerini küçük gruplar hâlinde arkadaşlarıyla tartışan 5. sınıf öğrencileri, dinleme eğitimi almamış ya da dinlediği dersleri küçük gruplarla arkadaşlarıyla

tartışmamış öğrencilerden daha yüksek dinleme puanı almışlardır. Dinlemeden sonraki aktif katılım, pasif aktivitelerden daha faydalıdır” (Yangın, 1999:33).

Yalçın, (2002:129) dinlediğini anlama becerisinin kazandırılmasıyla ilgili olarak şöyle der: “Kısaca söylemek gerekirse, dinleme eğitimi, çok küçük yaşlardan itibaren sistematik ve plânlı bir biçimde yapılarak geliştirilmelidir. Temel eğitimin birinci aşamasında, çocuğa dinlediklerini doğru kavrama bilinci kazandırılması gerekir. Çocuğun dinlediklerinin ne kadarını doğru kavradığı, ne kadarını kavrayamadığı ve bunun nedenlerinin bilinmesi hususunda kendisine yardımcı olunmalıdır. Öğretmenin yapacağı dinleme eğitiminin temeli bu ilke üzerine kurulmalıdır.” Çok küçük yaşlardan itibaren, düzenli ve sistematik bir anlama eğitimi için ailelerin de bu konuda duyarlı olmaları sağlanmalı ve onları bilinçlendirme yollarına başvurulmalıdır. Birçok konuda olduğu gibi, bu konudaki sorumluluk yine öğretmene düşmektedir.

21- Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirme Yolları

Öğrencilerin, dinlediğini anlama becerilerinin geliştirilmesi için değişik etkinlikler yapılabilmektedir. Bu becerinin geliştirilebilmesi için yapılacak olan etkinliklerde görsel ve işitsel eğitim- öğretim araç ve gereçlerinden faydalanmakla birlikte, sınıf ortamında hikâye, masal kitaplarının okunması gibi etkinliklerden faydalanılabilir. Burada önemli olan, öğretmenlerin bu yolları bilmeleri ve bilinçli bir şekilde uygulamalarıdır. “Örgün eğitimde dikkatler daha çok okuma ve yazmaya verilirken, konuşmaya biraz verilmekte, dinlemeye ise neredeyse hiç verilmemektedir. Ancak, dinleme de öteki beceriler gibi alıştırma ve uygulama çalışmalarıyla geliştirilebilir. Dinlemenin temelinde işitme olduğundan sınıftaki öğretmenin öncelikle öğrencilerinin normal olarak işitip işitmediklerini saptaması gerekir. Bu konuda öğretmenin dışındaki ilgililere ve yetkililere de öğrencilerin işitme testinden geçirilmesi gibi görevlerin gerçekleştirilmesi düşmektedir” (Ergin, 1998:166).

Dinlediğini anlama becerisinin kazandırılması ve geliştirilmesi için, aşağıdaki etkinlikler faydalı olabilir:

1- Metin okuma çalışması, dinleme becerisinin geliştirilmesinde sıkça uygulanan etkili bir tekniktir. Öğretmen, “çocukların seviyesine uygun, ilgi çekici bir metni sınıfa getirir ve yüksek sesle okur. Okuduğu metinde geçen ana ve yardımcı fikirlerin veya başka hususların tespiti için de onlara önceden hazırladığı bir kâğıt dağıtır. Bu kâğıtta metinle ilgili sorular bulunur. Öğretmen, öğrencilerden bu kâğıttaki uygun yerlere soruların cevaplarını yazmalarını ister. Cevaplama işi bittikten sonra metni tekrar okur ve öğrencilerin kendi kendilerini kontrol etmelerini sağlamış olur. Metni okurken öğrenciler kâğıdı dolduracakları için dikkatle dinlemeleri gerekecektir. Bu da onların dinleme becerilerini geliştirecektir” (Özbay, 2001:12). Öğrencilerin, kendilerine dağıtılan soru kâğıtlarını doğru ve anlamlı olarak doldurabilmeleri için, metinle ilgili bazı ayrıntılara dikkat etmeleri gerekmektedir. Bunun için, uygulama yapılacak öğrencilere daha önceden gerekli uyarılar yapılmalı ve öğrencilerin bilgi sahibi olmaları sağlanmalıdır.

Metin okuma çalışması yapılırken, basitten- karmaşığa ilkesi göz önünde tutulmalıdır. Bu tip bir etkinliğe, olay yazılarıyla başlanmasında fayda vardır. Çünkü, olay yazılarının, düşünce yazılarına göre anımsanma düzeyi daha yüksektir. Bir olay yazısını anlayabilmek için, metinde yer alan kahramanların kimler olduğunu (kişi kadrosunu), onların iç ve dış özelliklerini, düşüncelerini, neyi niçin yaptıklarını, bunun sonucunda nasıl bir durumla karşılaştıklarını; olayın geçtiği yeri ve zamanı; olayın nasıl başladığını, nasıl geliştiğini ve nasıl sona erdiğini öğrenmek gerekir. Kişi, yer, zaman ve olayın akışı, bütünü anlamlandıran unsurlardır. Bunun için öğrencilere, bir metni anlamak için dinlerken, bu unsurlara ve bunların birbirleriyle ilişkilerine dikkat etmeleri gerektiği öğretilmelidir. Öğrenci dinlerken nelere dikkat etmesi gerektiğini bilmeli; buna göre dinlemelidir. Metin okuma çalışmasıyla birlikte, “metnin yeniden yapılandırılması” çalışması da dinleme becerisini geliştirici bir uygulamadır.

“Birinci devredeki öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerini geliştirmek için, haftanın belirli gün ve saatleri, çocukların düzeyine

uygun şiir, masal ve öykülerin yüksek sesle okunmasına ya da anlatılmasına ayrılmalıdır. Dil ile ilgili etkinliklere aktif katılım, anlamının konuşma dilinin ve anlatımın gelişmesini sağlamaktadır. Çocukların hikâyenin yeniden yapılandırılmasında aktif olarak katılmaları, onların hikâyeyi kavramalarını kolaylaştırmaktadır. Yeniden yapılandırma ile kastedilen, çocukların hikâye hakkında bireysel olarak düşünceleri ve hikâyenin görüntülerini sırayla düzenlemeleridir. Çocuklar kendi kendilerine mantıklı olarak olayları yeniden yapılandırdıklarında ve görüntüleri düzenlediklerinde, hikâyenin içsel bir sunuşunu yapmaktadırlar. Öğrencilerin hikâyenin yeniden yapılandırılmasında rol yaparak, aktif olarak katılmaları, hikâyenin kavranmasını ve hikâye anlatma becerisinin anlamlı bir şekilde arttırmaktadır” (Yangın, 1999:34).

Metnin yeniden yapılandırılması ikinci kademedeki öğrencilere şu şekilde uygulanabilir: Öğrencilerin seviyelerine uygun bir hikâyenin serim bölümü okunurken hikâyeyi dikkatle dinlemeleri, daha sonra dinledikleri hikâyenin düğüm ve çözüm bölümlerini, serim bölümüne göre yeniden oluşturmaları istenir. Yine hikâyenin serim ve düğüm bölümü okunarak, dinlediklerine göre çözüm bölümlerini, sözlü veya yazılı olarak oluşturmaları istenebilir. Bu etkinlik, aynı zamanda konuşma ve yazma becerisinin de geliştirilmesinde faydalı olabilir.

Dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesi için yapılan yukarıdaki etkinlikte, dikkat edilmesi gereken, metin okuma çalışmasında olduğu gibi, basitten- karmaşığa ilkesinin uygulanmasıdır. Öğrencilere okunan metinler ilk önce, kısa okuma parçalarından seçilmeli ve kolay sorulardan başlanmalıdır. Giderek parçanın uzunluğu, soruların sayısı ve karmaşıklığı artırılmalıdır. Aynı zamanda seçilen metinlerin konusu, somuttan soyuta doğru gitmelidir. Eğer, çok zor metinlerle bu etkinliğe başlanırsa, öğrenciler olumsuz davranışlar sergileyebilir. Anlayamadıkları konuları, cevaplayamadıkları soruları kapsayan bir metin, öğrencileri dinliyor gibi görünmelerine itebilir.

2- Görsel ve işitsel araçlardan faydalanarak öğrencilerin dinleme becerileri geliştirilebilir. Öğretmen, günümüz eğitim- öğretim teknolojilerinden mutlaka yararlanmalıdır. “Öğretim araçlarından bazıları iyi dinleme alışkanlığı kazandırmada öğretmenlere yardımcı olabilir. İyi bir dinleme becerisi geliştirebilmek için hafızanın

sesleri birbirinden ayırıştırması şarttır. Sesleri ayırıştırma eğitiminde kullanılabilen işitsel araçların başında teyp ve radyo gelir. Ayrıca görsel- işitsel araçlardan olan televizyon ve videodan da yararlanılabilir. Değişik sesler banda kaydedilerek öğrencilere dinletilir. Bunun için de değişik araba sesleri, kuş sesleri, müzik v.b. tercih edilebilir” (Özbay, 2001:13). Öğrencilerin, evlerinde televizyon, bilgisayar gibi görsel- işitsel araçlar karşısında çokça vakit kaybettikleri bilinen bir gerçektir. Öğrencilerin ilgi duyduğu bu tip görsel- işitsel araçlarla yapılan bir dinleme eğitiminin hatırlanma düzeyi daha yüksek olacaktır.

“Dinleme becerisinin eğitimi ile ilgili yapılan çalışmalarda ses kayıt cihazları kullanılmaktadır. Çocuklara ilgi ve düzeylerine uygun, daha önce sözlerini bilmedikleri şarkılar dinletilmekte ve çocuklardan sözlerini yazmaları istenilmektedir. Çocukların hepsi şarkı sözlerini tam ve eksiksiz yazıncaya kadar şarkı dinletilmeli; tam yazamayanların yazamama sebepleri bulunarak öğrenciye anlatılmalıdır. Şarkı dinletme çalışmaları yaptırılıp, daha sonra şarkının sözleri içinden anahtar söz gruplarının çıkarılarak, öğrencinin şarkıyı dinlerken bu boşlukları doldurmasını isteme şeklinde yapılabilir. Bu durumda dilin yapı özellikleri göz önünde bulundurularak şarkının ana söz gruplarının çıkarılması ve ona göre dinletilmesi sağlanmalıdır. Öğretmen, yukarıda anlattığımız, dilin gramer kalıplarına ait bazı özellikleri boş bırakarak, dinlenen şarkıdan bu kalıp özelliklerini doldurmasını isteyebilir. Anlam gruplarını oluşturan yapıya bir kulak verme alışkanlığının kazandırılmış olması da çocuğun dinlediklerini daha hızlı kavramasına sebep olacaktır” (Yalçın, 2002:129).

İşitsel araçlar, dinlediğini anlamada yukarıdaki gibi kullanılabilirken, görsel- işitsel araçlardan da aynı biçimde faydalanılabilir. Öğrencilerin, televizyonda izledikleri herhangi bir programı, filmi veya oyunu anlatmaları, özetlemeleri veya değerlendirmeleri istenebilir. Ayrıca, bir konferansı, paneli veya açık oturumu video bandına kaydederek, daha sonra bu kayıtları izlemeleri ve bunlar üzerinde de konuşmaları sağlanabilir. Yalçın, (2002) bu uygulamanın yanında, ülkenin tanınmış sanatçılarının, sporcularının, bilim adamlarının yaptıkları radyo veya televizyon konuşmalarının sınıfta dinletilmesi yoluyla, dinleme becerisinin geliştirilebileceğini söylemiştir.

3- Bir başka çalışma da dilin kalıplarını dinleterek anlama becerisi kazandırma faaliyetidir.

“Bu da psikolengüistikte uygulanan bir yöntemdir. Dinlediğimizi anlama hızı eğitimle geliştirilebilir. Dinlettiğimiz metinlerdeki kalıplardan hareketle hızla kavrama becerisi kazandırılabilir. Kulağımız sesleri parça parça işitmiyor. Bir bütün hâlinde işitiyor. Ses grupları anlam bütünlüğü içerisinde beynimize giriyor ve yorumlanıyor. Yorumlanırken anlam grubunun öncekiyle sonraki arasında bir ilgi kuruluyor. Gelecek anlam grupları da çağrışım yoluyla tahmin ediliyor ve hızlı anlama gerçekleşiyor. Öğretmen, bazı dil kalıplarını üzerinin kapatıldığı bir metni dağıtır. Bu kalıplar meselâ, ne.....ne, ya.....ya, -an, -en, -dan, -den olabileceği gibi kelime seviyesinde de olabilir. Edatlar ve son ekler kapatılırsa çocuk hızla okunanı anlayabilir. Çünkü bunlar dilimizin en zengin unsurlarıdır. Cümle yapısında edat ve son eklerin önemli bir yeri vardır. Cümlenin anlamını bunlar sağlar. Öğrenci metni okurken ya da dinlerken üstü kapatılmış kalıpları, ekleri, kelimeleri tamamlar. Böylece kalıbı öğrenmiş olur. Böyle bir metni öğrencilere dağıtmadan da okuyabilir ve dinleyip tamamlamalarını, dolayısıyla anlamalarını sağlaya çalışabiliriz. “Metni okuyorum, metindeki eksik yerleri siz tamamlayacaksınız.” deyince bütün sınıf dinleme merkezini psikolojik olarak hazırlar” (Özbay, 2001:13).

“Ekler ve edatların metinden silinerek, öğrencilerin bunları doldurmaları çalışmaları yanında, temel eğitim okulları ikinci basamak öğrencileri için; öğretmen, çocukların ilgisini çekebilecek ve aynı zamanda içinde eğitici unsurlar bulunan bir metni alarak, bu metin üzerinde bazı kelime ve anlam kalıplarını silip öğrencilerine dağıtabilir. Kendisi hızla okurken ilgili yerlere uygun kelime ve söz gruplarını yazmalarını ister ve daha sonra doğrusunu bulma çalışması yaptırılabilir” (Yalçın, 2002:129). Dinlediğini anlama becerisini geliştirmek için yapılan bu çalışma, düz yazılarda yapılabileceği gibi, manzum yazılar üzerinde de yapılabilir. Seçilecek olan metinler, edebiyatımızın seçkin yazar ve şairlerin, yazıları ve şiirleri olabilir. Bu metinler, aynı zamanda eğitim ve öğretim amaçlarına ters düşmeyecek, hedeflenen amaçlar doğrultusunda seçilen veya geliştirilen metinler olmalıdır.

4- Dinleme becerisinin geliştirilmesinde farklı teknik ve yöntemler uygulanmalıdır. Çünkü, öğrenciler sürekli aynı biçimde yapılan bir uygulamadan sıkılabilirler. Mümkün olduğu kadar farklı teknik ve yöntem kullanılmalıdır. “Küme çalışmalarına, dramatizasyona, tartışmalara ve öğretmenin açıklamalarına imkân veren

bir öğretme ortamı içerisinde öğrencilerin eline hem konuşma hem de dinleme için sayısız fırsatlar geçecektir. Sınıf yönetiminde başarılı bir öğretmenin rehberliği altında her ders saati, yalnız öğretmeni değil, arkadaşlarını da dinleyen başka öğrencilere de yararlı ve zevkli tecrübeler kazandırabilir. Böylece dinleme, tıpkı konuşma, yazma, okuma gibi sınıf içi çalışmaların doğal bir parçası hâline gelebilir. Ayrıca öğretmenler ders dışı faaliyetler çerçevesinde de çocukların dinleme becerilerini geliştirici fırsatlardan yararlanılabilir -eğitsel kollarda görev verme, konferansa katılma gibi-” (Özby, 2001:14). Tartışma ortamı oluşturmada önce, öğrencilere birtakım bilgiler verilmelidir. Öğrencilerden, arkadaşlarını nezaketle ve sonuna kadar dinlemeleri gerektiği, arkadaşının düşüncelerine katılıp katılmadığını konuşma sonrasına bırakmaları istenmelidir. Böylece birbirlerini daha dikkatli ve saygıyla dinleme alışkanlığı kazandırılabilir. Tartışma konusu bulunurken, öğrencilerin görüşlerinden faydalanılmalıdır. Çünkü, bu onların dinleme ve konuşma faaliyetlerine daha fazla katılımını sağlayacaktır. Aynı zamanda güncel konulardan seçilmiş bir konu, öğrencilerin katılımını en üst seviyeye çıkaracaktır.

5- Dinlediğini anlama becerisini geliştirme yollarından bir diğeri ise, telsiz telefon ve kulaktan kulağa oyunu oynamaktır. Sözcükleri veya cümleleri aktarma, diğerk arkadaşına aktarma sırasında hata yapan öğrenciler oyundan çıkarılır ve oyun böylece devam ettirilir. Oyundan çıkarma kuralı, öğrencilerin dikkatlerini söylenen sözcük veya cümleye vermelerini sağlar.

Dinleme becerisinin geliştirilmesinde, kulaktan kulağa oyununun yanında, halk arasında yaygın olarak kullanılan mani, bilmece ve tekerlemelerden de faydalanılabilir.

“Halk edebiyatımızda zengin bir yere sahip olan mani, bilmece ve tekerlemelerle yapılan çalışmalar; yeni maniler üretmeye, bilmecelerin karşılığını hızla vermeye yönelik uygulamalar çocukların dinleme becerilerinin eğitiminde etkin yöntemlerdir. Zaman zaman öğretmen, öğrencilerin kendi yaş gruplarında sık karşılaştıkları problemlerle ilgili örnek durumlar geliştirip, bunu sınıf içinde okuduktan sonra tartışmaya açabilir. Bu, öğrencilerin dinlerken dikkatlerini toplamalarında çok önemli yararlar sağladığı gibi, beynin sol üst yarısında yer alan problem çözme becerisini de geliştirmektedir” (Yalçın, 2002:130).

6- İçinde birkaç iş tanımı bulunan bir cümle okunup dinletilerek bunu tekrar etmeleri istenir. Yanlış bir ad, bilgi ya da açıklama geçen bir yazıyı dinleyip bunun doğrusunu söylemesi istenir. Yazarını ya da şairini bulmak için bir öykü, oyun, şiir dinletilir (Demirel, 1999:37).

7- Özbay, dinleme eğitimi çalışmalarının çok küçük yaşlarda başlatılması gerektiğini vurgulayarak, yapılan etkinliklerin çocuklar üzerindeki etkilerini şöyle dile getirir:

“Dinleme eğitimi çok küçük yaşlarda başlatılmalıdır. Bu eğitim ana okullarında başlamalı ve her kademedeki öğretim kurumlarında da sürdürülmelidir. Ülkemizde okul öncesi eğitim kurumları henüz yeterli sayıya ulaşmamıştır. Buna karşılık ilköğretimdeki okullaşmamız tamamlanmış sayılır. Öyleyse ilköğretimin birinci sınıfında dinleme eğitimi başlatılmalıdır. Okumaya hazırlık devresinde öğrencilere işittiğini ayırt etme becerisini geliştirecek bazı alıştırmalarla ilk dinleme alışkanlıkları kazandırılabilir. Öğretmenin, çocukların yaş ve ilgi seviyelerine uygun hikâyeleri yüksek sesle okuması, okunanlar üzerinde konuşulması, basit dramatizasyon faaliyetleri, çocuklarımızın çok erken yaşlarda dinleme becerisi kazanmalarına yardımcı olacaktır” (Özbay, 2001:14).

Çocuklara yüksek sesle okuma yapmak oldukça yararlı bir etkinliktir. Böyle bir etkinlik, sözcükleri metin içinde duyan öğrencilerin sözcük dağarcığını arttırmasına faydalı olabilmektedir. Onlara kendilerini ifade etmek için çeşitli yollar sunar. Onların dinlediğini anlama becerisini geliştirir, dinlemedeki dikkat sürelerini uzatır. Onların okuma alışkanlığı edinmesini sağlar.

Dinlediğini anlama becerisini kazandırma etkinlikleri, büyük oranda metinlere bağlıdır. Çalışmalar genellikle, metnin öğretmen tarafından okunması ve öğrencilerin dinlenmesi şeklinde yapılmaktadır. Ancak yukarıdaki etkinlikler yapılırken, uyulması gereken birtakım kurallar bulunmaktadır. Bundan dolayı dinlediğini anlama becerisi kazandırma etkinliklerinde, izlenecek bir sıra olmalıdır. Demirel (1999), dinlediğini anlama becerisini kazandırmada, metne dayalı olarak yapılan etkinliklerin, aşağıdaki

sıraya göre izlenmesini önermiştir. İzlenecek olan bu sıra, aynı zamanda bu beceriyi geliştirmeye yönelik bir etkinlik olarak düşünülmüştür.

Dinleme Öncesi Etkinlikler

1- Tanıtma: Dinlenilecek konu hakkında genel bilgi verilir.

2- Kestirme: Konu hakkında tahminde bulunma. Dinlenilecek konunun başlığı söylenir, resim ve ipuçları verilerek metnin kestirilmesi sağlanır.

3- Sahnenin Oluşturulması: Dinlenecek metinde geçen olayın görsel araçlarla canlandırılmasıdır. Bunda amaç, öğrencilerin duyduklarını görsel olarak da görmelerini sağlamak, böylece metni daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktır. Bunun için resim, fotoğraf, çizgi resim ve posterler kullanılır.

4- Yeni Sözcüklerin Öğretimi: dinlenecek metinde geçen yeni sözcükler ve gerekirse yeni cümle yapıları öğretilir. Yeni öğrenilen sözcükler, bilinen cümle kalıplarıyla, yeni cümle kalıpları da bilinen sözcüklerle öğretilmelidir.

5- Amaçlı Dinleme: Dinleme etkinlikleri amaçlı yapılmalıdır. Metinler, amaçlı dinlemeyi sağlayabilmek için başlangıç düzeyinde üç kez dinletilmeli ve daha sonra öğrencilerin dinlemeleriyle ilgili genel sorulara cevap vermeleri istenmelidir.

Dinleme Anındaki Etkinlikler

1- Öğretmen metni yüksek sesle okur. Öğrenciler, kitapları kapalı öğretmeni dinler.

2- Öğrencilerden metni dinlerken farklı tonlama ve vurgulamalara dikkat etmeleri istenir.

3- İlköğretim 1. 2. ve 3. sınıflarda öğrencilerin dinlediklerini tekrar etmeleri istenir.

4- Öğrencilerin amaçlı dinleme sorularına cevap verebilmeleri için dinlediklerini not etmeleri istenir.

Dinleme Sonrası Etkinlikler

1- Dinlenen metin ile ilgili ayrıntılı sorulara cevap verilir. Bu çalışmanın sınıf düzeyine göre paragraf paragraf yapılmasında yarar görülmektedir.

2- Dinlenen metnin sözlü ya da yazılı özeti çıkarılır.

3- Giriş ve gelişme kısmı dinlenen bir hikâyenin sonuç kısmının tamamlanması istenir.

4-Metni dinlerken ya da dinledikten sonra duyulanları resimle ifâde etmeleri istenir.

5- Öğretmen okurken ya da okuduktan sonra öğrenciler resim ya da şekil çizer.

6- Dinlenen metin ile ilgili resimlerin ya da cümlelerin olay sırasına göre dizilmesi istenir.

7- Dinlenenleri yazma ya da dikte etme etkinliklerine yer verilir.

8- Duyulan eksik cümleler tamamlanır.

9- Dinlenen metne uygun başlık önerilir.

10- Metinde boş bırakılan yerleri doldurma çalışmalarına yer verilir (Demirel, 1999:36- 37).

Dinlediğini anlama becerisinin kazandırılmasında izlenecek olan bu sıra, öğrencilerin dinleme becerisini geliştirmede faydalı olacaktır.

Yangın, Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirmede ELVES Yönteminin Etkisi (1998) adlı doktora tezinde ve Millî Eğitim Bakanlığı için hazırlamış olduğu İlköğretimde Türkçe Öğretimi (1999) adlı çalışmasında, dinlediğini anlama becerisini geliştirmede, farklı teknik ve yöntemlere yer vermiştir. Ele alınan teknik ve yöntemler daha çok, I. kademedeki öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerini geliştirmeye yöneliktir. Bu teknik ve yöntemleri, özetlemek faydalı olacaktır.

21.1 Truesdale' nin Tüm Vücutla Dinleme Öğretimi

Yangın, öğrencilere bu yolla dinleme eğitiminin yapılmasında, öncelikle dinleme ile ilgili bazı kuralların verilmesi gerektiğinin önemi vurgulamıştır. Birinci adım olarak, öğrencilere dinleme ve duyma arasındaki farkı açıklamak için çeşitli örnekler vererek, bu sayede öğrencilerden ikisi arasındaki farkı bulmalarının sağlanması istenmiştir.

Örneğin, “Duymak için kulaklarımıza ihtiyacımız vardır. Dinlediğimizde daha fazla organımızı kullanmak zorundayız. Dinlerken, duymak için kullandığımızdan başka hangi organlarımızı kullanırsınız? Şimdi, odadaki sesleri dinleyelim.” Dikkatli dinleme için sessizliği ve yoğunlaştırmayı arttırın. Duyulan sesleri tartışın. “Bütün bu sesleri daha önce duymuşuzdur fakat, dikkat etmemişizdir. Söylenene ve dinlemek için çabalayana kadar, bu sesleri gerçekten dinlemiyormuşuz. Gerçekten dinlememiz için ne yapmamız gerekiyordu.” (Yangın, 1999:35).

Öğrencilere, yukarıdaki sorular sayesinde dinleme ile ilgili nelere dikkat etmeleri gerektiği sezdirilmiştir. Daha sonra dinleme ve duyma arasındaki farkı bulmaları sağlanarak, dinleme- duyma hakkında ön bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

İkinci adım olarak, öğrencilere Tüm Vücutla Dinlemede nelere dikkat edilmesi gerektiği öğretilmektedir. Dinleme davranışlarını daha iyi gözlemleyebilmek için, öğrencilere bunu vücutlarıyla önemsediklerini göstermeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Yangın, böyle bir dinlemenin nasıl olabileceğini, öğrencilere, öğretmenlerin aşağıdaki gibi açıklamalarını önermiştir:

“Beynimizle dinlediğimiz zaman, konuşmacının ne dediği hakkında düşünürüz. Dinlerken bunun hakkında düşünmeye devam etmemiz gerekir. Dinlerken konuşmacıya bakarak, gözlerimizle dinleriz. Ağzımızla dinlerken sessiz oluruz. Konuşmacı konuşurken sessiz oluruz, çünkü konuşursak dinleyemeyiz. Ayrıca, ağzımızda bir şey olmamalıdır. Kalem ya da yaka çiğnerken dinleyemeyiz...” (Yangın, 1999:36). Ayaklar, eller veya oturma şekli gibi daha birçok örnekler verilerek, öğrencilerin tamamiyle konuşmacıya veya öğretmene yoğunlaşması sağlanmaktadır. Böylece, dinleme davranışı da somutlaştırılarak rahatça gözlem yapılabilmektedir. Dinleme davranışlarının gözlemlenmesinden amaç, onların dinleme sırasında çok daha düzenli göründüklerini söyleyerek, onları hazır duruma getirmektir. Ancak, Tüm Vücutla Dinleme Öğretimi sırasında, dinlerken uyulması gereken davranışların öğretimi, önemlidir. Kurallar kısaca şöyledir:

Kurallar, dil ile ilgili becerilerin ediniminde etkili olan unsurlardır. Dinleme becerisi açısından bakıldığında da öğrencilere önce, nasıl dinleyeceklerine ilişkin kurallar öğretilir. Daha sonra, bu kurallara uygun dinlemelerine ilişkin alıştırmalar yaptırılır. Bu çalışmalar, öğrencilerin bu kurallara uygun dinlemeyi alışkanlık hâline dönüştürmeleri için devam eder. Öğrenciler kuralları öğretirken sunuş yoluyla ya da buluş yoluyla öğretme stratejilerinden biri izlenebilir. Hangi strateji izlenirse izlensin şu konulara dikkat etmek gerekir: bir derste iki üç kuraldan fazlasını öğretmek doğru olmaz. Kuralları, günlük yaşamdan bol örnekler vererek somut hâlde sunmak gerekir. Kurallar bilgi düzeyinde verildikten sonra, hemen arkasından öğrencilere buna neden uymak gerektiği kavratılmalıdır (Yangın, 1999:36-37).

21.2 Munte' in Birleştirilmiş Öğretim Süreci

Birleştirilmiş öğretim sürecinde, dinleme becerisinin yanında diğer dil becerilerinin de geliştirilmesi esas alınmıştır. Bu etkinlikte ön plâna çıkan beceri daha çok konuşma olmakla birlikte, diğer dil becerilerinde de gelişme kaydedilmektedir. Ayrıca, Türkçe öğretiminin bir bütün olduğu düşünüldüğünde, öğrencilerin bütün dil becerilerinin gelişimi sağlanmak zorundadır. “Dil; dinleme, konuşma, okuma ve yazma olmak üzere dört temel beceriden meydana gelmektedir. Bu becerilerden her biriyle ilgili etkinlikler diğerlerini yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Bundan dolayı, bu dört beceriyle ilgili etkinlikler bir arada yapılmalıdır” (Yangın, 1999:39).

Sınıflardaki öğrenci sayısı fazla olduğu için, her öğrencinin ayrı ayrı konuşmalarını sağlamak zaman açısından mümkün olamayacağı göz önünde bulundurularak, bu öğretim sürecinde farklı bir yol önerilmiştir. Öncelikle konuşma yaptırılacak konuların tespiti gerekmektedir. Ancak seçilen konular öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve yaş seviyelerine uygun olmalı ve gözlemleyebildikleri unsurlarla ilgili olmalıdır. Konuşma sırası gelen öğrenci, düşüncelerini söyledikten sonra, bunları tahtaya kısaca yazmaları istenir. İlk başlarda tahtaya yazma işini öğretmen yapar, öğrenci de aynısını defterine geçirir. Yazma becerisi kazanmaya başladıktan sonra, onlara anahtar sözcük veya cümleler verilir, gerisini kendisinin tamamlaması istenir.

Bu aşamadan sonra çocuk ne yazdıysa onu okur. Bu aynı zamanda, öğrencilerin okuma becerileri, yazma becerileri ile aynı düzeyi göstermektedir.

Çocuk, konuşulan sözcükleri duyuyor; yazarak ona dokunuyor ve onu görüyor; okurken onu tekrar görüyor ve duyuyor. Başlangıçta çocuk dinlemeyi öğreniyor, böylece konuşabiliyor. Bir şeyler söyleyebildiği zaman, onu yazabiliyor. Çocuk kendi için önemli olan bir şeyi yazıyorsa, bunu öğrenecektir (Yangın, 1999:40).

21.3 ELVES Yöntemi

ELVES, İngilizce “Excite”, “Listen”, “Visualize”, “Extend” ve “Savor” sözcüklerinin baş harflerinin bir araya gelmesinden oluşmuştur. ELVES, dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesi amacıyla tasarlanmış bir yöntem olup, çocukların okuma heveslerini sürekli canlı tutma amacını da gütmektedir. Dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesinde ELVES yöntemi, beş aşamada gerçekleştirilmektedir. Bu aşamalar şöyledir:

a- Ön Bilgilerin Hatırlanmasını Sağlama- Dikkati Çekme- Güdüleme (Excite)

Metnin çocuklara okunmasından önce, çocukların metnin içeriğiyle ilgili ön bilgilerini ifade edebilecekleri bir tartışma ortamı başlatılır. Okuyucu, çocukların ilgili deneyimleri, metnin ana düşüncesi, konusu ve yer alan karakterleriyle bağdaştırarak sorular yöneltir; tartışmaya rehberlik eder. Tartışmanın ardından, tartışmanın içeriği, metnin başlığı ve metinle ilgili resimden yola çıkarak, okuyucu çocukların bazı tahminlerde bulunmalarını ister. Okuyucu şu soruları sorabilir: “Size göre, bu öyküde (masalda, fıkrada v.b.) kimler yer alacak? Bu öyküde neler olacak?

b- Dinleme (Listen)

Dinlediğini anlama, dinleyici, mesaj ve dinlemenin yapıldığı ortam birbiriyle örtüştüğü zaman başarıyla gerçekleşebilir. Anlam tek bir noktada saklı değildir. Öykü

okunurken, dinleyicileri tahmin yapmaya yönlendirmek gerekir. Dinleyici, tahminleri doğrulayacak ya da reddedecek duruma geldiğinde onu öykünün esas noktasını hatırlamaya yönlendirmek gerekir. Bunu sağlamak için, bir tahmin yapıldığında “parmaklar havaya”, olayların akışı beklenmedik bir şekilde geliştiğinde “eller açık” gibi işaretlerden yararlanılabilir.

c- Görüntüleme- Canlandırma (Visualize)

Çocuklara, anlam çıkarabilmelerinde yardımcı olan önemli bir yol da kontrollü zihinsel canlandırmadır. Bir öyküyü dinleyen her çocuk, zihninde farklı imgeler görüntüleyebilir. Çocukları, zihinlerindeki bu imgeleri sözlerle ifade ederek paylaşımları konusunda teşvik etmek gerekir. Bu, aynı zamanda onların sözlü anlatım becerilerinin de gelişmesine katkıda bulunur. Zihinsel canlandırmayı sağlamak için, okuyucu şunları söyleyebilir: “Öyküdeki ayının büyüklüğü ne kadardı? Gözlerinizi kapatın ve hayal edin. Orman nasıldı? Hava güzel miydi? Ay ışığı etrafı aydınlatıyor muydu? Yavru yılanlar ne renkti?” v.b.

ç- Geliştirme- Detaylandırma (Extend)

Dinleyenler, zihinlerinde depoladıkları bilgi ile öyküde geçen yeni bilgiler arasında köprü (bağ) kurabiliyorlarsa, anlamdan en yüksek düzeyde yararlanıyorlar demektir. Öyküyü anlatan, dinleyenleri “etkin anlam çıkarıcılar” durumuna getirecek sorular sorarak dinlediğini anlamayı kolaylaştırabilir. Öyküyü okuyan şu soruları sorarak bunu gerçekleştirebilir: “Bu öykü size neyi hatırlattı? Öyküde yer alacağını düşündüğünüz hayvanlar sizin beklediğiniz gibi çıktı mı?

d- Özümseme- Belleğe Yerleştirme

İyi bir yemek gibi, bir öyküde yavaş yavaş sindirilmelidir. Dinleyenlerin, öykünün yarattığı duygu ve düşünceleri aktarabilmeleri için bir miktar zamana ihtiyaçları vardır. Öykünün belleğe yerleştirilmesi, dinleyenlerin dinleme sürecinde kaptıkları anlamı yapılandırmalarına imkân verecek etkinlikleri içerir (Yangın, 1999: 42- 44).

Öğrencilerin hikâye ile ilgili rol yapmaları, hikâyeyi kavramalarını anlamlı bir şekilde arttırmaktadır. Dinleme sırasında ya da sonrasında, öğrencilerin sorulan sorulara cevap vererek aktif katılımları dinlediğini anlama becerisini geliştirmektedir. Öğrenme bireysel bir etkinliktir. Öğrenen, öğrenme sürecine aktif olarak katılmak durumundadır. Katılmanın gerçekleşmesi için de öğrenme durumlarının öğrenciye zevk vermesi gerekmektedir. Çocuklar kendilerine soru sorulmasına, konuşmalara, resimleri tanımlamaya ve oyun oynamaya istekle katılmaktadırlar. Dil ile ilgili aktif katılım anlamayı geliştirmektedir. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerinin her birinin geliştirilmesine yönelik etkinlikler bir diğerinin gelişimini olumlu yönde etkilemektedir (Yangın, 1999:45).

Okul içinde dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesi için yukarıdaki yollar etkin bir şekilde kullanılabilirken, Demirel, (1999:37) okul dışındaki etkinliklerin de dinleme eğitime faydalı olacağını vurgulamıştır. Okul dışındaki dinleme eğitimi çalışmaları ise şöyle sıralanabilir:

- 1- Öğrencileri kendi aralarında edebî eser okuyup dinlemeye özendirmek.
- 2- Günün haberlerini radyo ve televizyondan öğrenmeye alışmak.
- 3- Radyo ve televizyondaki oyunları, görüşmeleri, konuşmaları, söylevleri, şiir ya da öykü okumalarını dinlemeye çalışmak.
- 4- Konferans ve toplantıların dinlenerek değerlendirilmesine alışmak.
- 5- Oyun ve sinema filmi izlemek.
- 6-Müzik dinlemek.

Dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesinde, yukarıdaki teknik ve yöntemlerin birkaçından faydalanmak mümkündür. Tüm bunların yanı sıra farklı teknik ve yöntemlerden de yararlanılabilir. Önemli olan dinleme etkinliği için gerekli olan plân ve programın hazırlanması ve amaçların belirlenmesidir. Plânsız ve amaçsız bir dinleme etkinliğinden yeterli verim alınamayabilir.

22- Ölçme ve Değerlendirme

Ölçme, “bir niteliğin gözlenip gözlem sonucunun sayılarla veya başka sembollerle gösterilmesidir. Her türlü gelişmenin temelinde iyi bir ölçme vardır. Ölçmenin temel işlevi, daha duyarlı betimleme ve ayrımlara olanak sağlamaktır. Bir şeyin varlığı, onun ölçülebilirliği ile anlam kazanır” (Karasar, 1998: s. 136). Ölçme ve değerlendirme birbirini tamamlayan ancak, birbirinden farklı iki kavramdır.

“Ölçme, değerlendirmenin bir ögesidir ve değerlendirme için gerekli olan gözlem sonuçlarının elde edilmesi işidir” (Baykul, 1999: 10).

Değerlendirme ise; “klasik tanımıyla, gözlem sonuçlarının bir ölçütle veya ölçütler takımıyla kıyaslanıp bir karara varılması işidir. Eğitimde de, öğrenciler, eğitim programı ve öğretimin kalitesi gibi pek çok konu hakkında karar veririz. Bu kararlar değerlendirme sonunda verilir. Değerlendirmenin çeşitli amaçları vardır. Değerlendirmenin amaçları özetlenecek olursa;

1. Öğretim programının değerlendirilmesi,
2. Öğretimin etkinliğinin değerlendirilmesi,
3. Öğrenme eksiklerinin saptanması,
4. Öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin anlaşılması,
5. Öğrenci başarısının değerlendirilmesi, olmak üzere beş grupta toplanabilir” (Baykul, 1999:3).

Baykul, (1999:10) İlköğretimde değerlendirmenin başlıca amacı olarak şunları söylemiştir: “Ülkemizde 8 yıllık kesintisiz ilköğretim zorunludur. Bu sebeple 7- 14 yaşları arasındaki çocuklarımız bu eğitimden geçmek zorundadırlar. Bunun anlamı, bu yaş çocukları, 14 yaşın sonuna kadar ilköğretimde kalmak ve bu süre içinde olabildiği kadar faydalı olmaktır. Okulun öğrenciye faydalı olması, iyi bir program ve etkili bir öğretimle sağlanabileceğinden, değerlendirmenin amaçları içinde, öğrenci başarısının değerlendirilmesi ikinci plâna düşer; ön sıraya öğrenme eksikliklerini saptanması ve

yöneltme geçer. Bunlardan sonraki sırayı da öğretimin değerlendirilmesi alır. Özetlemek gerekirse ilköğretimde değerlendirmenin birinci sıradaki amacı, öğrenme eksikliklerini saptama ve etkili bir öğretimin sağlanması için öğretimi değerlendirme olmalıdır.”

23- Türkçe Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Her derste olduğu gibi Türkçe dersinde de öğrenciye kazandırılması amaçlanan davranışlar dizisi vardır. Türkçe dersi, gerekli amaçlara ulaşabilmek için öğrenciye değişik davranışlar kazandıran, bundan dolayı türlü etkinlikleri bir arada yürüten bir derstir. Bu etkinlikler, İlköğretim Okulları Türkçe Ders Programında, gerek özel amaçlar, gerek kazandırılacak davranışlar olarak ayrıntılarıyla belirlenmiştir.

“Türkçe öğretiminin amaçları genel olarak, öğrencilerin anlama ve anlatma gücünü geliştirmek, kelime hazinesini zenginleştirmek; onlara okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak, dilimizi sevdirmek şeklinde özetlenebilir. Bu amaçlarda anlama (dinleme, okuma) ve anlatma (konuşma, yazma) becerilerinin geliştirilmesinin esas alındığı görülmektedir. Anlama ve anlatma becerisi, yalnız Türkçe derslerinde değil, başka derslerde de, hayatta da başarıyı kuvvetle etkiler. Öğrenciler, Türkçe derslerinde kazandıklarını kullanabildikleri ölçüde bu beceriler de gelişir” (Özbay, 2000:57).

Türkçe dersinin belirlenen amaçlarına ulaşıp ulaşılmadığını veya hangi seviyede ulaşıldığını tespit edebilmek için ölçme ve değerlendirme süreçleri göz ardı edilmemelidir.

“Hedefe varıp varmadığımızı ya da ne ölçüde vardığımızı anlamak için, öğrenci becerilerinin ve davranışlarının değerlendirilmesi gerekir. Bundan dolayı ölçme ve değerlendirme, eğitim ve öğretimin çok önemli bir boyutudur. Değerlendirmesi yapılmayan bir öğretimin başarılı olup olmadığını, verim derecesini anlayamayız. Bundan dolayı Türkçe derslerinde de çalışmaların sürekli olarak değerlendirilmesi çok önemlidir. Dinleme, sesli ve sessiz okuma, serbest okuma, anlama, konuşma, yazma, dilbilgisi, sözcük dağarcığı, yazım, el yazısı. Bunların hepsi birbirine bağlı ve birbirini besleyen becerileridir. Herhangi birinin gelişmemiş olması, Türkçe yönünden çocuk için bir eksikliktir. Bundan dolayı öğretmen, bu becerilerin hep birlikte oluşması ve gelişmesi için çaba göstermelidir” (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 1995:103-104).

Türkçe öğretiminde başlıca iki ölçme ve değerlendirme tekniği kullanılır:

I- Sözlü Yoklamalar: “Öğrencilerin sözlü anlatım becerilerini ölçmek için kullanılır. Daha çok dinleme ve konuşma ağırlıklıdır. Sözlü anlatım, öğrenciye mantıklı düşünme alışkanlığı vermenin yanı sıra duygu ve düşüncelerini doğru ve düzgün anlatma alışkanlığı kazandırır. Sözlü yoklamalarda yapılan ölçme ve değerlendirme çalışmaları, daha çok öğrencilerin dinlediklerini anlama ve düzgün konuşma üzerinde odaklaşmaktadır.

II. Yazılı Yoklamalar: Öğrencilerin yazılı anlatım becerilerini ölçmek için kullanılan sınav türleridir. Bunlar;

a- Yazılı Anlatım: Öğrencilerin düzeylerine uygun olarak verilen Türkçe sınavında sorulan sorulara ya da okudukları bir metinle ilgili sorulara kısa ya da uzun cevap vermeleri istenir. Bu tür ölçmede sorular sorulur, uzun cevap istenir ya da sorular sorulur kısa cevap verilmesi istenir.

b- Dikte: Dikte çalışmaları dinlediğini anlama ve doğru yazabilme açısından çok önemlidir. Bu çalışmalara sınıf içinde yeri ve zamanı geldiğinde yer verilmeli, ayrıca dikte bir sınav türü olarak da kullanılmaktadır” (Demirel, 1999:107-109).

c- Test: “Hemen hemen her sahada kullanılan test türü imtihanlarla Türkçe dersinde de bazı bilgiler ölçülebilir. Fakat bu dersin bütün amaçlarını ölçmede kullanılamaz. Meselâ uygun sorular hazırlanırsa okuduğunu anlama gücü ve kelime bilgisini ölçmede kullanılabilir. Ancak testle, kişinin bildiklerini belli bir plâna göre, Türkçenin kurallarına uygun olarak sözle veya yazıyla ifade etme becerisi ölçülemez. Çünkü test türü imtihanlarda kişi, sadece kendisine verilen seçeneklerden birisini işaretlemek veya eksik bir cümleyi tamamlamak mecburiyetindedir. Bu sebeple, Türkçe öğretiminin amaçları arasında yer alan “dinlediklerini, düşündüklerini, tasarladıklarını, okuduklarını, incelediklerini söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma” sına fırsat verilmemektedir. Zira test türü imtihanlarda öğrenciye belli bir çerçeve içerisinde kalma mecburiyeti getirilmektedir. Öğrenciden bu çerçeve içerisinde doğru cevabı bulması istenir. Burada ifade etmekten, beceriyi ortaya koymaktan çok, hatırlama ön plâna çıkmaktadır” (Özbay, 2000:59- 60).

Türkçe öğretiminde genel olarak, ölçme ve değerlendirme yukarıdaki gibi yapılırken, İlköğretim Programında anlama ve anlatma bakımından, öğrencilerin kazanacakları davranışların, ölçme ve değerlendirilmesi ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirme;

1. Öğrenci açısından öğrencinin gelişme hızını sürdürüp sürdürmediğini, içinde bulunduğu sınıfa göre ilerleme, o düzeyden beklenen davranışları kazanma derecesini saptamaya;
2. Öğretmen açısından da izlenen yöntemin (hatta bir ölçüde programın amaçlarının) geçerliliğini değerlendirmeye ve yeni tedbirler almaya yöneltir.

Buna göre;

- 1- Ölçmeler, derslerin kavranıp kavranmadığını, çalışmaların amaçlanan davranışlara dönüşüp dönüşmediğini denetlemek için yapılır.
- 2- Öğretmen, ölçme ve bunun sonucu olarak değerlendirmenin bir amaç değil, araç olduğunu bilmelidir.
- 3- Ölçmede kullanılabilecek araçlar şunlardır:
 - a- Sözlü yoklamalar,
 - b- Kısa cevaplı çok sorulu sınavlar (testler),
 - c- Sınırlı sayıda sorulu (kompozisyon türü) yazılı yoklamalar,
 - ç- Ödevler.
- 4- Ölçmelerin sonuçları her öğrenci için Türkçe dersinin bütün etkinlikleri ayrı ayrı dikkate alınarak düzenlenecek özel cetvel ya da defterlerde belirtilmeli, sözlü veya yazılı notu ağırlıklarına göre nota dönüştürülmelidir. Ancak bununla yetinilmemeli, usulüne uygun geniş kapsamlı yoklamalar da yapılmalıdır.
- 5- Ders işlenişi sırasında öğretmen küçük küçük sözlü sorular sorarak öğrencileri, derse katılmaları ve başarılı olmaları oranında değerlendirme yoluna gidebilir.

- 6- Sözlü etkinliklerde öğrencilerin;
- a- Okuyuşları,
 - b- Metinlerle ilgili sorulara verdikleri cevaplar,
 - c- Gördüklerini, işittiklerini, duyduklarını, yaşadıklarını, hatırladıklarını ve tasarladıklarını eksiksiz ve doğru anlatabilmeleri değerlendirilmelidir.
- 7- Ölçmelerde sorular, sınıfta işlenmemiş, ancak düzeye uygun ve ders kitabına alınabilecek nitelikte metinler üzerinde düzenlenmiş olmalıdır.
- 8- Metin açıklamalarında öğrencilerin;
- a- Metinlerde geçen yargıları, sebep- sonuç ilişkilerini bulabilmelerini,
 - b- Karşıtları, benzerlikleri, karşılaştırmaları ayırt edebilmeleri,
 - c- Ana ve yardımcı fikirleri, duygu ve izlenimleri saptayabilmeleri,
 - ç- Karakter ve fiziksel portreleri belirtebilmeleri,
 - d- Bir ağacı, bir hayvanı, bir yapıyı anlatabilmeleri,
 - e- Bir metnin plânlarını çıkarabilmeleri,
 - f- Okudukları bir parçayı ezbere kaçmadan anlatabilmeleri,
 - g- Metinlerin türlerini tanıyabilme ve ayırabilmeleri; kısaca, işlenmiş ya da işlenmemiş metinleri içerik, şekil ve dil yönünden açıklayabilmeleri ölçülür.
- 9- Yazılı anlatımda öğrencilerin yazılarında şu öğeler aranmalıdır:
- a- Duygu, düşünce ve tasarıları,
 - b- Olaylara bakış açısı (konuyu amaçlarına göre, olay, düşünceler, sebep- sonuç ilişkileri, duygular v.b. değişik açılardan ele almak),
 - c- Olaylar, gözlemler, izlenimler,
 - ç- Plân ve anlam bütünlüğü,
 - d- Anlatımda tabîlik, duruluk,
 - e- Dilde doğruluk, uygun kelimelerin seçilmesi, yerinde kullanılması, cümle kuruluşunda doğruluk,
 - f- Yazım ve noktalama işaretleri,
 - g- Yazının sayfaya iyi yerleştirilmesi.

- 10-Öğretmen zaman zaman yazılı yoklamaları, birkaç örnek üzerinde ve öğrencilerle birlikte değerlendirebilir.
- 11-Ödevler, öğrencilere ortak konular şeklinde olmaktan çok, bireysel ve kişisel bir şekilde verilmeli, konular seçilirken öğrencilerin özellikleri, ihtiyaçları, göz önüne alınmalıdır.
- 12-Ayrıca, ödevlerin düzeltilmesi, ders sırasında, usulüne uygun olarak sınıfta ya da bireysel olarak yapılabilir (İlköğretim Okulları Türkçe Ders Programı, 2000:41-42).

Yukarıda görüldüğü gibi Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme konusu, oldukça zor ve karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Önemli olan, bu zor ve karmaşık süreçte, ölçme ve değerlendirmeyi objektif, tam ve doğru olarak yapabilmektir.

24- Dinlediğini Anlama Becerisini Ölçme ve Değerlendirme

“Her alanda olduğu gibi, öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmeye çalışan öğretmenin de öğrencilerin belirlenen davranışları kazanıp kazanmadıklarını belirlemesi gerekmektedir. Bunun için öğretmen, önceden belirlediği ölçme araçlarını kullanmalı; bu yolla elde ettiği sonuçları değerlendirmelidir” (Yangın, 1999:59).

Dinlediğini anlama becerilerini ölçmek ve değerlendirmek, diğer becerilerin ölçülüp değerlendirilmesine göre daha zordur. Bu, dinlemenin soyut olmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin, öğrencinin yazma becerisini veya sözcük dağarcığı seviyesini ölçmek ve değerlendirmek isteyen bir öğretmen, öğrencisine belirli bir konu verip, verdiği konuyla ilgili kompozisyon yazmasını isteyebilir. Yapılan bu çalışmadan sonra, öğrencinin kâğıdını, daha önceden belirlemiş olduğu ölçme ve değerlendirme yöntemine göre değerlendirip, sonuca ulaşabilir. Ancak dinleme becerisinin ölçülüp değerlendirilmesi süreci daha karmaşıktır. Çünkü, öğrenci dinliyor gibi görünüp, aslında okunanların veya söylenenlerin hiçbirini dinlemiyor olabilir. Öğretmenin elinde, öğrencinin dinlediğine dair somut hiçbir şey yoktur. Genel

anlamda, dinleme ve anlama zihinsel bir faaliyet olduğu için, ölçme ve değerlendirme süreci oldukça zor ve karmaşıktır.

Dinleme becerisini ölçmek için değişik yollar kullanılmaktadır. Yapılan ölçme ve değerlendirme, öncelikle öğrencileri yönlendirme amacıyla yapılmış olmalıdır.

Bu değerlendirme; “öğrencileri yetenekleri, ilgileri ve diğer özellikleri yönünden tanıma amacıyla yapılır. Bu değerlendirme için ayrı araçların kullanılması gerekir. Bu amaçla kullanılacak araçların öğretmen tarafından hazırlanması zordur ve uzmanlık ister. Bunlardan bazıları tutum ölçekleri; sayısal ve sözel yetenek testleri; kelime ilişkileri ve okuduğunu anlama testleri; problem çözme testleri, ilgi envanterleri olarak belirlenebilir” (Baykul, 1999:10). Ölçme ve değerlendirmede her beceri için ayrı ayrı araçlar kullanmak ve geliştirmek gerekmektedir. Dinleme becerisini ölçme ve değerlendirme yolları genel olarak ikiye ayrılmıştır. Bunlar, informal ve formal olarak adlandırılmışlardır.

Örneğin, gözlem yoluyla yapılan ölçme değerlendirme, informaldir. Gözlem “Bir şeyi anlamak için onun kendi kendine meydana çıkan türlü belirtilerini gözden geçirmektir. Daha açık bir deyişle, gözlem ‘belli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve şarta ait bilgi toplamak için’ belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleyiştir. Gözlem tekniğinin en önemli özelliği, gözlenenlerin kendi doğal ortamları içinde bulunmasıdır. Birçok davranış, ancak bu şekilde, objektif olarak, belirlenebilir. Canlılardan (özellikle insanlardan), öteki tekniklerle veri toplarken, bunların, “oldukları gibi” değil “görünmek istedikleri gibi” davranma eğilimleri ile belleğe dayalı bilgilerin hatırlanma güçlüğü bilinmektedir. Ayrıca, bazı durumlar vardır ki, gerekli bilgiler, ancak gözlemlerle elde edilebilir” (Karasar, 1998:156-157). Öğretmen, öğrencilerin dinleme becerisini ölçme ve değerlendirmede gözlem yolunu tercih ettiğinde, onları sadece gözleriyle izlemeyi değil, bütün duyularıyla bu işi yapmalıdır. Gözlem yoluyla ölçme değerlendirmede aşağıdaki yol izlenebilir:

“Gözlem yoluyla (informal) değerlendirmede öğretmen, sınıf içi etkinlikler sırasında öğrencileri sürekli olarak izler. Bu izleme, söz konusu davranışların kontrol edilmesine dönük bir izlemedir. Bunun için

öğretmen, o derste dönem boyunca ya da yıl boyunca öğrencilere kazandırmayı plânladığı davranışları belirler. Bir boyutunda bu davranışların, diğer boyutunda da öğrencilerin isimlerinin yazıldığı bir çizelge hazırlar. Öğretmen, etkinlikler sırasında öğrencilerin, dinlerken uyulması gereken kurallar ve dinlediğini anlama becerisi ile ilgili davranışları istenen şekilde gösterip gösteremediklerini kontrol eder. Bu kontroller sırasında öğretmen, her öğrencisi hakkında bilgi toplamış olur. Öğretmen bu bilgileri, öğrencilerin söz konusu beceriyle ilgili hangi düzeyde olduklarının belirlenmesinde kullanır. Öğretmen, öğrencilere dinleme becerisinin hedef davranışlarıyla ilgili alıştırmalar yaptırdıkça, her öğrencinin gelişimiyle ilgili bulunduğu düzeyi çizelgesinde işaretler. Bu çizelge elinde hazır bulunabileceği gibi, öğretmenin zihninde de olabilir. Böyle bir uygulama, öğretmenin öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ders hazırlamasını ve böylece daha verimli olmasını mümkün kılar. Öğretmen bu işlemi, çizelge hazırlayıp kaydederek yaparsa daha formal hâle getirebilir. Kişisel raporlar, kontrol listeleri ve notlama gibi farklı yollarla da bu uygulamayı gerçekleştirebilir” (Yangın, 1999:59).

Dinlediğini anlama becerisinin, gözlem yoluyla ölçme ve değerlendirilmesi kalabalık sınıflarda zor olabilir. Çünkü, dinleme becerisini geliştirmeye yönelik bir etkinlik yapılırken, bütün öğrencileri aynı anda izlemek problem oluşturmaktadır. Ancak, bu süreç uzun bir zamana yayılırsa daha etkili olabilir. Örneğin, öğretmen öğrencilerine yarı yıl boyunca tahkiyeli ve bilimsel metinler okuyabilir. Okuma etkinlikleri sırasında öğrencilerin, belirlenen amaçlara hangi derecede ulaştıkları ve bunun sonucunda ne kadarlık bir gelişme kaydettiğini gözlem formu doldurarak, bilgi sahibi olunabilir.

“Yalnız Türkçe dersinde değil tüm derslerde, öğretmen, öğrencilerinin dinleme ile ilgili davranışlarını anında kontrol ederek, onların dinleme ile ilgili düzeylerini değerlendirebilir. Öte yandan bu değerlendirme yolu tek başına yeterli görülmemelidir. Öğretmen, gerekli zamanlarda formal değerlendirme de yapmalıdır” (Yangın, 1999:60). Öğrencinin, derste başarı düzeyinin dinleme becerisi ile doğrudan bir ilgisi göz önüne alındığında, her öğretmen her derste gözlem yoluyla ölçme değerlendirme yapması zorunludur.

“Formal değerlendirmede, sınıftaki öğrencilerin beceriyi kazanma düzeylerinin güvenilir ve geçerli bir şekilde değerlendirilmesi söz konusudur. Formal değerlendirme işlemleri, genellikle birtakım standartlaştırılmış ölçeklerle yapılmaktadır. Öte yandan, dinleme ve

konuşma becerileriyle ilgili formal testler programlardaki öbür alanlar kadar geliştirilememiştir. Bunun nedeni, dinleme hakkında çok az şeyin bilinmesi ve dinlemenin ölçülerinin ele alınışındaki anlaşmazlıklar olabilir. Dinleme ile ilgili olarak yapılan ilk araştırmalarda, derste sunulan bilginin zihinde tutulması, dinlemenin açık ve işlevsel tanımı olarak kabul edilmekteydi. Öte yandan, başarılı dinlemenin sözel beceri, zeka ve güdülemeyi de içine alan pek çok etkene bağlı olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Dinleme, işitsel sembolleri duymaya, anlamaya ve hatırlamaya dikkat vermenin seçici bir süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, kişilerin bu elemanlarının her biriyle ilgili farklı becerilere sahip oldukları anlamına gelebilir. Bununla birlikte, bu etkenler gerçekte ölçülebilse de kişilerde bunların farklılaştığına dâir bir kanıt bulunamamıştır. Bazı yazarlar tarafından öne sürülen farklı kavramsal yaklaşımlara rağmen, dinleme üzerinde yapılan araştırmalarda dinleme becerisinin ölçüsü olarak ders testi kullanılmaktaydı. Bu tür çalışmalarda, bilgi bir kez verilmekte, bilginin ne kadarının hatırlandığının ölçülmesi için kâğıt- kalem testi yapılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, farklı bir çalışma da yapılmıştır. Bu testte deneklerden, test bandındaki seslerin vurgusunun, derinliğinin v.b. taşıdığı anlama bağlı olarak, bir cümlemin en uygun anlamını çoktan seçmeli testten bulmaları istenmektedir. Ancak, dikkat etme ve hatırlama kesinlikle herhangi bir dinleme tanımının önemli bölümünü oluşturmaktadır (Yangın, 1999:60).

Dinlediğini anlama becerisinin ölçülüp değerlendirilmesinde, formal olarak şu etkinlik yapılabilir: Hedef kitlenin dinleme becerisini geliştirmek ve bunun hangi düzeyde olduğunu tespit etmek isteyen öğretmen, öncelikle yapacağı etkinliklerin süresini ve amaçlarını belirlemelidir. Daha sonra bu süre içerisinde kullanacağı metinleri/ materyalleri tespit eder. Seçilen metinler hedef kitlenin ilgi, yaş ve seviyelerine uygunluk göstermelidir. Okunacak metinle ilgili anlama soruları, daha önceden hazırlanmış olmalıdır. Sorular boşluk doldurma, çoktan seçmeli veya yazılı olarak çeşitlilik gösterebilir. Öğretmen, belirlenen ölçme süresi içerisinde ilk okunacak metni öğrencilere okumadan önce, onları fiziksel ve psikolojik olarak dinlemeye hazır duruma getirmelidir. Daha sonra metin, okuma kurallarına uygun olarak, öğretmen tarafından okunur. Okuma işlemi bittikten sonra, değişik türlerde hazırlanmış olan sorulan bulunduğu kâğıt dağıtılarak, bunların doldurulması istenir. Bu haftayı izleyen diğer günlerde, periyodik olarak metin okuma işlemi yapılır. Seçilen metinler değişik türlerde olabilir. Metinlerin okunması sırasında farklı teknik ve yöntemlerden faydalanılmalıdır. Metnin konusunu destekleyici görsel ve işitsel

materyallerden (harita, resim, müzik,...) faydalanmak mümkündür. Böylece okunan metnin daha dikkatli dinlenilmesine yardımcı olunabilir. Belirlenen ölçme süresinin sonunda, ilk olarak hazırlanmış olan sorularla eşdeğerde olan, farklı sorular hazırlanır ve aynı işlemler tekrar yapılır. Son olarak, bu iki test arasındaki gelişmeler sayısal olarak ifade edilir. Değerlendirmede, her öğrencinin belirlenen süre içerisinde yapılan etkinliklere bağlı olarak ne kadar gelişme kaydettikleri belirlenebilir. Değerlendirmelerde farklı değişkenler üzerinde durulmasında fayda vardır. Örneğin; yaş, cinsiyet, sosyo- ekonomik durumları, anne- babanın eğitim durumu, Türkçe, Sosyal Bilgiler ders başarıları gibi değişkenlerden yararlanılabilir.

Bütün bunların yanında, dinlediğini anlama becerisi ölçen testte bulunması gereken şu özelliklerin bulunmasına da dikkat edilmelidir:

- 1- Testte kullanılacak metin, öğrencilerin dikkatlerini çekecek nitelikte olmalıdır. Onların ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır.
- 2- Metinde kullanılan sözcük çeşitliliği ve sayısı, öğrencilerin düzeylerine uygun olmalıdır.
- 3- Metnin uzunluğu, öğrencileri sıkmayacak kadar olmalıdır. Onların sadece hatırlama kapasitelerini değil, yorumlama becerilerini de geliştirmelidir (Yangın, 1999:61).

Dinleme becerisi, okul başarısında ve günlük hayatta önemli bir yer tutmaktadır. Dinlediğini anlama becerisinin, diğer dil becerileri gibi eğitime tâbi tutulamayacağını savunanlar olsa da, dinlediğini anlama becerisinin kazandırılabilceği, değişik araştırma sonuçlarıyla kanıtlanmıştır. Türkçe öğretimi içerisinde yer alan ve dört temel dil becerisi olarak adlandırılan dinleme, okuma, yazma ve konuşma ile ilgili her etkinliğin birbirini olumlu etkilediği ortaya konmuştur. Her ne kadar dinlediğini anlama becerisinin ölçülüp değerlendirilmesi zor olsa da, bu konuda gerekli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, problem cümlesi, denenceleri, sınırlılıkları, araştırma içerisinde geçen kavramların tanımları, araştırma modeli, verilerin toplanması ve dinleme becerisiyle ilgili yapılmış araştırmalar yer almaktadır.

1- Araştırmanın Amacı

1. Dinlediğini anlama becerisi ile ilgili yapılan düzenli okuma etkinlikleri doğrultusunda, dinleme becerilerinin gelişip gelişmediğini belirlemek.
2. İlköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notuyla, dinlediğini anlama becerisi arasında doğrusal bir ilişki olup olmadığına bakmak.
3. Hedef kitlenin, ilk defa dinlediği bir metni hangi seviyede anladığını ölçmek, anlama seviyesini yükseltmek ve bununla ilgili sayısal verilere ulaşmak.
4. Türkçe derslerindeki etkinliklerle, dinlediğini anlama becerisinin ne kadar geliştiğine bakmak.

2- Araştırmanın Önemi

Dinleme, gerek günlük hayatta, gerekse eğitim – öğretim sürecinde bilgi edinmenin en önemli yollarından birini oluşturmaktadır. Bu anlamda, dinleme becerisinin önemi yadsınamaz. Dil ediniminde önemli bir yere sahip olan dinleme, aynı zamanda sağlıklı bir iletişim için de aynı öneme sahiptir. Yapılan araştırmalar, insanın bir gününün % 45’ ini dinleyerek geçirdiğini ortaya koymuştur (Robertsen, 2002: 57). Bugün pek çok insan, ya söylediklerinin anlaşılmadığından ya da yanlış anlaşıldığından şikayet etmektedir.

Türkçe öğretimi, temel olarak dört dil becerisinin geliştirilmesine dayanmaktadır. Bunlar anlamaya yönelik olanlar okuma ve dinleme; anlatmaya yönelik olanlar ise konuşma ve yazmadır. Bu beceriler, dil öğrenimi açısından birbirleriyle yakından ilişkilidir. Aralarından biri eksik geliştirildiğinde, dil eğitimi eksik kalmaktadır. Okullarda, Türkçe öğretimi üzerine yapılan bütün çalışmalar, bu dört beceriyi kapsar nitelikte olmalıdır. Ancak, eğitim sistemimizdeki mevcut Türkçe öğretimi böyle değildir.

Dinlemenin eğitim sistemimizdeki yeri, sadece Türkçe Öğretim Programı ve bazı yıllık - günlük plânlardaki yazılı hâlidir. Türkçe Programı gözden geçirildiğinde, dinlediğini anlama becerisinin öneminin kısmen vurgulandığı, ancak dinleme becerisinin geliştirilmesi için gerekli teknik ve yöntemlerin açıkça ifade edilmediği görülmektedir. Ayrıca, dinlediğini anlama davranışının ölçülüp değerlendirilmesi ile ilgili olarak da yeterince açıklama yapılmamıştır. Bunun sonucu olarak Türkçe derslerinde dinlediğini anlama etkinliklerine yer verilmediği görülmüştür. Bu durumda, dinlediğini anlamayan bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Bu araştırmada, yukarıda belirtilen sorunlara çözüm getirebileceği düşüncesiyle, gerekli literatür taraması yapılarak, dinlediğini anlama becerisini geliştirmeye yönelik okuma etkinlikleri yapılmıştır. Araştırmanın, dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesi konusuna katkı getirmesi umulmakta ve ilgililere faydalı olması beklenmektedir.

3- Problem Cümlesi

1- İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerine düzenli olarak okunan metinlerin ve öğrencilerin bu metinlerle ilgili anlama sorularına aktif katılımı, onların dinleme becerisine ait davranışlarına olumlu etki ediyor mu?

2- Öğrencilerin ilköğretim I. kademe beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notlarıyla, dinleme becerileri arasında ilişki var mıdır?

3.1 Alt Problemler

İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinde dinlediğini anlama becerilerinin gelişimi, cinsiyete göre farklılık gösteriyor mu?

4- Denenceler

- 1- İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerine düzenli olarak okunan değişik metinlerin ve öğrencilerin okunan metinlerle ilgili anlama sorularına aktif katılımı, onların dinleme becerilerine olumlu etki eder.
- 2- Öğrencilerin İlköğretim I. kademe beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notları ile, dinlediğini anlama becerileri arasında paralellik vardır.
- 3- İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerinde dinlediğini anlama becerilerinin gelişimi, cinsiyete göre farklılık gösterir.

6- Sınırlılıklar

Bu araştırma, 2001- 2002 eğitim öğretim yılının ikinci dönemindeki on iki hafta, Ankara ili, Polatlı ilçe merkezi 13 Eylül İlköğretim Okulu 6/A sınıfındaki öğrenciler, araştırmacı tarafından derlenmiş ve oluşturulmuş on iki metin ve “Köpeğe Özenen Çocuk”, “Sıcak Ekmek” metinlerine bağlı olarak oluşturulan dinlediğini anlama becerisi ile ilgili bilgilerin kalıcılığını belirlemede kullanılan testlerden elde edilen verilerle, düzenli olarak okunan metinlerin “dinlediğini anlama becerisi” üzerine yapılan etkinliklerle sınırlıdır.

7- Tanımlar

Dinleme: Dinleme, konuşan kişinin vermek istediği mesajı pürüzsüz olarak anlayabilme ve söz konusu uyarana karşı tepkide bulunabilme etkinliğidir (Demirel, 1999:33).

Tam ve Doğru Anlama: Tam anlama, bir duygu veya düşünceyi kendi akışı içinde kesintiye uğramadan anlama demektir. Doğru anlama ise, bize aktarılmak istenilen bilgi duygu ve düşüncelerin, olduğu gibi, bir yanlışlığa yol açmadan ve hiçbir şüpheli nokta kalmayacak biçimde bütün boyutları ile kavranılması demektir (Kavcar, Oğuzkan, Sever, 1995:4).

Dinlediğini Anlama Becerisi: Düzeyine uygun olarak dinlediği bir metinden tam ve doğru olarak anlam çıkarabilme (Demirel, 1990:108).

Amaç: Amaç, eğitim yoluyla meydana getirmek istediğimiz tavır, tutum ya da davranış değişikliklerini ihtiva eder (Karakuş, 2000:135).

Yöntem: Yöntem, hedefe ulaşmak için önceden belirlenmiş, izlenecek en kısa yoldur (Demirel, 2000:81).

Eğitim Programı: Eğitim programı, bir milletin kültürünü meydana getiren temel unsurları dikkate alarak toplumdaki sosyal bağları düzenleyen, bunları gelecek nesillere aktaran, muhatap kitlelere kazandırılması gereken davranışları gösteren hedefler dizisidir (Özbay, 2000:177).

Öğretim Programı: Öğretim programı, eğitim programında gösterilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için gerekli olan öğretmen, konular, fizikî imkânlar, ders malzemeleri gibi unsurları kapsayan bir bütündür (Özbay, 2000:177).

8- Araştırma Modeli

Bu araştırmada, tek gruplu deneysel model yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya örneklem olan grup seçkisiz (tesadüfî) yolla atanmışlardır. Araştırma yapılırken ilk sınav, dinlediğini anlama etkinlikleri ve son sınav sırası izlenmiştir. Seçkisiz yolla atanan gruba, sırasıyla şu işlem basamakları uygulanmıştır:

1- Öncelikle araştırmada kullanılacak metinler belirlenmiştir. Belirlenen bu metinlerin bazıları üzerinde değişikler ve kısaltmalar yapılması uygun görülmüştür. Dinlediğini anlama becerisi ile ilgili etkinliklere başlamadan önce, öğrenciler etkinliklerin amaçları doğrultusunda bilgilendirilmiş ve her etkinlik öncesi dinleme becerisi ile ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Her hafta bir metin öğrencilere sesli olarak okunmuştur. Metin okunmadan önce öğrencilere, metnin konusu ya da ana düşüncesi ile ilgili motive edici sorular sorulmuş ve bunlara cevap vermeleri istenmiştir. Okunan metinlerin bazıları için görsel ve işitsel araç – gereçler de kullanılmıştır. Öğrencilerin kendilerine gösterilen görsel ve işitsel araçlardan yola çıkarak, okunacak metnin içeriği hakkında tahminler yapmaları istenmiştir. Öğrencilerden metni dinledikten sonra, metinle ilgili sorulara cevap vermeleri istenerek, konuyla ilgili düşüncelerini diğer öğrencilerle paylaşmaları sağlanmıştır.

2- Etkinliklerin ilk haftasında okunan hikâye ile ilgili, daha önceden hazırlanmış sınav soruları öğrencilere dağıtılarak, soruları cevaplamaları istenmiştir. Etkinlikler 12 metinle, 12 hafta sürmüştür. Etkinlikler süresince değişik türdeki metinler okunarak, bunlar üzerinde öğrencilerle konuşulmuş ve metinlere bağlı olarak dinleme etkinlikleri yapılmıştır. Etkinlik sonunda, ilk hikâye ile benzer özellikler gösteren başka bir hikâye okunmuştur. Anlama düzeyini ölçmek amacıyla ilk hikâyenin sorularına eş değerde hazırlanmış olan sorular öğrencilere dağıtılarak, anlama düzeyleri ölçülmüştür. Uygulama sonunda iki hikâyenin ölçme sonuçlarından yola çıkılarak, gerekli değerlendirmeler yapılmıştır.

9- Evren ve Örneklem

Sınırlılıklarda belirtildiği gibi evren Ankara ili, Polatlı ilçesinde bulunan 13 Eylül İlköğretim Okulu 6/A sınıfı öğrencileridir. Örneklem olarak, 2001- 2002 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde yapılacak olan etkinlikler için, altıncı sınıflardan herhangi birisi seçilmiştir. Örneklemde sadece altıncı sınıf öğrencilerine yer verilmesi, I. kademedeki uygulanmakta olan Türkçe öğretimi programı amaçları doğrultusunda verilen başarı notlarıyla, dinleme becerisi davranışları arasında ilişkiyi görebilmek

içindir. Araştırmaya örneklem olan 37 altıncı sınıf öğrencisinden 17'si kız, 20'si erkek'tir.

10- Verilerin Toplanması

Araştırmada, uygulama dönemi için 12 ayrı metin seçilmiştir. Uygulama için seçilen metinler farklı türlerdedir. Kullanılan metinlerin sözcük dağarcığı, altıncı sınıf öğrencilerinin seviyelerine uygundur. Bu metinlerden “Köpeğe Özenen Çocuk” adlı hikâye, uygulamanın ilk haftasında okunmuş ve anlama seviyeleri ölçülmüştür. “Sıcak Ekmek” adlı hikâye ise, uygulamanın son haftasında okunarak, yine anlama seviyeleri ölçülmüştür. Geriye kalan on metin ise her hafta biri olmak üzere öğrencilere okunmuştur. Her metin için okuma- dinleme etkinlikleri yapıldıktan sonra, o metinle ilgili anlama / yorumlama çalışmalarına yer verilmiştir.

Metinler, farklı uzunluklarda seçilmiştir. Bunda amaç, dinleme etkinliği sırasındaki, dikkat süresini mümkün olduğunca uzatmaktır. Metinler okunurken sesli okuma ile ilgili kurallara uyulmuştur.

Metinler şunlardır:

- 1- Köpeğe Özenen Çocuk (Hikâye)
- 2- Güler Yüze ve Gülmeye İlişkin (Deneme)
- 3- Tac Mahâl (Gezi Yazısı)
- 4- Bir Değil Binlerce Hayat (Deneme)
- 5- Kahverengi Giysiler (Hikâye)
- 6- Nasrettin Hoca (Biyografi)
- 7- Yaşama Sevgisi/ İnsan Sevgisi (Deneme)
- 8- Küfeci (Hikâye)
- 9- Oğuz Kağan Destanı (Destan)
- 10- Bozgun (Hikâye)
- 11- İyilik ve Kötülük (Söyleşi)
- 12- Sıcak Ekmek (Hikâye)

Araştırmada veri toplama tekniği olarak yazılı sınav kullanılmıştır. Metin okuma çalışmalarından hemen sonra, öğrencilerin ilk defa dinledikleri bir metni ne kadar anladıklarını ölçmek amacıyla sınav kâğıtları dağıtılmıştır. Uygulamanın ilk haftasında sınava girmeyen öğrenciler ikinci sınava da alınmamıştır.

Seçilen metinler İlköğretim Okulları Türkçe Dersi Programındaki genel ve özel amaçlara uygun olarak seçilmiştir. Seçilen metinlerin seviyeye uygunluğunda uzman kanısı yeterli sayılmış, bazı metinler üzerinde kısaltma ve uyarlama yapılması uygun görülmüştür. Araştırmaya başlamadan önce ve Türkçe dersi etkinliklerinde, öğrencilere dinleme ile ilgili teorik ve teknik bilgiler verilerek, öğrencilerin bilinçlenmeleri amaçlanmıştır. Ayrıca, öğrencilerin beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notlarıyla, altıncı sınıftaki dinleme becerileri puanları arasındaki ilişki için, öğrenci dosyalarından gerekli bilgiler toplanmıştır. Bu notların sayısal verileri Bulgular kısmında tablolastırılmıştır.

11- Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Araştırmada, öğrencilere yöneltilen sorular, anlama soruları üzerinde yoğunlaşmıştır. Sorular hazırlanırken, ilk sınav için 17 soru, son sınav için 19 soru hazırlanmıştır. Bu sorulardan onar tanesinin öğrencilere yöneltilmesinde uzman kanısına başvurulmuştur. Sınav için hazırlanan soruların özellikleri şu şekildedir:

1. Sorular, Türkçe dersinin amaçlarına uygun olarak hazırlanmıştır.
2. Sorular çoktan seçmeli, boşluk doldurma ve yazılı olarak hazırlanmıştır (Anlamı bulma, anlamı kavrama ve anlamı değerlendirme).

Yapılan yazılı sınav sonuçlarında her soru için verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir. Soru kâğıdına verilen cevaplar doğru ve yanlış olarak puanlanmıştır. Öğrencilere her soru için ortalama 2 dakika verilmiştir. Cevapların doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesinde aşağıdaki hususlar dikkate alınmıştır:

Çizelge-2 : Doğru- Yanlış Ölçeği

Cevap	Sonuç
Verilmesi istenilen cevap	Doğru
Verilmesi istenilen cevap, ancak ifade bozuk	Doğru

Cevap yok	Yanlış
Cevap var, ancak verilmesi istenilen cevap değil	Yanlış
Yazı okunmuyor	Yanlış

Doğru cevaplar 10 puan, yanlış cevaplar ise 0 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik oranlar ve Windows için SPSS 10.0 programı kullanılmıştır. Değerlendirmede mânidârlık ($p > 0.05$) düzeyinde test edilmiştir. *Yapılan ilk ve son sınav arasında anlamlı bir fark vardır.*

Elde edilen veriler değerlendirilirken, cinsiyet farkı gözetilmiştir. Erkek ve kız öğrencilerin zihinsel ve bedensel gelişimlerinin aynı olmadığı göz önünde bulundurularak, böyle bir ayrımın yapılması uygun görülmüştür. Elde edilen tüm bulgular, “Bulgular” kısmında ayrı ayrı tablolaştırılmıştır. Gerekli görülenlerin yüzdeleri verilmiştir. Her öğrencinin ilk ve son sınavda aldıkları puanlar tespit edildikten sonra, veriler girilmiş, elde edilen bulgularla;

- 1- İlk ve son sınav puanlarının ortalamaları elde edilmiştir.
- 2- Tüm cevapların ortalamasında cinsiyet farklılığına bakılmıştır.
- 3- Öğrencilerin I. kademe beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notları tespit edilmiş ve bu notlara göre ilk ve son sınavdan aldıkları puanların ortalamalarına bakılmıştır.
- 4- Her notun, ilk ve son sınav ortalamalarına bakılmıştır.
- 5- İlk ve son sınav puanlarının nota göre değerlendirilmesinde cinsiyet farkına bakılmıştır.

12- İlgili Araştırmalar

Dinlediğini anlama becerisi üzerine yapılan araştırmalardan birisi, Banu Yangın'ın Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 1998 yılında yaptığı “Dinlediğini Anlama Becerisini Geliştirmede ELVES Yönteminin Etkisi” adlı yayımlanmamış doktora tezidir. Bu tezde;

İlkokul 1. sınıf Türkçe dersinde dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesinde ELVES yönteminin öğrenme düzeyine ve öğrenmenin kalıcılığına etkisinin olup olmadığı; bu etkinin zekâ bölümü, takvim yaşı, aylık gelir düzeyi, annenin öğrenim durumu ve babanın öğrenim durumuna göre değişip değişmediği incelenmiştir.

Araştırma iki grup üzerinde yürütülmüştür. Gruplardan biri kontrol grubu olarak belirlenmiş ve bu grupta geleneksel öğretim sürdürülmüştür. Deney grubunda ise, ELVES yönteminin işlem basamaklarına uygun olarak geliştirilen eğitim durumları uygulanmıştır. Araştırmanın verileri “Temel Kabiliyetler Testi Yaş” 5- 7 ve Düzey belirleme testi kullanılarak; öğrenci karne ve dosyalarına başvurarak elde edilmiştir.

Ayrıca, araştırmada dinleme becerisini geliştirmeye yönelik değişik teknik ve yöntemler açıklanmıştır. Bu teknik ve yöntemlerin öğrencilere kazandıracakları davranışlar üzerinde durulmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir:

1- İlkokul 1. sınıf Türkçe dersinde, dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesinde ELVES yönteminin uygulandığı gruptaki öğrencilerin öğrenme

düzeyleri, geleneksel öğretimin sürdürüldüğü gruptaki öğrencilerin öğrenme düzeylerinden anlamlı düzeyde daha yüksektir.

2- Deney gruplarındaki öğrencilerin öğrenme düzeyinin kalıcılığı ile kontrol grubundaki öğrencilerin öğrenme düzeyinin kalıcılığı arasında bir farklılık bulunmamıştır.

3- ELVES yöntemi dinlediğini anlama becerisi erişiş puanlarını anlamlı derecede yükseltmekte; fakat yüksek, orta ve düşük zekâ bölümlerinde olan öğrencilerin erişişleri arasında anlamlı bir fark yaratmamaktadır.

4- ELVES yöntemi, büyük, orta ve küçük yaş gruplarında olan öğrencilerin erişişleri arasında anlamlı bir fark yaratmamaktadır.

5- ELVES yöntemi, velilerin aylık düzeyi yüksek, orta ve düşük olan öğrencilerin erişişleri arasında anlamlı bir fark yaratmamaktadır.

6- ELVES yöntemi, anneleri üniversite ya da lise mezunu olan öğrencilerle anneleri ilköğretim okulu mezunu olan öğrencilerin erişişleri arasında anlamlı bir fark yaratmamaktadır.

7- ELVES yöntemi, babaları üniversite, lise ve ilköğretim okulu mezunu olan öğrencilerin erişişleri arasında anlamlı bir fark yaratmamaktadır.

Bir diğer araştırma ise Mustafa Yazkan'ın Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde 2000 yılında yaptığı, "İlköğretim Okullarının I. Kademesinde Dinlediğini Anlama Davranışının Kazandırılmasına Dramatizasyonun Etkisi" adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezidir. Bu tezde ise:

Öğrencilerin dinlediklerini anlamalarını sağlamak için acaba hangi öğretim yöntemi kullanılmalıdır? Araştırmada bu soruya bir cevap niteliğinde olan

dramatizasyonun etkisine bakılmıştır. Buna göre: “İlköğretimin birinci kademesinde dinlediğini anlama davranışının kazandırılmasında dramatizasyonun etkisi nedir? sorusu araştırmanın problem cümlesinin oluşturmaktadır.

Araştırmanın birinci bölümünde dinleme hakkında, ikinci bölümünde anlama ve anlama davranışının kazandırılması hakkında, üçüncü bölümde etkisi araştırılan dramatizasyon hakkında, dördüncü bölümde ise araştırmanın metodu hakkında bilgi verilmiştir. Beşinci bölümde elde edilen veriler yorumlanmış, altıncı bölümde de sonuca gidilmiş ve öneriler sunulmuştur.

Bu araştırma, 1999- 2000 yılında, İstanbul ilinin Ümraniye ilçesinde bulunan üç ilköğretim okulunun üçüncü ve dördüncü sınıflarında okuyan toplam 428 öğrenci ile yapılmıştır. Araştırmanın modeli deneme modelidir. Araştırmada istatistik hesaplamalarında “T” testi kullanılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak şu sonuçlara varılmıştır:

- 1- Dramatizasyon anlamayı ve hatırlamayı kolaylaştırmaktadır.
- 2- Dramatizasyon, dinlediğini anlama davranışının kazandırılmasında okuma yöntemine göre daha etkilidir.
- 3- Kız öğrenciler korkma, heyecanlanma ve sevinç gibi duygusal yaşantıların olduğu metinleri erkek öğrencilere göre daha iyi anlamaktadır.

Yangın ve Yazkan’ın yapmış oldukları araştırmaların sonucunda, dinlediğini anlama becerisinin geliştirilebileceği sonucuna varılmaktadır. Bunun yanında, anlama üzerine yapılan araştırmalar daha çok, okuduğunu anlama becerisi üzerine yapılan araştırmalarda yoğunlaşmaktadır. Dinlediğini anlama becerisi ile ilgili araştırma, okuduğunu anlama becerisine göre oldukça azdır. Bu bakımdan, dinlediğini anlama becerisi üzerine yapılan araştırmalar oldukça kısıtlıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Araştırmanın bu bölümünde, etkinlikler sonunda elde edilen sayısal verilere ait tablolar, bunlara ilişkin yorumlar, araştırmanın sonucu ve bazı öneriler yer almaktadır. Sayısal veriler 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Hesaplanması ve anlaşılması kolay olması dolayısıyla 100'lük puan sistemi seçilmiştir.

1. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular ve bulgulara ait yorumlar yer almaktadır.

Tablo-1 Öğrencilerin İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları

	n	x	s	t	p
İlk Sınav	37	68. 1	13. 2	31. 1	0. 05
Son sınav	37	86. 4	11. 8	44. 4	0. 05

Dinleme becerisi ile ilgili etkinliklerin ilk haftasında yapılan sınava, 37 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin ilk sınavdan aldıkları puanların ortalaması 68. 1; standart sapması 13. 2'dir. Hesaplanan t değeri ise 31. 1'dir. Etkinlikler sonunda yapılan sınavın ortalaması ise 86. 4; standart sapması 11. 8 olarak ortaya çıkmıştır. Hesaplanan t değeri ise 44. 4'tür. Tabloda da görüldüğü gibi her iki sınav arasındaki fark anlamlıdır ($p > 0. 05$).

Tablo-2 Erkek Öğrencilerin İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları

	n	x	S	t	p
İlk Sınav	20	66.5	12.6	23.4	0.05
Son sınav	20	86.0	13.1	29.2	0.05

Dinleme becerisi ile ilgili yapılan etkinliklerin ilk sınavına 20 erkek öğrenci katılmıştır. Bu öğrencilerin ilk sınavdan almış oldukları puanların ortalaması 66.5; standart sapması 12.6 olup, t değeri ise 23.4'tür. Etkinlikler sonunda yapılan son sınavın ortalaması 86.0; standart sapması 13.1, t değeri ise 29.2'dir. Erkek öğrencilerin dinleme becerisi etkinlikleri sonundaki sayısal verilerine bakıldığında, anlamlı bir fark ortaya çıktığı görülmektedir ($p > 0.05$).

Tablo-3 Kız Öğrencilerin İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları

	n	x	s	t	p
İlk Sınav	17	70.0	14.1	20.4	0.05
Son sınav	17	87.1	10.4	34.2	0.05

Dinleme becerisi etkinliklerine 17 kız öğrenci katılmıştır. Kız öğrencilerin ilk sınav ortalaması 70.0; standart sapması 14.1, hesaplanan t değeri ise 20.4'tür. Son sınav ortalaması 87.1 olup, standart sapması 10.4'tür. Hesaplanan t değeri ise 34.4'tür. Dinleme becerisi etkinlikleri sonucunda her iki sınav arasındaki fark anlamlıdır ($p > 0.05$).

İlköğretim beşinci sınıf Türkçe ders notlarının yıl sonu ortalamalarına göre elde edilen bulgular ise aşağıdaki gibidir. Notlar 5'lik not sistemine göre, 100'lük not sistemine göre, 0 – 44 puan bir; 45 – 54 puan iki; 55 – 69 puan üç; 70 – 84 dört ve 85 – 100 puan ise beşe tekabül etmektedir.

Okuldaki öğrenci dosyalarından edinilen bilgilere göre, araştırmaya örneklem olan öğrencilerin, İlköğretim I. kademe beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notu ortalamalarının dağılımı şöyledir :

Tablo-4 Öğrencilerin Türkçe Dersi Başarı Durumları

İlköğretim 5. Sınıf Türkçe Ders Notları	f
Beş	19
Dört	7
Üç	8
İki	3

Öğrencilerin ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notuna göre, beş olan öğrenci sayısı 19, dört olan 7, üç olan 8 ve iki olan öğrenci sayısı 3 olarak tespit edilmiştir. Yukarıdaki verilere göre sınıfın Türkçe dersinden başarılı olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü, öğrencilerden % 51. 3'ünün Türkçe dersi notu beştir.

Tablo-5 Öğrencilerin Beşinci Sınıf Yıl Sonu Türkçe Dersi Notu Ortalaması

	n	x	s
Türkçe Dersi Not Ort.	37	4. 1351	1. 0318

Araştırmaya örneklem olan öğrencilerin beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi not ortalaması 4, 1351; standart sapması 1. 0318'dir.

Tablo-6 Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notlarına Göre İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları

Notlar	Sınavlar	n	x	s	x farkı
5	İlk sınav	19	75.7	10.1	15.8
	Son sınav		91.5	9.5	
4	İlk sınav	7	60.0	15.2	21.4
	Son sınav		81.4	10.6	
3	İlk sınav	8	58.7	8.3	22.5
	Son sınav		81.2	14.5	
2	İlk sınav	3	63.3	11.5	16.7
	Son sınav		80.0	10.0	

Yukarıdaki tablo, öğrencilerin I. kademe yıl sonu Türkçe ders notlarına göre ilk ve son sınavdan almış oldukları puanların ortalamalarını göstermektedir. Buna göre Türkçe dersi notu beş olan öğrencilerin ilk sınavdan aldıkları puanların ortalaması 75.7, standart sapması 10.1'dir; son sınavdan aldıkları puanların ortalaması ise 91.5 olup, standart sapması 9.5'dir. Türkçe dersi notu beş olan öğrencilerin ilk ve son sınav ortalamalarının farkı ise 15.8 olarak ortaya çıkmıştır.

Türkçe dersi notu dört olan öğrencilerin, ilk sınavdan almış oldukları puanların ortalaması 60.0, standart sapması 15.2'dir; son sınavdan aldıkları puanların ortalaması 81.4, standart sapması 10.6'dır. Bu öğrencilerin ilk ve son sınav ortalamalarının farkı 21.4'tür.

Türkçe dersi notu üç olan öğrencilerin ilk sınavdan aldıkları puanların ortalaması 58.7, standart sapması 8.3'tür; son sınavdan aldıkları puanların ortalaması 81.2, standart sapması ise 14.5 olarak hesaplanmıştır. Ders notu üç olan öğrencilerin her iki sınav ortalamasının farkı ise 22.5'tir. Öğrencilerden yıl sonu Türkçe dersi notu iki olanların verileri ise şöyledir: İlk sınav ortalaması 63.3, standart sapması 11.5'tir; son sınav ortalaması 80.0, standart sapması ise 10.0'dur. Yıl sonu Türkçe dersi notu iki olanların her iki sınav ortalamasının farkı 16.7'dir.

Tablo-7 Erkek Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notu Ortalaması

	n	x	s
Türkçe Dersi Not Ort.	20	4. 1500	1. 0894

Araştırmaya örneklem olan erkek öğrencilerin beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi not ortalaması 4, 1500' dür. Standart sapması ise 1. 0894'tür.

Tablo-8 Erkek Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notlarına Göre İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları

Notlar	Sınavlar	n	x	s	x farkı
5	İlk sınav	11	73. 6	8. 1	16. 4
	Son sınav		90. 0	10. 9	
4	İlk sınav	3	50. 0	10. 0	26. 6
	Son sınav		76. 6	15. 2	
3	İlk sınav	4	57. 5	12. 5	27. 5
	Son sınav		85. 0	17. 3	
2	İlk sınav	2	70. 0	.0	10. 0
	Son sınav		80. 0	10.0	

Erkek öğrencilerin, I. kademe yıl sonu Türkçe ders notlarına göre, dinleme etkinlikleri öncesi ve sonrası yapılan sınavlardan elde ettikleri sayısal veriler sırasıyla şöyledir: Türkçe dersi notu beş olan erkek öğrencilerin ilk sınav ortalaması 73. 6, standart sapması 8. 1'dir; son sınav ortalaması ise 90. 0 olup, standart sapması 10. 9 olarak hesaplanmıştır. İlk ve son sınav ortalamasının farkı ise 16. 4 olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkçe dersi notu dört olanların ilk sınav ortalaması 50. 0, standart sapması 10. 0; son sınav ortalaması 76. 6, standart sapması ise 15. 2'dir. Her iki sınav ortalamasının farkı 26. 6'dır. Üç olanların ilk sınav ortalaması 57. 5, standart sapması 12. 5; bu öğrencilerin son sınav ortalaması 85. 0, ortalamasının standart sapması 17.3'tür. Türkçe dersi notu üç olanların iki sınav arasındaki puan farkı 27. 5'tir. Yıl sonu Türkçe dersi notu iki olan öğrencilerin ilk sınav ortalaması 70. 0 olup, standart

sapması .0'dır; son sınav ortalaması ise 80. 0, standart sapması 10. 0 olarak hesaplanmıştır. Bu öğrencilerin ilk ve son sınav ortalamalarının farkı ise 10. 0'dır.

Tablo-9 Kız Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notu Ortalaması

	n	x	s
Türkçe Dersi Not Ort.	17	4. 1176	0. 9926

Araştırmaya örneklem olan kız öğrencilerin beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi not ortalaması 4, 1176' dır. Standart sapması ise 0. 9926'dır.

Tablo-10 Kız Öğrencilerin Yıl Sonu Türkçe Dersi Notlarına Göre İlk ve Son Sınavlarına İlişkin Bulguları

Notlar	Sınavlar	n	x	s	fark
5	İlk sınav	8	78. 7	12. 4	15. 0
	Son sınav		93. 7	7. 4	
4	İlk sınav	4	67. 5	15. 0	17. 5
	Son sınav		85. 0	5. 7	
3	İlk sınav	4	60. 0	. 0	17. 5
	Son sınav		77. 5	12. 5	
2	İlk sınav	1	50. 0	-	30. 0
	Son sınav		80. 0	-	

Araştırmaya örneklem olan kız öğrencilerin, yıl sonu Türkçe ders notlarına göre ilk ve son sınav bulguları şöyledir: Yıl sonu Türkçe dersi notu beş olan kız öğrencilerin ilk sınav ortalaması 78. 7, ortalamanın standart sapması 12. 4'tür; son sınav ortalaması 93. 7 olup, standart sapması 7. 4 olarak hesaplanmıştır. İki sınav ortalamasının farkı ise 15. 0'dır. Kız öğrencilerden Türkçe dersi notu dört olanların ilk sınav ortalaması 67. 5, ortalamanın standart sapması 15. 0; son sınav ortalaması 85. 0, standart sapması 5. 7 olarak hesaplanmıştır. İlk ve son sınav ortalamasının farkı ise 17. 5'tir. Türkçe dersi notu üç olanların ilk sınav ortalaması 60. 0 olup, standart sapması .0 olarak hesaplanmıştır. Türkçe ders notu üç olanların her iki sınav ortalamasının farkı 17. 5'tir. Araştırmaya örneklem olan kız öğrencilerden yıl sonu

Türkçe dersi notu iki olan 1 kişidir. Bu öğrenci ilk sınavdan 50 puan alırken, son sınavdan 80 puan almıştır. Notu iki olan öğrenci sayısı 1 olduğu için, standart sapma hesaplanamamıştır. Bu bir öğrencinin her iki sınavının ortalaması arasındaki puan farkı ise 30. 0'dır.

2. YORUM

Bu araştırmada, öğrencilere on iki hafta boyunca, her hafta bir tane olmak üzere toplam on iki metin okunmuştur.

Etkinliklerin ilk haftasında öğrenciler sınava tabi tutulmuştur. Arada kalan on haftalık uygulama süresinden sonra, aynı öğrenciler son sınava alınmıştır. Yapılan sınavların sayısal verilerine göre, öğrencilerin ilk ve son sınav sonuçları arasındaki fark, anlamlıdır. Her iki sınavın ortalaması arasındaki puan farkına bakıldığında, öğrencilerin % 26. 8 oranında bir gelişme gösterdikleri görülmektedir.

Dinlediğini anlama becerisi ile ilgili etkinliklerinin sınav sonuçları bulguları değerlendirilirken, cinsiyet ayrımına gidilmiştir. Buna göre erkek öğrencilerin ilk ve son sınav ortalamaları arasındaki fark anlamlıdır. Dinlediğini anlama becerisi etkinlikleri sonunda erkek öğrenciler % 29. 3 oranında dinleme becerisi bakımından gelişme göstermişlerdir. Kız öğrencilerin ilk ve son sınavlarına ilişkin bulgularına bakıldığında ise, onların da her iki sınavı arasındaki fark anlamlıdır. Dinlediğini anlama becerisi bakımından kız öğrencilerin % 24. 3 oranında gelişme gösterdikleri görülmektedir.

Buna göre, kendilerine düzenli olarak metin okunan öğrencilerin dinlediğini anlama becerisi bakımından gelişme gösterdikleri söylenebilir. Dinleme sırasında ya da sonrasında öğrencilerin, dinleme etkinliğine aktif katılımları dinlediğini anlama becerisinin gelişimini kolaylaştırdığı yorumu yapılabilir.

Dinlediğini anlama becerisi üzerine yapılmış olan bu tezin diğer bulguları, araştırmaya katılan öğrencilerin ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notlarına göreler.

Okuma, yazma, konuşma ve dinleme gibi bazı becerileri kazanmak üzere ilköğretime başlayan öğrenciler, ilk beş yıllık süreçte bazı temel beceri ve yeteneklerini geliştirirler. Bu beceri ve yeteneklerinin seviyeleri de, öğretmenin öğrenciye verdiği notlarla değerlendirilir. Örneğin, Türkçe dersi notu beş olan bir öğrenci, eğitim- öğretim yılı içinde, o dersten başarılı sayılmaktadır. Bu açıdan ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notları, araştırmaya örneklem olan öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerinin gelişimi açısından önemlidir.

Aşağıdaki bölümde, öğrencilerin ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notlarına göre, ilk ve son sınavdan aldıkları puanların ortalaması yer almaktadır. Araştırmaya örneklem olan öğrencilerin dosyalarından elde edilen bilgilere göre, ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notları şöyledir: Beş olan öğrenci sayısı 19, dört olan 7, üç olan 8 ve iki olan öğrenci sayısı 3'tür. Bu durumda, araştırmaya örneklem olan öğrencilerin ilköğretim beşinci sınıf Türkçe dersinden başarılı oldukları söylenebilir. Bu sayısal veriler değerlendirildiğinde, öğrencilerin yarıdan fazlasının Türkçe dersine ait amaçlara ulaştıkları kabul edilmektedir. Dinlediğini anlama becerisi konulu bu araştırmaya örneklem olan 37 öğrencinin, ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notlarının ortalaması ise 4. 1351 olarak hesaplanmıştır.

Türkçe dersi notu beş olan öğrencilerde, ilk sınavdan sonraki on haftalık uygulama aşamasından, son sınava kadar % 20. 8'lik bir oranda gelişme sağlanırken, Türkçe dersi dört olan öğrencilerde, ilk sınavdan son sınava kadar % 35. 6'lık oranda gelişme sağlanmıştır. Ders notu üç olan öğrencilerde % 38. 3, iki olanlarda ise % 26. 3 bir gelişme olduğu görülmektedir.

Türkçe ders notuna göre erkek ve kız öğrencilerin bulgularına bakıldığında ise şu sayısal veriler elde edilmiştir:

Erkek öğrencilerin I. kademe yıl sonu Türkçe ders notu ortalaması 4. 1500'tür. Türkçe dersi beş olan erkek öğrenciler, dinleme becerisi bakımından % 22. 2 oranında gelişme gösterirken, dört olan öğrenciler % 53. 3 oranında; üç olanlar % 47. 8 ve iki olanlar ise % 14. 2 oranında bir gelişme göstermişlerdir.

Kız öğrencilerin yıl sonu Türkçe ders notu ortalaması 4. 1176 olarak hesaplanmıştır. I. kademe yıl sonu Türkçe ders notu beş olan kız öğrenciler, dinleme becerisi bakımından % 19. 0 oranında, dört olanlar % 25. 9 oranında, üç olanlar % 29. 1 oranında gelişme gösterirken, ders notu iki olan tek kız öğrenci ise % 60. 0 oranında bir gelişme göstermiştir.

İlköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notları iki ve üç olan öğrenciler, dil becerileri bakımından orta seviyede kabul edilmektedirler. Yani, Türkçe dersine ait hedef davranışları yeterince kullanamadıkları ya da öğrenemedikleri kabul edilmektedir. Ancak, öğrencilere belli bir plân ve program çerçevesinde yapılan dinleme etkinlikleri onların, bu becerilerini daha aktif bir şekilde kullanabildiklerini ortaya koymaktadır. Önemli olan, geliştirilmesi istenen beceri üzerine yeterince ve düzenli olarak etkinlik yapılmış olmasıdır.

İlköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe dersi notu ortalamalarıyla, dinleme becerisi arasındaki ilişki değerlendirilirken, yıl sonu Türkçe dersi notu beş olan öğrencilerin diğer öğrencilere göre, ilk ve son sınav ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak gelişim yüzdeleri bakımından yıl sonu Türkçe ders notu dört, üç ve iki olanlara göre daha az gelişme oranına sahip oldukları görülmüştür. Yukarıdaki bulgulardan yola çıkarak, bu durum şu şekilde tartışılabilir:

1- İlköğretimin I. kademesine başlayan öğrenciler, eğitim- öğretim süresi boyunca birtakım yetenek ve becerilerini geliştirme fırsatı bulurlar. Bu fırsatı bazı öğrenciler en üst seviyede kullanırken, bazıları da bu fırsatlardan yeterince faydalanamazlar. Öğrenciler Türkçe dersinde okuma, yazma, konuşma ve dinleme

gibi konuları, ilköğretimin birinci sınıfından itibaren öğrenmeye başlarlar. İlk iki sene okuma, yazma ve konuşma gibi eğitimler üzerinde durulurken, üçüncü sınıftan itibaren dil bilgisi konularına da ağırlık verilmeye başlanır. Ancak, konuşma eğitimi, bazı sözcüklerin telâffuzundan öteye gidilmeden verilmeye çalışılırken, dinleme eğitimi içinse özel bir zaman ve çaba sarf edilmez. Dördüncü ve beşinci sınıflarda ise dil bilgisi eğitimi ön plâna çıkarak, diğer beceriler geri plânda kalır. Türkçe ve sınıf öğretmenleri, Türkçe eğitimi ve öğretimini sadece dil bilgisinden ibaret olduğu yanılgısına düşerler. Türkçe dersinin ölçme ve değerlendirilmesinde de genelde okuduğunu anlama, dil bilgisi ve yazı (kompozisyon) üzerinden bir ölçme ve değerlendirme yapılır. Bu üç becerisi iyi olan öğrenci, Türkçe dersinden başarılı kabul edilmektedir. İlköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notu beş olan öğrenciler, yukarıdaki becerileri iyi olduğu için başarılı sayılabilirler. Bu öğrenciler, dinlediğini anlama becerilerini geliştirmek üzere bir etkinliğe veya ölçme- değerlendirmeye tâbi tutulmamışlardır. Öğrencilerin, birinci kademede diğer dil becerileri üzerinde bir gelişme sağlanmasına rağmen, dinleme becerisi üzerine bir gelişme sağlanamamış olabilir. Yine, Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersiyle ilgili ölçme ve değerlendirmede sadece bazı becerileri ölçecek türde sınavlar yapması, böyle bir sonucun ortaya çıkmasına neden olarak gösterilebilir.

2- İlköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe notu beş olan öğrencilerin, dinlediğini anlama becerilerinin geliştirilmesi çalışmalarında, diğer gruplara göre daha düşük oranda gelişim göstermelerinin nedeni olarak bir diğer bakış açısı ise şöyledir: Yıl sonu Türkçe ders notu beş olan öğrencilerin, ilköğretimden başarılı olarak bir üst kademeye geçtikleri kabul edilmektedir. Sınıflarda, Türkçe eğitimi ve öğretimi için öğretmenlerimiz daha çok takrir (anlatma) metodunu kullanmaktadırlar. Yapılan araştırmalara (Ergin, 1998: 160) göre bir öğretmen sınıf ortamında, zamanın ortalama % 67'sini sözlü davranışlara ayırmaktadır. Takrir metodunun sıkça kullanıldığı bir sınıf ortamında, dinleme becerisi iyi olan öğrencilerin, diğer öğrencilere göre daha başarılı oldukları bilinen bir gerçektir. Türkçe dersinin ölçme ve değerlendirilmesinde sadece bazı beceriler kriter alınsa da, dinleme becerisini iyi kullanan öğrenciler, başarılı olmaktadır. Bu öğrenciler, öğretmeni dinlemenin önemi fark edip, öğretmeni

dinleme konusunda daha hassas davranabilirler. Bu alışkanlık, onların dinlediğini anlama becerilerinin kısmen gelişmesine neden olabilir. Ancak bu gelişme plânlı ve programlı değildir. Bu öğrenciler arkında olmadan, dinlediğini anlama becerilerini kendi kendilerine geliştirmiş ve Türkçe dersinden başarılı olmuş olabilirler. Bu durumda, Türkçe ders notları düşük olan öğrencilerin bu becerilerinden daha az faydalandıkları kabul edilebilir. İlköğretimin I. kademesinde, Türkçe ders notu beş olan öğrenciler, kısmen, dinlediğini anlama potansiyellerini kullanmış kabul edilmelidir. Birinci kademede Türkçe ders notu beş olan öğrenciler, diğer öğrencilere nazaran kısmî bir gelişim sağlamış olup, ikinci kademede var olan bu potansiyellerini geliştirmek için yapılan uygulamalar sonunda, diğerlerinden daha az gelişim oranı göstermiş olabilirler. İlköğretim birinci kademede Türkçe ders notu beş olan öğrencilerden daha düşük nota sahip öğrencilerin, dinlediğini anlama becerilerini daha az kullandıkları kabul edilebilir ve II. kademe altıncı sınıfta dinlediğini anlama becerilerini geliştirmek için yapılan plânlı ve programlı uygulamada, bu yüzden Türkçe notu beş olan öğrencilerden daha fazla gelişim yüzdesi yakalamış olmaları, olasılıklar arasındadır.

3- Bir başka olasılık ise şöyledir: Sınıf öğretmenleri, II. kademeye başlayacak öğrencilerine gereğinden fazla not vermektedirler. Çünkü, öğrencilerin başarılı olup olmadığı, yıl sonu notlarına göre değerlendirilmektedir. Öğrenciyi I. kademeden yüksek notla mezun etmek, öğretmenin de başarısı gibi görülmektedir. Bu durum, öğretmeni “iyi ve başarılı” öğretmen grubuna dahil etmektedir.

Yukarıda sayılan sebepler her ne olursa olsun, öğrencilerin dinlediğini anlama becerileri mutlaka geliştirilmek zorundadır. Bu konuda gerekli program geliştirme çalışmaları yapılması zorunlu hâle gelmiştir. Türkçe programında, dinlediğini anlama becerisi üzerine daha ayrıntılı ve kapsamlı bir değişiklik yapılmalıdır. Yine bu konuda, Türkçe ve sınıf öğretmenleri bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Bu konuda, hizmet içi eğitimlerden faydalanılmalıdır.

3. SONUÇ

Sonuç kısmında, araştırma bulgularına ve yorumlara dayalı olarak ulaşılan sonuçlara ve bu sonuçlara bağlı olarak getirilen önerilere yer verilmiştir. Dinlediğini anlama becerisi üzerine yapılmış olan bu araştırmanın sonuçları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1- Dinlediğini anlama becerisinin geliştirilebilmesi için yapılan etkinliklerin, öğrencilerin dinleme becerilerini anlamlı bir şekilde geliştirdiği görülmüştür. Bu araştırmada, kedilerine düzenli olarak metin okunan öğrencilerin, dinlediğini anlama becerisi bakımından seviyelerinin yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan etkinliklerin, dinlenenlerin kalıcılığını arttırdığı ve hatırlama düzeyini yükseltmiştir.

2- Öğrencilerin, dinleme becerisi ile ilköğretim beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notlarıyla ilişkisi incelendiğinde, ders notuyla dinleme becerisi puanlarının paralellik göstermediği ortaya çıkmıştır. Düzenli olarak okunan metinler, beşinci sınıf yıl sonu Türkçe ders notu düşük olan öğrencilerin de, dinlediğini anlama becerisi bakımından gelişme kaydetmelerini sağlamıştır.

3- İlköğretim altıncı sınıf öğrencilerine yapılan dinlediğini anlama becerisi etkinlikleri sonunda, erkek öğrenciler, kız öğrencilerden daha fazla gelişim göstermişlerdir.

4- Öğrencilere düzenli olarak okunan metinlerin, onların ilk defa dinledikleri bir metni anlama seviyelerini anlamlı derecede yükselttiği sonucuna varılmıştır.

4. ÖNERİLER

Bu tez, ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin dinlediğini anlama becerileri üzerine hazırlanmıştır. Araştırma ve etkinlikler yapılırken dikkat edilen en önemli husus; öğrencilerin ilk defa dinledikleri bir metni hangi oranda anladıkları olmuştur. Bu tezde, elde edilen bulgulara ve sonuçlara dayalı olarak bazı önerilerde bulunulabilir.

Dinlediğini anlama becerisinin eğitimi, gerek eğitim programında gerekse okullarımızda ihmal edilmiş bir beceri olarak karşımıza çıkmaktadır. Herhangi bir eğitime ihtiyacı olduğu düşünülmeyen ve kendi haline bırakılan dinleme eğitimi, en az diğer beceriler kadar eğitime muhtaç bir beceridir. Çünkü bir bireyin, gününün 3/2'sinin birilerini veya bir şeyleri dinleyerek geçirdiği, yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. Ailede hiçbir dinleme eğitimiyle karşılaşmayan çocuklar, okulda da böyle bir eğitimle karşılaşmayınca dinlemenin öneminden habersiz eğitim-öğretimlerini devam ettirmeye çalışmaktadırlar.

Okulun bütün etkinliklerini içine alan dinleme eğitiminin geliştirilmesi, sadece Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin görevi değildir. Fakat bu becerinin kazandırılması için uygulama çalışmalarının sistemli ve düzenli olarak ele alınması daha çok Türkçe öğretmenlerine düşen önemli bir görevdir. Bu görev esnasında Türkçe öğretmenlerinin yapabileceği bazı uygulamalar şöyle sıralanabilir:

1- Öğretmen, öğrencilerin dinlediğini anlama becerilerini geliştirmek için, düzenli olarak, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına uygun masal ve hikâyeleri okuyarak, bunlarla ilgili etkinliklere yer vermelidir. Bu etkinlikler sırasında, öğrenciler pasif bir dinleyici olarak bırakılmamalı, onların aktif katılımı sağlanmalıdır.

2- Dinleme becerisini geliştirmek amacıyla yapılabilecek olan bir başka uygulama, dilin kalıplarını dinleterek anlama becerisi kazandırma çalışmasıdır. Bir

dildeki cümle kalıplarını öğretmek dinleme becerisinin gelişmesiyle yakından ilgilidir. Bir nevi hızlı kavrama olan bu çalışmada amaç, metnin anlamını, o metindeki dil kalıplarından yola çıkarak kavramaktır. Dinleme becerisinin geliştirilmesine yönelik etkinliklerde, Türkçe ders kitaplarına bağımlı kalınmamalı, onların dikkatlerini çekebilecek farklı çalışmalara yer verilmelidir.

3- Kulaktan kulağa söylenen sözcük ve cümle oyunu, dinleme becerisinin geliştirilmesinde, kolayca uygulanabilecek bir tekniktir. Bu etkinliğe başlanmadan önce, oyunla ilgili birtakım kurallar belirlenebilir. Örneğin; sözcükleri veya cümleleri, dikkatsizliği ve ilgisizliği sebebiyle yanlış aktaranların gruptan çıkarılması, dinlemeye odaklanmayı sağlar. Oyun sonunda en iyi dinleyenlerin ödüllendirilmesi çocuklar arasında sağlıklı dinleme yarışının doğmasına sebep olacaktır.

4- İlköğretimin ikinci kademesindeki öğrencilere, fiziksel ve zihinsel gelişimleri göz önünde bulundurularak, metin okuma çalışmaları yapılmalıdır. Öğrenciler düzeylerine uygun olarak seçilmiş metinleri dinleyerek bunların ana ve yardımcı düşüncelerini, sebep- sonuç ilişkilerini tespit edebilirler. Ardından, daha önceden hazırlanmış anlama soruları dağıtılarak, bunları cevaplamaları istenebilir. Böyle bir çalışmayla öğrencilerin hem eleştirel dinleme yeteneği, hem de yazılı anlatım becerileri geliştirilebilir.

5- Dinlediğini anlama becerisinin geliştirilmesinde farklı teknik, yöntem ve etkinliklerden faydalanılmalıdır. Küme çalışmaları da dinleme eğitimi için yararlanılabilecek önemli etkinliklerden biridir. Çünkü okuldaki öğrenmelerin önemli bir kısmı grup çalışmaları ve etkileşimle gerçekleşmektedir. İyi öğrenen çocukların genellikle iyi dinleyen öğrenciler oldukları bilinmektedir. Öğretmenlerini iyi dinleyen çocukların birbirlerini dinlemeleri de küme çalışmaları sayesinde sağlanabilir. Bu sebeple, belirli saatlerde bir konu üzerinde tartışma zamanı ayrılmalıdır. Seviyelerine uygun bir konuda kendi duygu, düşünce ve görüşlerini söyleme çalışmaları yapılırken, her öğrencinin farklı şeyleri söylemesi istenirse dinleme daha da dikkatli olabilir.

6- Dinleme becerisini geliştirme etkinliklerinde görsel, görsel – işitsel iletişim araçlarından ve teknolojiden faydalanılabilir. Çünkü, hızla gelişen teknoloji, öğrencilerin ilgilerini fazlasıyla çekmektedir ve bu durumdan yararlanılmalıdır. Öğrencilerin dinleme becerilerinin geliştirilmesinde, onların doğru ve güzel bir söyleyiş kazanmalarında, dinlediklerini anlama çalışmalarında, radyo ve teyp gibi işitsel araçların yanı sıra televizyon ve bilgisayar gibi görsel- işitsel araçlardan ve harita, resim gibi değişik görsel araç - gereçlerden etkili bir şekilde faydalanmak gerekir. Bu araçlardan faydalanılarak yapılan bir etkinlik, öğrencinin birden çok duyusuna hitap ettiği için, öğrencilerin anlama düzeyini yükseltebilir.

7- Öğrencilere, dinledikleri metnin kendilerinde uyandırdığı duygu ve düşünceleri ifade edebilme fırsatı tanınmalıdır. Ayrıca, öğrencilerin seviyelerine uygun metinlerle öğrencilere sık sık dikte çalışmaları yaptırılması, onların yazma ve telâffuz becerilerini geliştirirken kelime hazinelerinin zenginleşmesine, en önemlisi de dinleme becerilerinin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

ADALI, Oya. (2003). **Anlamak ve Anlatmak**. İstanbul: Pan Yayıncılık.

AĞCA, Hüseyin. (2001). **Sözlü ve Yazılı Anlatımda Türkçe'nin Kullanımı**. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

ALTINTAŞ, Ersin. (2000). **Sınıf Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar**. (Ed: Leyla Küçükahmet), Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

AKSAN, Doğan. (1975). *Anadili. Türk Dili Dergisi Ana Dili Özel Sayısı*. (285) 423-438.

_____ (2000). **Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dil Bilim**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ALICIGÜZEL, İzzettin. (2001). **Çağdaş Okulda Eğitim ve Öğretim**. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

ARICI, Hüsnü. (1991). **İstatistik Yöntemler ve Uygulamalar**. Ankara: Meteksan A.Ş.

AŞILLIOĞLU, Bayram. (1993). **Ortaokullarda Türkçe Öğretimi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

AYDIN, Ayhan. (1999). **Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi**. Ankara: Anı Yayıncılık.

BALTAŞ, Acar. (1999). **Üstün Başarı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

BALTAŞ, Acar- Zuhâl. (2001). **Bedenin Dili**. İstanbul. Remzi Kitabevi.

BAŞKAN, Özcan. (1998). **Bildirişim**. Ankara: Altın Kitaplar Yayınları.

BAYKUL, Yaşar. (1999). **İlköğretimde Ölçme ve Değerlendirme**. İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı. Modül 3. Ankara: T.C MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.

BAYRAV, Süheylâ; YERGUZ, İsmail. (2001). **Okuma- Anlama- Yorumlama**. İstanbul: Multilingual.

BUZAN, Tony. (2001). **Aklını En İyi Şekilde Kullan**. İstanbul: Arion Yayınevi.

CAINE, Geoffrey. (2002). **Beyin Temelli Öğrenme**. (Çev: Gülten Ülgen), Ankara: Nobel Yayınları.

CEMİLOĞLU, Mustafa. (1995). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

_____ (2001). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi**. İstanbul: Alfa Yayınları.

CRİCK, Francis. (1997). **Şaşırtan Varsayım- İnsan Varlığının Temel Sorularına Yanıt Arayışı**. (Çev: Sabit Say), Ankara: TÜBİTAK Yayınları.

CONDON, C. John. (2000). **Kelimelerin Büyülü Dünyası- Anlambilim ve İletişim.** (Çev: Murat Çiftkaya), İstanbul: İnsan Yayınları.

CÜCELOĞLU, Doğan. (1997). **İyi Düşün, Doğru Karar Ver.** İstanbul: Sistem Yayıncılık.

_____ (2000). **İnsan ve Davranışı.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

_____ (2001). **Yeniden İnsan İnsana.** İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÇİFTÇİ, Musa. (2001). *Dinleme Eğitimi ve Dinlemeyi Etkileyen Faktörler.* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2 (2), 165-177.

DEMİREL, Özcan. (1990). **Yabancı Dil Öğretimi, ilkeler, Yöntemler, Teknikler.** Ankara: Usem Yayınları.

_____ (1996). **Türkçe Programı ve Öğretimi.** Ankara: Usem Yayınları.

_____ (1999). **İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi.** İstanbul: M.E.B. Basımevi.

_____ (2000). **Plânlamadan Uygulamaya Öğretme Sanatı.** Ankara: Pegem A Yayınları.

DÖKMEN, Üstün. (1994). **Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlıkları Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma.** İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.

_____ (2001). **Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim**
Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

GüNEş, Firdevs. (1997). **Okuma- Yazma Öğretimi ve Beyin**
Teknolojisi. Ankara: Ocak Yayınları.

_____ (1995). *Anlama Eğitimi. Yaşadıkça Eğitim.* (43)

ERGİN, Akif. (1998). **Öğretim Teknolojisi- İletişim.** Ankara: Anı
Yayıncılık.

ERİK, Nazik. (1991). **Türkiye’de Ana Dil Öğretimi.** İzmir: Zevkiş
Matbaası.

ERİşEN, Satı. (1983). *Türkçe Öğretiminde Yeni Boyutlar.* **Türk Dili**
Dergisi Dil Öğretimi Özel Sayısı (379-380), 49-56.

ERKAN, Ahu Gökdemir. (1999). *Dört Temel Dil Becerisi zerine.*
Ankara: **Dil Dergisi (76) 50-63.**

ERTEN, Sinem Atasoy. (1996). *Dinleme- Anlama Becerisinin nemi ve*
Geliştirmenin Yolları. **İzmir Ana Dili Dergisi. 1**

FİDAN, Nurettin ve M. ERDEN. (1993). **Eğitime Giriş.** Ankara:
Meteksan Matbaası.

GENÇ, şengül ve N. SENEMOğLU. (1991). **Okul ncesi Eğitimi.**
İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı. Modül 12.
Ankara: T.C MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.

GORDON, Thomas. (1999). **Etkili Öğretmenlik Eğitimi.** (çev: Emel Aksay), İstanbul: Sistem Yayıncılık.

GÖĞÜŞ, Beşir. (1978). **Orta Dereceli Okullarımızda Türkçe ve Yazın Eğitimi.** Ankara: Gül Yayınevi.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin. (1998). **Öğretim İlke ve Yöntemleri.** İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.

İSAACS, William. (2001). **Diyalog ve Birlikte Düşünme Sanatı.** (Çev: Ahmet Ünver, Neşenur Domaniç), İstanbul: Literatür Yayınları.

JEAN, Rulon ve I. THOMPSON. (1998). *Dinleme* (çev: Bilge F. Tuncer). **Dil ve İnsan Dergisi** (19).

KANTEMİR, Enise. (1991). **Yazılı ve Sözlü Anlatım.** Ankara.

KAPTAN, Saim. (1973). **Bilimsel Araştırma Teknikleri.** Ankara.

KARAKUŞ, İdris. (2000). **Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi.** Ankara: Sistem Ofset Yayınları.

KARASAR, Niyazi. (1998). **Bilimsel Araştırma Yöntemi.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

KAVCAR, Cahit, F.OĞUZKAN ve S. SEVER. (1995). **Türkçe Öğretimi- Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri İçin.** Ankara: Engin Yayınevi.

KIRAN, Zeynel. (1986). **Dilbilim Akımları.** Ankara: Onur Yabancı Diller Kitap ve Yayın Merkezi.

KOÇAK, Muhammed. (2002). *9 Adımda Ders Çalışma Taktikleri. Eğitim Bilim Dergisi* (51), 26-28.

MACKAY, İan. (1997). *Dinleme Becerisi*. (çev: Aksu Bora, Onur Cankocak), Ankara: İlkaynak Kültür ve Sanat Ürünleri Ltd. Şti.

MARSHALL, Julia. (1994). *Ana Dili ve Yazın Öğretimi*. (Çev: Cahit Külebi), Ankara: Başak Yayınları.

MAXWEL, John ve J. DORNAN. (2001). *Etkili İnsan Olmak*. (Çev: Demet Dizman), İstanbul: Sistem Yayıncılık.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI. (1981). *Temel Eğitim Okulları Türkçe Eğitim Programı. Tebliğler Dergisi*. (2098), 327-328.

_____. (2000). *İlköğretim Okulları Ders Programları Türkçe- Yazı Programı*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

NAVARO, Leylâ. (2001). *Gerçekten Beni Duyuyor Musun?* İstanbul: Remzi Kitabevi.

OĞUZKAN, A. Ferhan. (1983). *Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayii.

ÖZALTUN, Serap- Celâl. (1991). *Ortaokullar İçin Güzel Konuşma ve Yazma*. Ankara: Gâye Matbaacılık.

ÖZBAY, Murat. (1997). *Test Türü İmtihanların Türkçe Öğretimindeki Yeri. Bilge Dergisi*. (11), 13-16.

_____ (2000). **İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri –Alan Araştırması-** Ankara: Bizim Büro Yayınevi.

_____ (2001). *Türkçe Öğretiminde Dinleme Becerisini Geliştirme Yolları. Türk Dili Dergisi.* (589), 9-15.

_____ (2002). *Yazılı Anlatım Becerisinin Geliştirilmesi.* Prof. Dr. Sadık Tural Armağanı. 172-187, Ankara.

_____ (2003a). **Türkçe Öğretimi Bibliyografyası.** Ankara: Pegem A Yayıncılık.

_____ (2003b). *Türkçe Öğretiminde İhmâl Edilmiş Bir Alan: Dinleme Eğitimi.* Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı. Cumhuriyetimizin 80. Yılında Türkçemiz. Ankara.

_____ (2003c). **Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi.** Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.

_____ (2003ç). *Konuşma Becerisi ve İyi Bir Konuşmanın Ses Özellikleri.* Jandarma Eğitim Dergisi. (26) 20-22, Ankara.

ÖZBEN, Raif. (1989). **Türkçe Diksiyon.** İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ÖZÇELEBİ, Suat. (1998). **Konuşmak ve Anlaşılmaq.** İstanbul: SİTA Yayınları.

ÖZDEMİR, Emin. (1983). **Okuma Sanatı.** İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

ÖZEN, Ferhat. (2001). **Türkiye’de Okuma Alışkanlığı- Neden Okumuyoruz? Niçin Okumalıyız? Nasıl Okumalıyız? Neler Okumalıyız?** Ankara: Kültür Bakanlığı.

ÖZER, A. Kadir. (2001). **İletişim(sizlik) Becerisi.** İstanbul: Sistem Yayıncılık.

ÖZER, Zuhale. (1996). *Etkin Dinleme*. **Bilim ve Teknik Dergisi**, (347) 56-61.

RICKMAN, H.P. (2000). **Anlama ve İnsan Bilimleri** (Çev: Mehmet Dağ). Samsun: Etüt Yayınları.

ROBERTSEN, K. Arthur. (2002). **Etkili Dinleme.** İstanbul: Hayat Yayıncılık.

RUŞEN, Mustafa. (1994). **Hızlı Okuma.** İstanbul: Alfa Yayıncılık.

SELÇUK, Ziya. (2001). **Gelişim ve Öğrenme.** Ankara: Nobel Yayınları.

SENEMOĞLU, Nuray, M. GÖMLEKSİZ ve T. ÜSTÜNDAĞ. (1999). **Öğrenmenin Oluşumu- Öğretme Model Strateji ve Teknikleri.** İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı. Modül 1. Ankara: T.C MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.

SENEMOĞLU, Nuray. (1999). **Öğrenme Ürünleri ve Eğitim.** İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı. Modül 2. Ankara: T.C MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.

SEVER, Sedat. (1997). **Türkçe Öğretimi ve Tam Öğrenme.** Ankara: Anı Yayıncılık.

SEYDA, Mehmet (Derleyen). (1999). **Çocuklara Hikâyeler, Cumhuriyet Dönemi Yazarları**. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

SİLLIARS, Stuart. (1995). **İletişim**. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

SOYSAL, M. Orhan. (1999). **Türk Dili ve Edebiyatı ile Türkçe Öğretmeninin El Kitabı**. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

SWETS, W. Paul. (1998). **Ergen Çocuğunuzla Konuşma Sanatı**. (Çev: Bahar Atlamaz), İstanbul: Varlık Yayınları.

TAŞER, Suat. (2000). **Konuşma Eğitimi**. İstanbul: Papirüs Yayınları.

TEMUR, Turan. (2001) *Dinleme Becerisi -Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Türkçe 1-8*. Ankara: Nobel Yayınları.

TÜRKOĞLU, Adil, A. DOĞANAY ve A. YILDIRIM. (1996). **Ders Çalışma Becerileri**. Adana: Bâki Kitabevi.

ULUĞ, Dr. Fevzi. (1995). **Okulda Başarı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

WHIRTER, J ve N.V. ACAR. (2000). **Ergen ve Çocukla İletişim**. Ankara: US-A Yayıncılık.

YALÇIN, Alemdar. (2002). **Türkçe Öğretim Yöntemleri –Yeni Yaklaşımlar**. Ankara: Akçağ Yayınları.

YALÇIN, Cevdet. (1999). **Çağdaş Düşünce Yazıları Antolojisi**. Ankara: İlayda Kültür ve Sanat Merkezi.

YAMAN, Banu. (1999). **Birleştirilmiş Kubaşık Okuma ve Yazma Tekniğinin Temel Eğitim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersinde Okuduğunu ve Dinlediğini Anlamaya Yönelik Akademik Başarıları ile Türkçe Dersine İlişkin Tutumları Üzerindeki Etkisi.** Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YANGIN, Banu. (1998). **Dinlediğini Anlama Becerisini Deliştirmede ELVES Yönteminin Etkisi.** Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

_____ (1999). **İlköğretimde Türkçe Öğretimi.** İlköğretimde Etkili Öğretme ve Öğrenme Öğretmen El Kitabı. Modül 4. Ankara: T.C MEB Projeler Koordinasyon Merkezi Başkanlığı.

YA-PA YAYIN KOMİSYONU. (1989). **Güzel Konuşma ve Yazma.** İstanbul: Eren Ofset.

YAZKAN, Mustafa. (2000). **İlköğretim Okullarının I. Kademesinde Dinlediğini Anlama Davranışının Kazandırılmasına Dramatizasyonun Etkisi.** İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YÖRÜK, Yaşar. (1999). **Güzel Konuşma/ Yazma.** İstanbul: Serhat Yayınları.

ZILLIOĞLU, Merih. (1996). **İletişim Nedir?** İstanbul: Cem Yayınevi.

EK:1

KÖPEĞE ÖZENEN ÇOCUK

Bir zamanlar, köyün birinde bir çiftçi yaşırdı. Bu çiftçinin iri yarı, kafası pek çalışmayan bir oğlu vardı. Baba daha çok tarlada, çocuk ise çiftlikte vaktini geçirirdi. Çiftçi, hasat zamanı geldiğinde, emrindeki uşaklarıyla ve gündelikçileriyle birlikte, gün doğmadan tarlaya gider, çalışır, gün aşırı geri dönerdi. Oğlunu ise daha önceleri tarlaya hasada götürmez, evde bırakırdı. Ancak, o sene ara ara oğlunu tarlaya çalışmaya götürmeye başlamıştı.

Bir gün oğluyla birlikte gene tarlaya çalışmaya gitmişlerdi. Uşaklar, gündelikçiler de geldiler. Sabahın erken saatinde hasadı kaldırmak için hep beraber çalışmaya koyuldular. Ekini kaldırmak için çalışıp çabalamaktan kan ter içinde kaldılar. Çiftçinin bir de uyuşuk bir köpeği vardı. Köpek, gün boyu hiçbir şey yapmadan, ortalıkta gezinir, dururdu. O gün herkes çalışırken, çiftçinin köpeği, bir çalının dibine uzanmış, gölgede uyuyordu. Çiftçinin oğlu, onun bu hâline özendi. Acı acı içini çekti:

- Babacığım, ben de bir köpek olsaydım, ne iyi olurdu, dedi.

Babası:

- Köpek olmak mı istiyorsun, oğlum? dedi. Mademki canın bu çekiyor, yat köpeğin yanı başına! Çalışma! Ben de sana bir şey diyecek değilim!

Çocuk, babasının bu sözleri üzerine hemen koşup köpeğin yanına uzandı. Ötekiler işleri yetiştirmekle meşgulken, o uzun uzun uyudu. Diğer gündelikçiler ve uşaklar çalışırken, çocuk hasat kaldırma işine yanaşmayı hiç düşünmedi. Yabaya elini sürmek aklından bile geçmedi.

Yemek vakti gelip çatı. Çiftçi, uşakları ve gündelikçileriyle birlikte sinin başına çöktü. Çalışanların hepsi acıkmış ve yorulmuşlardı. Sininin başına oturur oturmaz çorbayı kaşıklamaya koyuldular. Çocuk biraz yemek yemeyi istediye bile, onu sininin yanına bile yaklaştırmadılar. Köpeğe yaptıkları gibi, ona da biraz kemik, ekmek kabuğu fırlattılar.

Çocuk buna pek de aldırmış etmedi; çünkü henüz o kadar açılmış değildi. Yemekten hemen sonra gene çalının dibine uzandı, ikindiye kadar uyudu.

Uşaklarla gündelikçiler, ikindi kahvaltısını etmek için toplandılar. Çocuk da yattığı yerden kalktı. Yemek istemek üzere yaklaştı.

Çiftçi:

- Hele sen sıranı bekle oğlum, köpekle birlikte payını alırsın, dedi. Ona bu sefer de yalnızca ekmek kabuğu attılar. Akşama doğru çocuğun gözleri açlıktan kırmızıyı, yeşili ayıramaz olmuştu.

Babasına:

- Babacığım, dedi. Ben köpeklikten usandım artık. Ben köpek değilim artık. Anladım ki köpeklik ancak köpeğe yaraşır.

Babası:

- Gördün mü oğlum, dedi. İnsan insanlığını bilmeli, köpek de köpekliğini...

Çocuk o günden sonra yabayı kavradı; bir daha da köpeğe özenmedi.

Elek BENEDEK

GÜLER YÜZE VE GÜLMEMEYE İLİŞKİN

Asık suratlı insanlardan hoşlanır mısınız desem, doğal olarak, bana gülersiniz. Zaten ben de gülmeniz için söze böyle başladım. Güler yüze ve gülmeye ilişkin bu konuşmayı asık suratla dinlemenizi istemem doğal olarak... Konuşurken, söze başladığınız sırada karşınızdakinin kaşlarını çattığını, asık suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşma hevesiniz kırılır. Sözü kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hattâ araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbele renk verdiğini göreceksanız konuşmak konuşacağınız gelir.

Güler yüz her şeyden önce kişiye cesaret verir. Çünkü güler yüzlü kişiler, kusuru hoş gören, bağışlayan kişilerdir. Dünyada ilk adımlarını yeni atmaya başlayan bir çocuğa herkes güler yüzle bakar. Onun her kusuru yapabileceğini ve bütün bu kusurların bağışlanması gerektiğini önceden kabul ettiğimiz için çocuk karşısında gülümser bir yüz takınırız. Olgun insanlar yalnız çocuklara değil herkese, kusura pek aldırmayan bir yüzle bakarlar. Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir. Onun için güler yüzlü insanların yaşamı asık suratlı kişilerin arasında kalmış kişilerin yaşamından daha tatlı geçer. Bazı insanlar vardır ki sanki Tanrı onlara gülmeyi yasak etmiştir. Gülümsemeyi akli başında bir adamın ciddîliğini bozan bir durum sanırlar.

Hayatı böyle saymak çok yanlışdır. Unutmayalım ki, biz insanların hayvanlardan bir farkımız konuşmaksa öteki farkımız da gülmektir. Siz hiç ömrünüzde gülen, kahkahalar savuran bir hayvan gördünüz mü? Zavallılar kim bilir ne kadar gülmek istiyorlardır. Hattâ insan kardeşlerinin bazı öyle tuhafıkları vardır ki onların karşısında herhalde kahkahalarla gülmek için can atıyorlardır. Ama, ne hikmetse, yüzleri gülmeye elverişli bir şekilde yaratılmamıştır. Kendilerini ne kadar zorlasalar da gülemezler. Buna karşı insanlar, çok şükür, gülebiliyorlar. Doğa bize böyle bir olanak vermişken bu olanağı niçin bol bol kullanmamalı?

Alain, hiddetin bir hastalık olduğunu söyler. Hem de hiddeti öksürüğe benzetir. Nasıl öksürük bir tahrişle gelirse hiddet de öyledir. Bir kere başladı mı bir kere ile kalmaz; ikide bir öksürdüğünüz gibi ikide bir hiddetlenir, sağa sola çatarsınız. Bu hastalığın bir tek tedavisi vardır: O da gülmeye alışmaktır.

Şevket RADO
(Kısaltılmıştır.)

1. Uygulama

Daha önceden hazırlanmış, içinde kahkaha sesleri olan bir kaset sınıfa getirilmiştir. Bu kaset daha sonra kaset çalara konularak, çalınmaya başlanmıştır. Kasetin içinde ne olduğuna dair herhangi bir şey söylenmemiştir. Öğrenciler, kaset çaların niçin sınıfa getirildiğini anlamak için, çeşitli sorular sormuşlardır; ancak onlara kaçamak cevaplar verilmiştir. Bunda amaç öğrencilerin meraklarını en üst seviyeye çıkarmaktır. Kaset çalardaki kahkaha seslerini duyan öğrenciler, kendileri de gülmeye başlamışlardır. Hâlâ ne olduğunu anlamaya çalışmaktadırlar. Tam bu sırada sorular sorulmaya başlanmıştır.

Kaset çalarda dinlediğiniz sesler neydi? Öğrencilerden cevap vermeleri beklenir. Daha sonra sorulara devam edilir.

Aranızda gülmekten nefret edenler var mı? Herhalde hiç kimse öyle, asık suratla ortalıkta dolaşmayı istemez, değil mi? Siz konuşurken karşınızdakinin sizi somurtarak dinlediğini görseniz ne yaparsınız? Örneğin ben, sınıfa gelsem ve asık suratla dersi işlemeye başlasam, neler düşünürsünüz?

Geçenlerde, gülmenin insan hayatını uzattığını okudum bir gazeteden. Sizce de öyle midir acaba, ne dersiniz?

Bakın bir yazar bu konuda ne diyor? Dikkatle dinleyelim! Öğrencilerin gülmeye ilişkin düşünceleri alındıktan sonra metin okunmaya başlanmıştır.

GÜLER YÜZE VE GÜLMEME İLİŞKİN

Asık suratlı insanlardan hoşlanır mısınız desem, doğal olarak, bana gülersiniz. Zaten ben de gülmeniz için söze böyle başladım. Güler yüze ve gülmeye ilişkin bu konuşmayı sık suratla dinlemenizi istemem doğal olarak... Konuşurken, söze başladığınız sırada karşınızdakinin kaşlarını çatıldığını, asık suratla sizi dinlediğini görürseniz konuşma hevesiniz kırılır. Sözü kısa kesip bu tatsız sohbeti bir an önce bitirmeye bakarsınız. ***Sizce gerçekten böyle mi hissederiz?*** Bir de karşınızdakinin sizi güler yüzle dinlediğini, hattâ araya biraz da tatlı söz karıştırarak sohbete renk verdiğini göreceksiniz olursanız konuştukça konuşacağınız gelir.

Güler yüz, her şeyden önce kişiye cesaret verir. Çünkü güler yüzlü kişiler, kusuru hoş gören, bağışlayan kişilerdir. Dünyada ilk adımlarını yeni atmaya başlayan bir çocuğa herkes güler yüzle bakar. Onun her kusuru yapabileceğini ve bütün bu kusurların bağışlanması gerektiğini önceden kabul ettiğimiz için çocuk karşısında gülümser bir yüz takınırız. Olgun insanlar yalnız çocuklara değil herkese, kusura pek aldırmayan bir yüzle bakarlar. Bu dünya öyle çatık kaşla dolaşmaya, şunun bunun kalbini kırmaya değer bir dünya değildir. Onun için güler yüzlü insanların yaşamı asık suratlı kişilerin arasında kalmış kişilerin yaşamından daha tatlı geçer. Bazı insanlar vardır ki sanki Tanrı onlara gülmeyi yasak etmiştir. Gülümsemeyi akli başında bir adamın ciddiliğini bozan bir durum sanırlar.

Hayatı böyle saymak çok yanlıştır. Unutmayalım ki, biz insanların hayvanlardan bir farkımız konuşmaksa öteki farkımız da gülmektir. ***Başka ne gibi farklarımız vardır?*** Siz hiç ömrünüzde gülen, kahkahalar savuran bir hayvan gördünüz mü? Zavallılar kim bilir ne kadar gülmek istiyorlardır. Hattâ insan kardeşlerinin bazı öyle tuhaflıkları vardır ki onların karşısında herhalde kahkahalarla gülmek için can atıyorlardır. Ama, ne hikmetse, yüzleri gülmeye elverişli bir şekilde yaratılmamıştır. Kendilerini ne kadar zorlasalar da gülemezler. Buna karşı insanlar,

çok şükür, gülebiliyorlar. Doğa bize böyle bir olanak vermişken bu olanağı niçin bol bol kullanmamalı?

“Alain”, hiddetin bir hastalık olduğunu söyler. Hem de hiddeti öksürüğe benzetir. Nasıl öksürük bir tahrişle gelirse hiddet de öyledir. Bir kere başladı mı bir kere ile kalmaz; ikide bir öksürdüğünüz gibi ikide bir hiddetlenir, sağa sola çatarsınız. Bu hastalığın bir tek tedavisi vardır: O da gülmeye alışmaktır.

Şevket RADO
(Kısaltılmıştır.)

- 1- *Dinlediğiniz metnin başlığı neydi? Sizce metnin içeriğiyle uygunluk gösteriyor mu?*
- 2- *Yazar, “asık suratlı insanlardan hoşlanır mısınız?” sorusunu niçin sormuştur?*
- 3- *Yazıya göre insanlar, hayvanlardan hangi yönleriyle ayrılmaktaydı?*
- 4- *Yazıda adı geçen Alain, “hiddeti” neye benzetmekteydi? Niçin?*
- 5- *Bu metin bize ne anlatmak istiyor olabilir?*
- 6- *Yazarın söylediklerine katılıyor musunuz? Niçin?*

TAC MAHÂL

Agra zengin turistler için hazırlanmış otelleriyle, açık hava kahveleriyle tam bir turist kenti. Çünkü dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen Tac Mahâl Agra’da ve her yıl binlerce insan, sadece Tac Mahâl’i görmek için Hindistan’a geliyor.

İşte karşımızda sabahın ilk ışıklarıyla, buğulu bir güzelliğin ortasında bir görünüp bir yiten Tac Mahâl, Ganj’in kollarından birinin hemen kıyısına kurulmuş. Yol boyunca devam eden Moğol mimârisinin en güzel örneklerinden biri. Gökyüzüne yükselen çifte minâreleri pırıl pırıl parlıyor.

Ve bu görkemli yapının tam karşısında, suyun öte yamacında küçücük bir kulübe... Çok küçük... İki penceresi var ve her pencereden sadece Tac Mahâl

görünüyor. Bu küçük kulübenin tarihi, koca Tac Mahâl'in tarihiyle inanılmaz bir biçimde çakışıyor. Bu çakışmadan, yeryüzünün en güzel aşk masallarında biri ortaya çıkıyor. Bu güzelim aşk masalına geçmeden önce, biraz Tac Mahâl'den söz etmem gerekiyor.

Tac Mahâl, ünlü Moğol imparatoru Şah Cihân'ın, karısı Mümtaz Mahâl'in anısına yaptırdığı bir anıt mezardır. Şah Cihân'la Mümtaz Mahâl birbirlerine delice âşık olmuşlar ve tam 17 yıl birbirlerinin gözünün içine bakarak dünyaya nâm salan bir aşk yaşamışlar. Ancak Mümtaz Mahâl, 1629 yılında ölünce Şah Cihân derin bir yasa bürünmüş. Ve Mümtaz Mahâl'a, sevgili karısına duyduğu sevgiyi tüm dünyaya göstermek için bir anıt mezar yaptırmaya karar vermiş. Anıt mezarın yapımına 1632 yılında başlanmış ve yirmi yıl sonra, 1653'te bitmiştir. Yapımında sadece Hindistan'dan değil, Asya'nın pek çok yerinden getirilen 20.000'e yakın işçinin çalıştığı söylenmektedir. Öte yandan tümüyle mermer olan binada kullanılan her biri 2,5 ton ağırlığındaki mermerlerin taşınması için bin fil kullanılmıştır.

Tac Mahâl'in suya vuran yansımasını saatlerce seyredebilirsiniz. Peki ya o suyun karşı kıyısındaki mütevazı görüntüsü, Tac Mahâl'in sudaki görüntüsüne karışan küçük kulübe neyin nesi? O küçük kulübe, bence sevginin gözle görülür hâlidir. Şöyle olmuş:

Şah Cihan, karısı Mümtaz Mahâl'in tam karşısına bu kez siyah mermerden kendisi için bir anıt mezar yaptırmak istemiş; ama bu arzusu gerçekleşmemiş. Karısının ölümüyle devlet işlerinden uzaklaşan, gündelik olaylara sırt çeviren Şah Cihân, oğlu tarafından tahttan indirilmiş. Tasarlanan eser de yaptırılmamış. Bunun üstüne o da Tac Mahâl'in karşısına bir kulübe yaptırmış ve ömrünün geri kalan kısmını bu kulübeden sevgili karsının yattığı Tac Mahâl'i seyreterek geçirmiş.

Işıl Özgentürk
Büyülü Bir Yolda
(Kısaltılmıştır.)

2. Uygulama

Bugün size bir gezi yazısı okuyacağım. Gezi yazıları, gezilip görülen yerler hakkında, düşüncelerin yazılmasıyla oluşturulan yazılardır. Örneğin siz, bir geziye gitseniz, neler yazardınız? Yazarken nelere dikkat ederdiniz?

Öğrencilerin dinlediklerini görsel açıdan desteklemek amacıyla, daha önceden sınıfa Asya kıtası haritası getirilmiştir.

Asya kıtasından Hindistan'ı kimler bulabilir? Bir öğrenciye Hindistan buldurulur. Hindistan hakkında neler biliyorsunuz? Öğrencilerin Hindistan hakkında neler bildikleri anlatılır. “Tac Mahâl” adını daha önceden duyan var mı? Duyan öğrenci varsa, Tac Mahâl hakkında neler bildikleri anlatılır. İşte, bugün size Hindistan’da bulunan “Tac Mahâl” ile ilgili bir gezi yazısı okuyacağım.

TAC MAHÂL

Agra zengin turistler için hazırlanmış otelleriyle, açık hava kahveleriyle tam bir turist kenti. ***Agra Hindistan’da bir şehirdir.*** Çünkü dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen Tac Mahâl Agra’da ve her yıl binlerce insan, sadece Tac Mahâl’i görmek için Hindistan’a geliyor.

İşte karşımızda sabahın ilk ışıklarıyla, buğulu bir güzelliğin ortasında bir görünüp bir yiten Tac Mahâl, Ganj’in kollarından birinin hemen kıyısına kurulmuş. ***Ganj Hindistan için çok önemli olan bir nehirdir.*** Yol boyunca devam eden Moğol mimârisinin en güzel örneklerinden biri. Gökyüzüne yükselen çifte minâreleri pırıl pırıl parlıyor.

Ve bu görkemli yapının tam karşısında, suyun öte yamacında küçücük bir kulübe... Çok küçük... İki penceresi var ve her pencereden sadece Tac Mahâl görünüyor. Bu küçük kulübenin tarihi, koca Tac Mahâl’in tarihiyle inanılmaz bir biçimde çakışıyor. Bu çakışmadan, yeryüzünün en güzel aşk masallarında biri ortaya

çıkıyor. Bu güzelim aşk masalına geçmeden önce, biraz Tac Mahâl'den söz etmem gerekiyor. ***Tac Mahâl'in bir aşk masalı ile ilgili olduğu düşünüldüğünde, sizce Tac Mahâl niçin yapılmış olabilir?***

Tac Mahâl, ünlü Moğol imparatoru Şah Cihân'ın, karısı Mümtaz Mahâl'in anısına yaptırdığı bir anıt mezardır. Şah Cihân'la Mümtaz Mahâl birbirlerine delice âşık olmuşlar ve tam 17 yıl birbirlerinin gözünün içine bakarak dünyaya nâm salan bir aşk yaşamışlar. Ancak Mümtaz Mahâl, 1629 yılında ölünce Şah Cihân derin bir yasa bürünmüş. Ve Mümtaz Mahâl'a, sevgili karısına duyduğu sevgiyi tüm dünyaya göstermek için bir anıt mezar yaptırmaya karar vermiş. ***Tac Mahâl kaç yılda yapılmış olabilir?*** Anıt mezarın yapımına 1632 yılında başlanmış ve yirmi yıl sonra, 1653'te bitmiştir. ***Bu yapının yapılmasında kaç işçi çalışmış olabilir?*** Yapımında sadece Hindistan'dan değil, Asya'nın pek çok yerinden getirilen 20.000'e yakın işçinin çalıştığı söylenmektedir. Öte yandan tümüyle mermer olan binada kullanılan her biri 2,5 ton ağırlığındaki mermerlerin taşınması için bin fil kullanılmıştır.

Tac Mahâl'in suya vuran yansımasını saatlerce seyredebilirsiniz. Peki ya o suyun karşı kıyısındaki mütevazı görüntüsü, Tac Mahâl'in sudaki görüntüsüne karışan küçük kulübe neyin nesi? ***Sizce o küçük kulübe, görkemli Tac Mahâl'in tam karşısına niçin yapılmış olabilir?*** O küçük kulübe, bence sevginin gözle görülür hâlidir. Şöyle olmuş:

Şah Cihan, karısı Mümtaz Mahâl'in tam karşısına bu kez siyah mermerden kendisi için bir anıt mezar yaptırmak istemiş; ama bu arzusu gerçekleşmemiş. Karısının ölümüyle devlet işlerinden uzaklaşan, gündelik olaylara sırt çeviren Şah Cihân, oğlu tarafından tahttan indirilmiş. Tasarlanan eser de yaptırılamamış. Bunun üstüne o da Tac Mahâl'in karşısına bir kulübe yaptırmış ve ömrünün geri kalan kısmını bu kulübeden sevgili karsının yattığı Tac Mahâl'i seyreterek geçirmiş.

Işıl Özgentürk
Büyülü Bir Yolda
(Kısaltılmıştır.)

Metin okunduktan sonra, Tac Mahâl'in nasıl bir yapı olabileceği hakkında hayal kurmaları istenmiştir. Hayal kurmaları bittikten sonra, daha önceden hazırlanan

küçük kâğıtlara, yetenekleri çerçevesinde birer Tac Mahal resmi çizmeleri istenmiştir. Ardından yazı hakkındaki görüşleri sorulur. Yazının en çok hangi bölümlerinin dikkatlerini çektikleri sorularak, düşüncelerini söylemeleri için fırsat tanınır. Öğrencilerden birisi konuşurken, diğerlerinin de arkadaşını dinlemeleri gerektiği hatırlatılır. Okunan yazı ile ilgili bazı sorular öğrencilere yöneltilerek, metnin ne kadar dinlenildiği hakkında bilgi sahibi olunur. Soruların cevaplanmasından sonra, her öğrenciye, daha önceden çoğaltılmış renkli Tac Mahal fotoğrafı dağıtılır ve kendi yaptıkları resimlerle karşılaştırmaları istenir.

- 1- *Tac Mahal hangi ülkede ve hangi şehirdeydi?*
- 2- *Tac Mahâl Hindistan'daki hangi nehrin yanına kurulmuştu?*
- 3- *Tac Mahâl, hangi devlet egemenliği zamanında yapılmıştı?*
- 4- *Şah Cihan, Tac Mahâl'i kimin adına, niçin yaptırmıştı?*
- 5- *Tac Mahâl'in yapımında kaç işçi ve fil kullanılmıştı?*
- 6- *Şah Cihan, karısı için yaptırmış olduğu Tac Mahâl'in karşısına, kendisi için yaptırmak istediği anıt mezarı niçin yaptıramamıştır?*
- 7- *Okunan metni özetleyebilir misiniz?*
- 8- *Siz olsanız, ömrünüzün geri kalan kısmını, Tac Mahal'in karşısına kurulun o küçük kulübede, geçirebilir miydiniz? Niçin?*

KAHVERENGİ GİYSİLER

Arife günüydü. Giysilerin satıldığı dükkânlara girip çıkanların sayısı belli değildi. Sokaklarda, ıvencenlikle (telaşla) yürüyen bir kalabalık vardı.

Çocuk bu kalabalığın arasındaydı. Karnı açtı. Sabahleyin bir simit yemişti ama, yine acıkmıştı karnı. Saat üçe geliyordu çünkü. Cebinde de ikinci bir simit alacak parası yoktu. Karnının açlığı, bayramı düşünmesine engel olmuyordu. Bayram yerlerini ve güzel giysiler içindeki öteki çocukları geçirdi aklından. Babalarıyla birlikte mağazalara giren, sonra yepyeni pabuçlarını koltuklarının altına alıp çıkan

çocukları kıskanıyordu. Onun bayram sabahı giyeceği yeni giysileri olmayacaktı. Hem onu elinden tutarak alışverişe götürecek bir babası da yoktu. Vitrinde dizi dizi giysilerin asılı olduğu bir dükkânın önünde iki adam konuşuyorlardı. Birbirlerine onu gösteriyorlardı. Yanılıyor muydu yoksa? Ama hayır, işte göbeklisi ona bakıyordu.

“Hey, küçük!” Duymamış gibi yaptı.

“Gel buraya oğlum!”

“Beni mi çağırıyorsunuz?”

“Elbette seni çağırıyoruz. Başka kimse var mı buralarda?” İstifini bozmadan, adımlarını hızlandırmadan gitti yanlarına.

“Tamam, bu çocuk olur.” dedi göbekli adam. “Gel içeri oğlum.” İçerisi serindi. Yeni giysiler nasıl kokarsa öyle kokuyordu dükkânın içi. Dükkân sahibinin elinde kırçillı gri renkte bir takım vardı. Göbekli adamsa ellerini arkasına kavuşturmuş, babacan bir yüzle gülümsüyordu. “Çıkart oğlum ceketini, pantolonunu da çıkart.”

Söyleneni yaptı. Dükkâncının uzattığı pantolona soktu sıksa bacaklarını. Doğrusu tam kendine göreydi, paçaları biraz uzundu ama... “Paçalarla zararı yok.” dedi dükkâncı “Kısaltılabilir.” Ceket de giydirdi sonra. Ohhh! Soğuk havalarda ne güzel ısıtırdı insanı bu ceket! Üstelik görünüşü de güzeldi. Sabahtan beri bir simitten başka bir şey yemediği için çocuğun karnı guruldadı. İki adam karnının gurultusunu duydular. Birbirlerine bakıp gülümsediler. Kahvecinin çırağı dükkâna girdi. “Boş bardakları almaya geldim,” dedi. “İki çay getir,” dedi dükkâncı. “Bir de peynirli sandviç.” Bir yeni giysiye kavuştuğu yetmiyormuş gibi, karnı da doyacaktı işte. Çayla ne güzel yenirdi peynirli sandviç. Şişman adam çocuğun yakasını düzeltti. “Omuzları oturmadı,” dedi.

“Askıda ütüsü bozulmuş,” diye malını savundu dükkâncı. “Ütülenince kalıp gibi olur.”

“Yok, yok, olmadı.”

“Başkasını deneriz Beyim. Bizde giysi çok.” Ucu kancalı uzun sırıkla, kahverengi bir takım indirdi tavandaki askılıktan. Griyi yerine astı. Çocuk kahverengiye de gri kadar sevdi. Renk düşünmüyordu aslında. Ama şişman adam kendisi gibi değildi. Tüm giysilere kusur buluyordu.

“Tamam . İşte bu güzel.” Gerçekten de güzeldi. Aynada kendini tanıyamadı çocuk. Kılık nasıl da değiştiriyordu insanı. Bir iskemlenin üstünde yığılı duran eski giyeceklerine baktı. Ne zavallı görünüşleri vardı! Onları bunca zaman nasıl sırtında taşıdığına şaşıtı. Şişman adam dükkâncıyla pazarlığa başladı. Pazarlık uzadıkça çocuğun ödü kopuyordu. Ya almaktan vazgeçerse?... Oh! İşte anlaştılar. “Sarıverin,” dedi şişman adam. “Baş üstüne Beyim,” dedi dükkancı. “Çıkart oğlum.” Çıkartacaktı elbet, bu kirli gövdeyle yeni giysi giyilir mi? Önce bir yıkanıp temizlenmesi gerekirdi. Hem bayram yarın sabah değil miydi? Soyunup eskilerini giydi yine. Beklemeye koyuldu. O sırada kahveci çırağı çaylarla sandviçi getirdi.

Çocuk şaşırmıştı biraz. Demek çayla sandviç kendisinin değildi. Olmazsa olmasın. Hem yeni giysiler varken açlığı kim düşünür? Kahverengi takım güzelce paketlenmişti. Şişman adam parayı ödedi.

“iyi günlerde giysin,” dedi dükkancı. “Uymazsa getirin, değiştirelim.” Uymazsa mı? Bu da ne demek? Uymuştu ya. Hem de kalıp gibi oturmuştu sırtına. “Uyar sanırım,” dedi şişman adam. “Benim oğlan tam bu çocuk kadar, boyları falan bir. Buna olan ona da olur.”

“Küçüğün kendisi gelseydi daha iyi olurdu kuşkusuz.”

“Getirmeyi istiyordum ama, biraz üşütmüş, sokağa çıkmasın dedi annesi.”

“Önemi yok Beyim. Dediğim gibi, üstüne uygun gelmezse hemen değiştiririz.”

Çocuk öylece duruyordu. “Tamam oğlum,” dedi dükkâncı. “Sen gidebilirsin.”

“Teşekkür ederim,” dedi şişman adam. Teşekkür? Teşekküre gerek yoktu ki! Hiç yorulmamıştı bile. Yeni giysi, sandviç, çay, bayram, peynirli sandviç, kahverengi ceket...

“Gitsene oğlum, ne bekliyorsun?” Ayakları birbirine dolaşarak kapıya yürüdü çocuk. “Hasta mıdır, nedir?” dedi şişman adam. “Duymamış gibi bakıyor adamın yüzüne.” “Belki bahşiş falan ummuştur,” dedi dükkâncı.

Suphi DÖLEK

(Kısaltılmıştır.)

3. Uygulama

Bugünkü dersimizde size bir hikâye okuyacağım. Ancak hikâyeyi okumadan önce sizinle biraz konuşacağız. Ama konuşmalarımız sırasında, herkes birbirine saygılı olmalı ve birbirimizin söylediklerini dikkatle dinlemeliyiz. Sıraların üzerinde bulunan defter, kitap, kalem...gibi araç- gereçlerle oynanılması gerektiği ve sırada düzgün bir şekilde oturmaları gerektiği vurgulanır.

Bayramlarda evinizde ne gibi hazırlıklar yapılmaktadır? Yapılan hazırlıklar hakkında konuşulur. Bayram sabahı neler yapıyorsunuz? Evinize ziyarete gelenlere nasıl davranıyorsunuz? Öğrencilerin bu sorularla ilgili kısaca düşüncüleri alınır. Bayram günlerinde en çok nelere seviniyor, nelere üzülüyorsunuz? Öğrencilerden görüşlerini anlattıktan sonra, okunacak hikâyeyi dinlemeleri için hazır olmaları istenir.

KAHVERENGİ GİYSİLER

Bu başlık size, okunacak hikâyeyle ilgili ne gibi ip uçları vermektedir? Öğrencilerin yaptıkları tahminler üzerine çok kısa bir süre konuşulur.

Arife günüydü. Giysilerin satıldığı dükkânlara girip çıkanların sayısı belli değildi. Sokaklarda, ıvecenlikle (telaşla) yürüten bir kalabalık vardı.

Çocuk bu kalabalığın arasındaydı. Karnı açtı. Sabahleyin bir simit yemişti ama, yine acıkmıştı karnı. Saat üçe geliyordu çünkü. Cebinde de ikinci bir simit alacak parası yoktu. Karnının açlığı, bayramı düşünmesine engel olmuyordu. Bayram yerlerini ve güzel giysiler içindeki öteki çocukları aklından geçirdi. Babalarıyla birlikte mağazalara giren, sonra yepyeni pabuçlarını koltuklarının altına alıp çıkan çocukları kıskanıyordu. Onun bayram sabahı giyeceği yeni giysileri olmayacaktı. Hem onu elinden tutarak alışverişe götürecek bir babası da yoktu.

Vitrinde dizi dizi giysilerin asılı olduğu bir dükkânın önünde iki adam konuşuyorlardı. Birbirlerine onu gösteriyorlardı. Yanılıyor muydu yoksa? Ama hayır, işte göbeklisi ona bakıyordu.

“Hey, küçük!” Duymamış gibi yaptı.

“Gel buraya oğlum.”

Sizce, adamlar küçük çocuğu niçin yanlarına çağırmış olabilirler?

“Beni mi çağırıyorsunuz?”

“Elbette seni çağırıyoruz. Başka kimse var mı buralarda?” İstifini bozmadan, adımlarını hızlandırmadan yanlarına gitti.

“Tamam, bu çocuk olur.” dedi göbekli adam. “Gel içeri oğlum.” İçerisi serindi. Yeni giysiler nasıl kokarsa dükkânın içi öyle kokuyordu. Dükkân sahibinin elinde kırçılı gri renkte bir takım vardı. Göbekli adamsa ellerini arkasına kavuşturmuş, babacan bir yüzle gülümsüyordu. “Çıkart oğlum ceketini, pantolonunu da çıkart.”

Söyleneni yaptı. Dükkâncının uzattığı pantolona soktu sıska bacaklarını. Doğrusu tam kendine göreydi, paçaları biraz uzundu ama... “Paçalarla zararı yok.” dedi dükkâncı “Kısaltılabilir.” Ceketini de giydirdi sonra. Ohhh! Soğuk havalarda ne güzel ısıtırdı insanı bu ceket! Üstelik görünüşü de güzeldi. Sabahtan beri bir simitten başka bir şey yemediği için çocuğun karnı guruldadı. İki adam karnının gurultusunu duydular. Birbirlerine bakıp gülümsediler. Kahvecinin çırağı dükkâna girdi. “Boş bardakları almaya geldim,” dedi. “İki çay getir,” dedi dükkâncı. “Bir de peynirli sandviç.” Bir yeni giysiye kavuştuğu yetmiyormuş gibi, karnı da doyacaktı işte. Çayla ne güzel yenirdi peynirli sandviç. Şişman adam, çocuğun yakasını düzeltti. “Omuzları oturmadı,” dedi.

“Askıda ütüsü bozulmuş,” diye malını savundu dükkâncı. “Ütülenince kalıp gibi olur.”

“Yok, yok, olmadı.”

“Başkasını deneriz Beyim. Bizde giysi çok.” Ucu kancalı uzun sırıkla, tavandaki askılıktan kahverengi bir takım indirdi. Griyi yerine astı. Çocuk kahverengiye de gri kadar sevdi. Renk düşünmüyordu aslında. Ama şişman adam kendisi gibi değildi. Tüm giysilere kusur buluyordu.

...

“Tamam . İşte bu güzel.” Gerçekten de güzeldi. Çocuk aynada kendini tanıyamadı. Kılık nasıl da değiştiriyordu insanı. Bir iskemlenin üstünde yığılı duran eski giyeceklerine baktı. Ne zavallı görünüşleri vardı! Onları bunca zaman nasıl sırtında taşıdığına şaşıtı. Şişman adam dükkâncıyla pazarlığa başladı. Pazarlık uzadıkça çocuğun ödü kopuyordu. Ya almaktan vazgeçerse?... Oh! İşte anlaştılar. “Sarıverin,” dedi şişman adam. “Baş üstüne Beyim,” dedi dükkancı. “Çıkart oğlum.” Çıkartacaktı elbet, bu kirli gövdeyle yeni giysi giyilir mi? Önce bir yıkanıp temizlenmesi gerekirdi. Hem bayram yarın sabah değil miydi? Soyunup eskilerini giydi yine. Beklemeye koyuldu. O sırada kahveci çırağı çaylarla sandviçi getirdi.

Kahvecinin çırağı, getirdiği çayla sandviçi sizce kime verecek?

Çocuk şaşırmişti biraz. Demek çayla sandviç kendisinin değildi. Olmazsa olmasın. Hem yeni giysiler varken açlığı kim düşünür? Kahverengi takım güzelce paketlenmişti. Şişman adam parayı ödedi.

“İyi günlerde giysin,” dedi dükkancı. “Uymazsa getirin, değiştirelim.” Uymazsa mı? Bu da ne demek? Uymuştu ya. Hem de kalıp gibi oturmuştu sırtına. “Uyar sanırım,” dedi şişman adam. ***Sizce takım elbise kime alınmıştır?*** “Benim oğlan tam bu çocuk kadar, boyları falan bir. Buna olan ona da olur.”

“Küçüğün kendisi gelseydi daha iyi olurdu kuşkusuz.”

“Getirmeyi istiyordum ama, biraz üşütmüş, sokağa çıkmasın, dedi annesi.”

“Önemi yok Beyim. Dediğim gibi, üstüne uygun gelmezse hemen değiştiririz.”

Çocuk öylece duruyordu. “Tamam oğlum,” dedi dükkancı. “Sen gidebilirsin.”

“Teşekkür ederim,” dedi şişman adam. Teşekkür? Teşekküre gerek yoktu ki! Hiç yorulmamıştı bile. Yeni giysi, sandviç, çay, bayram, peynirli sandviç, kahverengi ceket...

“Gitsene oğlum, ne bekliyorsun?” Ayakları birbirine dolaşarak kapıya yürüdü çocuk. “Hasta mıdır, nedir?” dedi şişman adam. “Duymamış gibi bakıyor adamın yüzüne.” “Belki bahşış falan ummuştur,” dedi dükkancı.

Suphi DÖLEK

(Kısaltılmıştır.)

Hikâye okunurken, aralara fazla soru eklenmemiştir. Hikâyenin akışını bozmamak ve dikkat sürelerini uzatmak için üç tane soru sorulmuştur. Hikâye okunduktan sonra, öğrencilerin hareketleri gözlemlenmiştir. Hikâyeden etkilendikleri ve üzüldükleri gözlemlenmiştir. Kız öğrenciler biraz daha hassas davranmışlardır. Hikâyenin düğüm bölümü, merak duygularının en üst düzeye çıkmasına sebep olmuştur.

- 1- *Okunan hikâye hakkında neler düşünüyorsunuz?*
- 2- *Hikâyenin başlığı neydi?*
- 3- *Hikâyenin başlığından yola çıkarak, içeriği hakkında doğru tahmin yürütenler kimlerdi?*
- 4- *Şişman adama kızdınız mı? Niçin?*
- 5- *Çocuk ilk olarak hangi renk takım elbiseyi denemişti?*
- 6- *Kahvecinin çırağı dükkana neler getirmişti?*
- 7- *Çocuğun yerinde siz olsanız neler hissederdiniz?*
- 8- *Şişman adamın böyle bir hareket yapması hakkında neler düşünüyorsunuz?*
- 9- *Siz, yazar olsaydınız bu hikâyeyi nasıl bitirirdiniz? Niçin?*

BİR DEĞİL BİNLERCE HAYAT

Bu yazıya başlamadan önce, hemen belirteyim ki amacım kitap okumanın yararlarını tekrar etmek değil. Bunları zaten öğretmenlerinizden, anne- babalarınızdan, ağabey ve ablalarınızdan, kısacası tüm büyüklerinizden sıkça duymaktasınız. Ancak bu yararları duymanın bizleri kitap okumaya heveslendirmekte yetersiz kaldığı açıkça ortadadır. Bu konuda bize söylenenleri pek umursamıyoruz. Ama, kitapların insanda uyandırdığı o kadar farklı güzellikler, farklı duygular vardır ki?

İnsanlar doğar, büyür, yaşar ve ölürlere değil mi? Genelde insan hayatı için yapılan basit ve kuru tanım budur. Evet doğarız, büyürüz, yaşarız ve ölürüz. İnsanın

yaşadığı tek hayat vardır. Bu tek hayatta yaşadığımız mutluluklar, heyecanlar, kavgalar, barışlar, huzursuzluklar... tadına varabildiğimiz bütün duygular, sadece bize özeldir.

Ama şöyle bir düşünelim; birden çok elbisemiz, birden çok kalemimiz, ayakkabımız ve arkadaşımız var. Sahip olduğumuz pek çok şeyin sayısı birden fazladır. Peki hiç düşündük mü, insanın en değerli varlığı olan “hayat” niçin bir tane? Doğanın kuralı bu deyiveririz, bir anda. Doğa bir tek hayat yaşamamıza izin veriyor. Başka şansımız yok. Oysa bu tek şansımızda yaptıklarımız, yaşadıklarımız, yapabileceklerimizin ve yaşayabileceklerimizin belki milyonda biridir. Çünkü dünyada her insan farklı bir hayat yaşıyor. Biz bu hayatlardan sadece birini yaşıyoruz. Ne kadar şanssız değil mi? Ama bu şansızlığı kırmak, bizim elimizde. Bunun için yapmamız gereken şey çok basit aslında. Kendimizi günde yarım saat başkasının yerine koymamız yeterlidir.

Bilirsiniz kitaplar değişik ülkelerde, değişik şehirlerde yaşayan, bir çok değişik insanın hayatlarını anlatır. Günde yarım saat okuyabilsek ve okuduğumuzu da yaşasak, yani hayal kurabilsek, “tek şans” şansızlığını kırabiliriz.

Anadolu’da dolaşan Feride olabiliriz meselâ veya Azrail’e kafa tutan Deli Dumrul; ya da Paris’te yalnız yaşayan Kuasimoto... Belki Robenson Crouse, belki Tom Sowyer, belki de Kırmızı Başlıklı Kız, kim bilir? Binlerce örnek sayabiliriz; çünkü milyonlarca kitap ve milyonlarca hayat var.

Peki siz bir tek hayatın içinde yüzlercesini, binlercesini yaşamak istemez misiniz? Buna verebileceğiniz cevabı tahmin edebiliyorum.

Hüseyin KAPLAN

4. Uygulama

Bildiğiniz gibi, bize daima kitap okumamız için tavsiyelerde bulunulur; ama bu tavsiyeleri genelde yerine getirmeyiz. Sizce büyüklerimiz veya öğretmenlerimiz bizlere kitap okuyun dediğinde, neden okumuyoruz? Bunun sebepleri neler olabilir. Öğrencilerin, kitap okumama sebepleri ile ilgili düşünceleri alınır.

Kitap okumamız için birçok tavsiyelerde bulunulduğunu söylemiştik. Bizim için kitap okumak neden bu kadar önemlidir? Bu konuyla ilgili neler düşünüyorsunuz?

Hayatımız boyunca, birçok yerde ve birçok olayı yaşamak isteriz. Sizin de, keşke şimdi şurada olsam, şunları yaşasam, dediğiniz oldu mu?

Şimdi size hoş bir yazı okuyacağım. Okuyacağım yazının konusunu tahmin edebilir misiniz?

Yukarıdaki sorularla, öğrencilerin dinleyecekleri yazı hakkında bir ön bilgi edinmeleri sağlanmıştır.

BİR DEĞİL BİNLERCE HAYAT

Bu yazıya başlamadan önce, hemen belirteyim ki amacım kitap okumanın yararlarını tekrar etmek değil. ***Peki, sizce yazarın amacı ne olabilir?*** Bunları zaten öğretmenlerinizden, anne- babalarınızdan, ağabey ve ablalarınızdan, kısacası tüm büyüklerinizden sıkça duymaktasınız. Ancak bu yararları duymanın bizleri kitap okumaya heveslendirmekte yetersiz kaldığı açıkça ortadadır. Bu konuda bize söylenenleri pek umursamıyoruz. Ama, kitapların insanda uyandırdığı o kadar farklı güzellikler, farklı duygular vardır ki? ***Size göre kitap okumak, insanda ne gibi güzel ve farklı duygular uyandırabilir?***

İnsanlar doğar, büyür, yaşar ve ölürlere değil mi? Genelde insan hayatı için yapılan basit ve kuru tanım budur. Evet doğarız, büyürüz, yaşarız ve ölürüz. İnsanın yaşadığı tek hayat vardır. Bu tek hayatta yaşadığımız mutluluklar, heyecanlar, kavgalar, barışlar, huzursuzluklar... tadına varabildiğimiz bütün duygular, sadece bize özeldir. ***Neden, bize özeldir?***

Ama şöyle bir düşünelim; birden çok elbisemiz, birden çok kalemimiz, ayakkabımız ve arkadaşımız var. Sahip olduğumuz pek çok şeyin sayısı birden

fazladır. Peki hiç düşündük mü, insanın en değerli varlığı olan “hayat” niçin bir tane? *Niçin?* Doğanın kuralı bu deyiveririz, bir anda. Doğa bir tek hayat yaşamamıza izin veriyor. Başka şansımız yok. Oysa bu tek şansımızda yaptıklarımız, yaşadıklarımız, yapabileceklerimizin ve yaşayabileceklerimizin belki milyonda biridir. Çünkü dünyada her insan farklı bir hayat yaşıyor. Biz bu hayatlardan sadece birini yaşıyoruz. Ne kadar şanssız değil mi? Ama bu şanssızlığı kırmak, bizim elimizde. Bunun için yapmamız gereken şey çok basit aslında. Kendimizi günde yarım saat başkasının yerine koymamız yeterlidir.

Bilirsiniz kitaplar değişik ülkelerde, değişik şehirlerde yaşayan, bir çok değişik insanın hayatlarını anlatır. Günde yarım saat okuyabilsek ve okuduğumuzu da yaşasak, yani hayal kurabilsek, “tek şans” şanssızlığını kırabiliriz.

Anadolu’da dolaşan Feride olabiliriz meselâ, ya da Paris’te yalnız yaşayan Kuasimato... Belki Robenson Crouse, belki Tom Sawyer, belki de Kırmızı Başlıklı Kız, kim bilir? Binlerce örnek sayabiliriz; çünkü milyonlarca kitap ve milyonlarca hayat var.

Peki siz bir tek hayatın içinde yüzlercesini, binlercesini yaşamak istemez misiniz? Buna verebileceğiniz cevabı tahmin edebiliyorum. *Buna ne cevap verirdiniz?*

Hüseyin KAPLAN

- 1- *Dinlediğiniz metin, hangi amaçla yazılmış olabilir?*
- 2- *Şimdiye kadar kitap okumanın faydaları ile ilgili duyduklarınızdan, farklı şeyleri anlattığını düşünüyor musunuz?*
- 3- *Yazar, tek hayat yaşama şanssızlığımızı, nasıl kırabileceğimizi söylüyor?*
- 4- *Yazar, günde ne kadar kitap okumamızı tavsiye ediyor?*
- 5- *Yazar, yerine geçebileceğimiz kahramanlardan hangilerini örnek veriyor? Hatırladıklarınızı söyler misiniz?*

NASRETTİN HOCA

Türk halk mizahımızın en büyük ustası sayılan Nasrettin Hoca, Sivrihisar'ın Hortu köyünde doğdu. Babası köyün imamı Abdullah'tır.

İlköğrenimini köyünde yapan, Arapça'yı, din bilgilerini önce babasından öğrenen Nasrettin, o dolaylarda ün kazanan Seyit Hacı İbrahim'le, Seyit Mehmet Hayranî hocalardan ders aldı. Öğrenimini Konya Medresesinde tamamladı. Sivrihisar'la Akşehir'de imamlık, müderrislik yaptı.

Akşehir'i çok seven Hoca burada evlendi, burada öldü. Kilitli ve duvarsız meşhur türbesi buradadır. "Mezarımı ziyaret edenler, bizi gönüllerinden geçirip gülsünler. Şu yalancı dünyada somurtanlara acırım." diyen Nasrettin Hoca, fıkralarından birinde şu vasiyette bulunur:

- Çocuklar... Söz ölüm getirmez. Fakat insan hâli bu... Şâyet bir emrihâk vâki olursa beni baş aşağı gömünüz!...

- Aman hocam, o nasıl iş?...

- Siz dediğimi yapın, nenize gerek... Dünya alt üst olunca dosdoğru kalkarım!

Nasrettin Hoca, yüzyıllar boyunca, Türk halkının zenginleştirdiği fıkraları ile ulusal Türk zekâsının, Türk esprisinin en kudretli üstâdıdır. Şöhreti bütün dünyaya yayılmış, fıkraları bütün dünya dillerine çevrilmiştir. Kuvvetli hayat görüşü, insanlarla olayları yansıtırken güldürdüğü kadar düşündüren fıkraları, her sınıftan halkı etkileyici güçtedir. Yüzyıllar boyunca, halkımızın beğendiği her fıkra, her nükte onun gerçek fıkralarına eklenerek, Nasrettin Hoca Türk halkının ortak varlığı, yani kendisi olmuştur.

Türk edebiyatının, 13. yüzyıl Anadolu Türkçesinin oluşumuna en büyük katkıda bulunanlar, Yunus Emre ile Nasrettin Hoca'dır. O, halk mizahımızın, halkımızın ince mizah dehasının sembolüdür.

Seyit Kemal KARAALIOĞLU

5. Uygulama

Nasrettin Hoca yazısı, Nasrettin Hoca' nın doğum yeri olan Sivrihisar' ın Hortu Köyü, araştırma yapılan yere yakınlığından ve öğrencilerin ilgisini çekebileceği düşünülmüş olarak seçilmiştir.

Sivrihisar'a giden var mı? Varsa oranın en tanınmış kişisi kimdir? Sivrihisar'a giden öğrenciler konuşturulur. Nasrettin Hoca adı söyleninceye kadar, değişik sorular sorulur. *Fıkra denince, aklınıza gelen ilk isimler nelerdir?* Nasrettin Hoca cevabı alındıktan sonra, onun hakkında neler bilindiği üzerine konuşulur. *Nasrettin Hoca' nın fıkralarından bilenler parmak kaldırsın! Bir tane anlatmak isteyen var mı?*

Bugün size, Nasrettin Hoca'nın hayatını kısaca anlatan bir yazı okuyacağım. Nasrettin Hoca'nın hayatı, fıkraları gibi nüktelidir. Şimdi sizden, dikkatinizi tamamen buraya vermenizi istiyorum.

NASRETTİN HOCA

Türk halk mizahımızın en büyük ustası sayılan Nasrettin Hoca, Sivrihisar' ın Hortu köyünde doğdu. Babası köyün imamı Abdullah' tır.

İlköğrenimini köyünde yapan, Arapça'yı, din bilgilerini önce babasından öğrenen Nasrettin, o dolaylarda ün kazanan Seyit Hacı İbrahim' le, Seyit Mehmet Hayranî hocalardan ders aldı. Öğrenimini Konya Medresesinde tamamladı. Sivrihisar' la Akşehir' de imamlık, müderrislik (öğretmenlik) yaptı.

Akşehir' i çok seven Hoca burada evlendi, burada öldü. Kilitli ve duvarsız meşhur türbesi buradadır. *Nasrettin Hoca'nın Akşehir'deki türbesini görenler var mı? Sizce niçin, mezarını kilitli ve duvarsız yaptırmış olabilir?* “Mezarımı ziyaret edenler, bizi gönüllerinden geçirip gülsünler. Şu yalancı dünyada somurtanlara acırım.” diyen Nasrettin Hoca, fıkralarından birinde şu vasiyette bulunur:

- Çocuklar... Söz ölüm getirmez. Fakat insan hâli bu... Şâyet bir emrihâk vâki olursa beni baş aşağı gömünüz!...

- Aman hocam, o nasıl iş?...

Nasrettin Hoca niçin baş aşağı gömülmek istemiş olabilir?

- Siz dediğimi yapın, nenize gerek... Dünya alt üst olunca dosdoğru kalkarım!

Nasrettin Hoca, yüzyıllar boyunca, Türk halkının zenginleştirdiği fıkraları ile ulusal Türk zekâsının, Türk esprisinin en kudretli üstâdıdır. Şöhreti bütün dünyaya yayılmış, fıkraları bütün dünya dillerine çevrilmiştir. Kuvvetli hayat görüşü, insanlarla olayları yansıtırken güldürdüğü kadar düşündüren fıkraları, her sınıftan halkı etkileyici güçtedir. Yüzyıllar boyunca, halkımızın beğendiği her fıkra, her nükte onun gerçek fıkralarına eklenerek, Nasrettin Hoca Türk halkının ortak varlığı, yani kendisi olmuştur.

Türk edebiyatının, 13. yüzyıl Anadolu Türkçe'sinin oluşumuna en büyük katkıda bulunanlar, Yunus Emre ile Nasrettin Hoca'dır. O, halk mizahımızın, halkımızın ince mizah dehasının sembolüdür.

Seyit Kemal KARAALIOĞLU

- 1- ***Sizce Nasrettin Hoca'nın çocukluğu nasıl geçmiş olabilir?***
- 2- ***Nasrettin Hoca nerede doğmuştu?***
- 3- ***Nasrettin Hoca nerede ölmüştü? Türbesinin özelliği nedir?***
- 4- ***Türbesini duvarsız; ama kapısı kilitli yaptırmasının sebebi neydi?***
- 5- ***Dinlediğiniz yazıda geçen fıkrayı kim anlatmak ister?***
- 6- ***Nasrettin Hoca'nın fıkralarının en önemli özelliği neydi?***
- 7- ***Anadolu Türkçe'sinin oluşumuna Nasrettin Hoca'yla birlikte katkıda bulunan diğer kişi kimdi? Daha önce adını duydunuz mu?***
- 8- ***Nasrettin Hoca gibi nükteli sözler söylemek ister miydiniz? Niçin?***

YAŞAMA SEVGİSİ / İNSAN SEVGİSİ

Dünyaya gelmişiz bir kez. Hem de elimizde olmadan gelmişiz. Kendimizi sayısız çilelerin, sayısız tasaların akıntısına niçin kaptıralım? Ve niçin yeni yeni sıkıntılarla karşılaşırса karşılaşsın, yaşama gücünden hiçbir şey yitirmeyecek, sonuna dek insana yaraşır bir biçimde sürdürecektir yaşamını. İnsanın yaratılış nedeni de bu değil midir ki? Umut ve inancını yitirmeden mutlu olmaya çalışmak, mutlu olmak için çaba harcamak...

Dünyaya gelmişiz bir kez. Hem de elimizde olmadan gelmişiz. Kendimizi sayısız çilelerin, sayısız tasaların akıntısına niçin kaptıralım. Ve niçin yeni yeni sıkıntılar açalım başımıza? Üzüntü ile geçen gün, yaşanmamış bir gün değil midir? Gülmediğimiz bir günü yaşam defterimizden silmemiz gerekmez mi? Unutmayalım ki güçlükler karşısında umutsuzluğa düşmek, yaşamdan umudu kesmektir. Oysa çileleri, sıkıntıları, acıları olsa da sevmek zorundayız dünyayı. Yaşam uzun değildir çünkü. Onu kendimize zehir etmenin anlamı da yoktur ayrıca. Soluk alabildiğimiz, düşünme ve sevmeye duygusuna sahip olabildiğimiz için her şeyi sevmeye, dünyanın iyi yönlerini görmeye çalışmalıyız.

Bir zamanlar Montaigne, “En büyük, en onurlu davranışımız, doğru dürüst yaşamaktır.” dememiş miydi haklı olarak? Ve doğa, insanı büyüleyen güzellikleriyle dolu değil midir?

“Deli etmez mi insanı bu dünya,

Bu gece, bu yıldızlar, bu koku,

Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç.” Öyleyse delicesine sevmeliyiz dünyayı. Sevilecek yanlarını bulmalıyız onun. Karanlık düşüncelerden uzak durmalıyız. Mutlu yaşamının tek yolu budur. Dünya geldiğimiz gün bir yandan yaşamaya, bir yandan da ölmeye başlarız. Yalan dünyadır bu dünya onun için. Her şeyden önce bunu bilmek, yol ve yöntemimizi ona göre saptamak zorundayız. Yalan da olsa, tüm gücümüzle sevmeliyiz dünyayı, doya doya bakmalıyız doğanın güzelliklerine. Her an yaşama sevgisi yer almalıdır içimizde.

İnsan ne yaparsa yapsın kendine yapar. Cennet gibi yaşamını cehenneme çeviren de, cehennem yaşamını cennete dönüştürecek olan da insanın kendisidir.

Mutluluk dışardan değil, insanın içinden gelir çoğu zaman. Yaşama sevgisine sahip olabilmek için, yaşama sevinci içinde bulunmak gerektir. Yaşam bize sevinç vermelidir her şeyden önce. Yaşamı ancak böylesine bir tutumla sevebilir, yaşama gücüne bu yoldan ulaşabiliriz.

Cevdet YALÇIN

6. Uygulama

“Sevgi” sözcüğü size neler düşündürüyor? Sevmediğiniz kişilere veya unsurlara karşı nasıl bir tavır alırsınız? Öğrencilerden, bu sorulara ilişkin düşünceleri alınır. Sevmedikleri şeylere karşı aldıkları tavırlar üzerine konuşulur. Mutlu olmak için, değişik uğraşlarınız var mı? Bu uğraşları yaparken, neler hissediyorsunuz?

Bugün size, sevgi üzerine bir yazı okuyacağım. Okuyacağım yazıda yazar, sevgi üzerine kendi düşüncelerini dile getirmiştir. Okuyacağım yazıyı dikkatle dinlemenizi istiyorum. Yazının sonunda sizden uygun bir başlık bulmanızı isteyeceğim. Bu amaçla yazı okunmaya başlanırken, başlık okunmamaktadır.

YAŞAMA SEVGİSİ/ İNSAN SEVGİSİ

Dünyaya gelmişiz bir kez. Hem de elimizde olmadan gelmişiz. Kendimizi sayısız çilelerin, sayısız tasaların akıntısına niçin kaptıralım? İnsan yaşamında ne kadar yeni yeni sıkıntılarla karşılaşır karşılaşırsın, yaşama gücünden hiçbir şey yitirmeyecek, sonuna dek insana yaraşır bir biçimde sürdürecektir yaşamını. İnsanın yaratılış nedeni de bu değil midir ki? Umut ve inancını yitirmeden mutlu olmaya çalışmak, mutlu olmak için çaba harcamak... *Yazara göre, insanın yaratılış nedeni neydi?*

Dünyaya gelmişiz bir kez. Hem de elimizde olmadan gelmişiz. *Neden elimizde olmadan dünyaya geliyoruz?* Kendimizi sayısız çilelerin, sayısız tasaların

akıntısına niçin kaptıralım. Ve niçin yeni yeni sıkıntılar açalım başımıza? Üzüntü ile geçen gün, yaşanmamış bir gün değil midir? Gülmediğimiz bir günü yaşam defterimizden silmemiz gerekmez mi? Unutmayalım ki güçlükler karşısında umutsuzluğa düşmek, yaşamdan umudu kesmektir. Oysa çileleri, sıkıntıları, acıları olsa da dünyayı sevmek zorundayız. Çünkü, yaşam uzun değildir. Onu kendimize zehir etmenin anlamı da yoktur ayrıca. Soluk alabildiğimiz, düşünme ve sevmeye duygusuna sahip olabildiğimiz için her şeyi sevmeye, dünyanın iyi yönlerini görmeye çalışmalıyız.

Bir zamanlar Montaigne, “En büyük, en onurlu davranışımız, doğru dürüst yaşamaktır.” dememiş miydi haklı olarak? Ve doğa, insanı büyüleyen güzellikleriyle dolu değil midir?

“Deli etmez mi insanı bu dünya,

Bu gece, bu yıldızlar, bu koku,

Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç.” Öyleyse dünyayı delicesine sevmeliyiz. Onun sevillecek yanlarını bulmalıyız. Karanlık düşüncelerden uzak durmalıyız. Mutlu yaşamın tek yolu budur. Dünya geldiğimiz gün bir yandan yaşamaya, bir yandan da ölmeye başlarız. Yalan dünyadır bu dünya onun için. Her şeyden önce bunu bilmek, yol ve yöntemimizi ona göre saptamak zorundayız. Yalan da olsa, tüm gücümüzle sevmeliyiz dünyayı, doya doya bakmalıyız doğanın güzelliklerine. Her an içimizde yaşama sevgisi yer almalıdır.

İnsan ne yaparsa yapsın kendine yapar. Cennet gibi yaşamını cehenneme çeviren de, cehennem yaşamını cennete dönüştürecek olan da insanın kendisidir. Mutluluk dışardan değil, insanın içinden gelir çoğu zaman. Yaşama sevgisine sahip olabilmek için, yaşama sevinci içinde bulunmak gerektir. Yaşam bize sevinç vermelidir her şeyden önce. Yaşamı ancak böylesine bir tutumla sevebilir, yaşama gücüne bu yoldan ulaşabiliriz.

-Cevdet YALÇIN

Öğrencilere okunan yazının türünün deneme olduğu söylenmiştir. Hikâye türüne göre, deneme yazısı okunurken, öğrencilerin dikkat sürelerinin daha az olduğu gözlenmiştir.

- 1- *Dinlediğiniz metnin başlığı sizce ne olabilir?*
- 2- *Yazıda geçen, “En büyük, en onurlu davranışımız, doğru dürüst yaşamaktır.” sözü kime aittir?*
- 3- *Mutlu yaşamamanın tek yolu yazıya göre nedir? Söyleyebilir misiniz?*
- 4- *Dinlediğiniz metinden, çıkarılabilecek ana düşünce ne olabilir?*
- 5- *Yaşadığınız hayatı ve çevrenizdeki insanları seviyor musunuz? Niçin?*
- 6- *Zaman zaman bazı sıkıntılarla karşılaştığınızda, bunları çözmek için neler yapıyorsunuz?*

KÜFECİ

On bir, on iki yaşlarında çok sevimli bir çocuktur. Siyah saçları gözlerinin üstüne dökülmüş, kara kara parlayan gözlerinin içi gülüyordu. Sırtında da kendisi gibi, küçücük, temiz, güzel bir küfe vardı.

Genç bayan, fileleri küfeye doldurdu. Çocuğun doğrulup kalkmasına yardım etmek için minik ellerinden tuttu. O önde, hamal arkada yola koyuldular. Çocuk, sırtındaki küfeyi güçlkle taşıyordu. Acımişti çocuğa. Filelerden birini alıp kendisi taşımak istedi.

Hamal:

- Yok abla yok! Ben götürürüm. Ben, bundan daha ağırını da taşıdım, diyerek vermek istemedi. Biraz sonra çocuk sordu:
- Abla eviniz uzak mı?
- Niçin sordun? Yoksa götüremeyecek misin? Alayım mı filelerin birini?

- Yok abla, onun için değil. Daha uzaksa geri dönemem. Bu sokaktan ileri hiç gitmedim de... Hava da karardı. Kaybolurum diye korkuyorum.

Genç bayan da güldü:

- Korkma, ben seni caddeye kadar geri getiririm.

Bir iki sokak daha gittikten sonra bir kapının önünde durdular:

- İşte geldik!

Küçük hamal, hafifçe çömelerek, küfesini merdivene dayadı. Omzunu kesen iplerden sıyrılarak derin bir nefes aldı. Genç bayan, çantasını açtı. Bozuk paraların içinden, iki tane lira, iki tane yirmi beş kuruş seçerek çocuğa verdi. Çocuk, avucundaki paralara bir süre sevinçle baktı:

- Allah bereket versin abla! dedikten sonra paraları cebinden çıkardığı işlemeli bir keseye koydu. Kesenin ağzını iyice büzüp sıkıca düğümledi. Yine dikkatlice cebine yerleştirdi. Genç bayan küfenin içinden fileleri aldı. Çocuk, hemen davranarak fileleri kaptı:

- İçeriye kadar götürüyim abla.

- Yok yok, sen bırak ben götürürüm.

- Olmaz abla, içeriye kadar götürüyim ki aldığım parayı hak edeyim.

Filenin birini çocuğa verdi. Dairenin kapısının önünde fileyi çocuktan aldı.

- Allah'a ısmarladık abla!

- Güle güle!

Genç bayan fileleri mutfağa götürdü. Çocuğun etkisinden hâlâ kurtulamamıştı. Bu yaşta çalışan, hem de aldığını hak etmeye çalışan bir çocuk... Bir an çocuğun hayatını merak etti. Sürekli bir zil sesi onu bu düşüncelerinden sıyırdı. Kapı çalınıyordu. Koştı, kapıyı açtı. Karşısında inci dişleriyle gülümseyen küfeci çocuğu görünce şaşırdı. Çocuğun kendisine doğru uzattığı elli lirayı görünce, şaşkınlığı bir kat daha arttı:

- Ne, ne o? diyebildi. Çocuk gülümsüyordu:

- Para, merdiven başında buldum inerken. Bana para verirken çantanızdan düşürdünüz herhâlde.

Talip APAYDIN

(Küfeci)

7. Uygulama

Bu hafta sizlere yine ilginç bir hikâye okuyacağım. Ama önce sizlere birkaç soru sormak istiyorum. Polatlı pazarı hangi günler kuruluyor, bilen var mı? Pazarın hangi günler kurulduğu söylenir. Evin eksiklerini gidermek için pazara kim gidiyor? Pazarda alışveriş yaparken nelere dikkat ediyorsunuz? Öğrencilerin bu sorularla ilgili görüşleri alınır. Pazara alışverişe giderken, aldıklarınızı taşımak için ne kullanıyorsunuz? Pazarda eşyaları taşıma işinde çalışan insanlara rastlıyor musunuz? “Küfe” sözcüğünün anlamını bilen var mı?

Yukarıdaki sorulardan sonra, hikâye okunmaya başlanır.

KÜFECİ

On bir, on iki yaşlarında çok sevimli bir çocuktur. Siyah saçları gözlerinin üstüne dökülmüş, kara kara parlayan gözlerinin içi gülüyordu. Sırtında da kendisi gibi, küçücük, temiz, güzel bir küfe vardı.

Genç bayan, fileleri küfeye doldurdu. Çocuğun doğrulup kalkmasına yardım etmek için minik ellerinden tuttu. O önde, hamal arkada yola koyuldular. Çocuk, sırtındaki küfeyi güçlkle taşıyordu. Acıdıştı çocuğa. Filelerden birini alıp kendisi taşımak istedi. *Küfeci çocuk ne cevap vermiş olabilir?*

Hamal:

- Yok abla yok! Ben götürürüm. Ben, bundan daha ağırını da taşıdım, diyerek vermek istemedi. Biraz sonra çocuk sordu:

- Abla eviniz uzak mı?
- Niçin sordun? Yoksa götüremeyecek misin? Alayım mı filelerin birini?

Çocuk, kadına niçin evinin uzak olup olmadığını sormuş olabilir?

- Yok abla, onun için değil. Daha uzaksa geri dönemem. Bu sokaktan ileri hiç gitmedim de... Hava da karardı. Kaybolurum diye korkuyorum.

Genç bayan da güldü:

- Korkma, ben seni caddeye kadar geri getiririm.

Bir iki sokak daha gittikten sonra bir kapının önünde durdular:

- İşte geldik!

Küçük hamal, hafifçe çömelerek, küfesini merdivene dayadı. Omzunu kesen iplerden sıyrılarak derin bir nefes aldı. Genç bayan, çantasını açtı. Bozuk paraların içinden, iki tane lira, iki tane yirmi beş kuruş seçerek çocuğa verdi. Çocuk, avucundaki paralara bir süre sevinçle baktı: *Elindeki paralara neden sevinçle bakmış olabilir?*

- Allah bereket versin abla! dedikten sonra paraları cebinden çıkardığı işlemeli bir keseye koydu. Kesenin ağzını iyice büzüp sıkıca düğümledi. Yine dikkatlice cebine yerleştirdi. Genç bayan küfenin içinden fileleri aldı. Çocuk, hemen davranarak fileleri kaptı:

- İçeriye kadar götürüyim abla.

- Yok yok, sen bırak ben götürürüm.

- Olmaz abla, içeriye kadar götürüyim ki aldığım parayı hak edeyim.

Filenin birini çocuğa verdi. Dairenin kapısının önünde fileyi çocuktan aldı.

- Allah'a ısmarladık abla!

- Güle güle!

Genç bayan fileleri mutfağa götürdü. Çocuğun etkisinden hâlâ kurtulamamıştı. Bu yaşta çalışan, hem de aldığını hak etmeye çalışan bir çocuk... Bir an çocuğun hayatını merak etti. Sürekli bir zil sesi onu bu düşüncelerinden sıyırdı. Kapı çalınıyordu. Koştı, kapıyı açtı. *Sizce kapıya kim gelmiş olabilir?* Karşısında inci dişleriyle gülümseyen küfeci çocuğu görünce şaşırdı. *Çocuk, niçin geri dönmüş olabilir?* Çocuğun kendisine doğru uzattığı elli lirayı görünce, şaşkınlığı bir kat daha arttı:

- Ne, ne o? diyebildi. Çocuk gülümsüyordu:

- Para, merdiven başında buldum inerken. Bana para verirken çantanızdan düşürdünüz herhâlde.

Talip APAYDIN

Küfeci

Hikâye okunmadan önce yazar hakkında kısa bir bilgi vermeyi, motivasyon açısından önemli bir nokta oluşturmaktadır. Çünkü Talip APAYDIN Polatlı doğumludur ve hayatının bir kısmını burada geçirmiştir. Öğrencilere yazarın buralı olduğu söylendiğinde şaşırarak beraber, hikâyeyi daha dikkatle dinledikleri gözlemlenmiştir.

1. *çocuğun yerinde siz olsaydınız, kadının düşürdüğü parayı geri getirir miydiniz?*
2. *Dinlediğiniz hikâyenin başlığı neydi?*
3. *Küfeci çocuk kaç yaşlarındaydı ve fiziksel görünüşü nasıldı?*
4. *Sizce neden o yaşlarda, küfecilik yapmak zorunda kalmış olabilir? Düşünceleriniz nedir?*
5. *Çocuk, kadına evinin uzak olup olmadığını neden soruyordu? Kadın çocuğa nasıl cevap veriyordu?*
6. *Kadın evine girdiğinde düşünceye dalmışken, onu düşüncelerinden sıyıran olay neydi?*
7. *Dinlediğiniz hikâyenin yazarının adı neydi?*
8. *Hikâyeden bir sonuç çıkarılacak olursa, nasıl bir sonuç çıkarabiliriz? Söyleyiniz.*

OĞUZ KAĞAN DESTANI'NDAN

... Oğuz Kağanın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir ihtiyar vardı. O, anlayışlı ve soylu bir adamdı. Oğuz Kağanın nazırı (yardımcısı) idi. Adı Ulu Türk idi.

O, günlerden bir gün, uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan tâ gün batısına kadar ulaşmıştı. Üç gümüş ok da kuzeye doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağana anlattı ve dedi ki:

- Ey Kağanım, senin ömrün hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini gerçeğe çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın!

Oğuz Kağan, Ulu Türk'ün sözünü beğendi. Onun öğüdünü dinledi. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı:

- Benim gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum için benim cesaretim yok. Gün, Ay ve Yıldız, doğu tarafına sizler gidin. Gök, Dağ ve Deniz, sizler de batı tarafına gidin, dedi.

Ondan sonra üçü doğu tarafına, üçü de batı tarafına gittiler.

Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra yolda bir altın yay buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, yayı üçe böldü ve:

- Ey büyük oğullarım, yay sizlerin olsun. Yay gibi okları göğ'e kadar atın, dedi.

Gök, Dağ ve Deniz çok av ve kuş avladıktan sonra yolda üç gümüş ok buldular, aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe böldü ve:

- Ey küçük oğullarım, oklar sizlerin olsun. Yay oku attı. Sizler de ok gibi olun, dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan büyük kurultayı topladı. Yanındakileri ve halkını çağırttı. Onlar geldiler konuştular. Oğuz kağan sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir altın tavuk koydu. Altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu. Dibine bir kara koyun bağladı. Sağ yanında Bozoklar oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler, içtiler ve sevindiler.

Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu bölüştürüp verdi ve:

- Ey oğullarım ben çok yaşlandım; çok vuruşmalar gördüm, çok kargı ve çok ok attım, atla çok yürüdüm. Düşmanlarımı ağılattım, dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrıya borcumu ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum, dedi.

Oğuz Kağan Destanı'dan

8. Uygulama

Bugün sizlere bir destan okuyacağım. Destan türündeki yazıların içerisinde olağanüstü unsurlar bulunabilir. Birazdan size okuyacağım yazının içinde de olağanüstü bazı bölümlere rastlayacaksınız. Okuyacağım yazının başlığı "Oğuz Kağan Destanı"dır. Oğuz Kağan Destanı bizim için oldukça önemlidir.

Destanımızı okumaya geçmeden önce yapacağım açıklamayı dikkatle dinlemelisiniz. Birazdan sizlere, bazı yerleri boş bırakılmış "Oğuz Kağan Destanı"nın olduğu birer kâğıt dağıtacağım. Yazıda boş bırakılan yerlerin bir kısmı

eklerden, bir kısmı da sözcüklerden oluşmaktadır. Ben yazımızı okurken, sizler bir yandan beni dikkatle dinleyecek, bir yandan da kâğıt üzerindeki boş bırakılan yerleri dolduracaksınız. Boş bırakılan yerleri eksiksiz doldurabilmeniz için, tüm dikkatinizi okunan metne vermeniz iyi olacaktır.

Öğrencilere yukarıdaki açıklamalar yapıldıktan sonra, varsa soruları cevaplanır.

OGUZ KAĞAN DESTANI'NDAN

... Oğuz Kağanın yanında ak sakallı, kır saçlı, uzun tecrübeli bir vardı. O, anlayışlı ve soylu bir adamdı. Oğuz Kağanın nazırı (yardımcısı) idi. Adı Ulu Türk

O, günlerden bir gün, uykuda bir altın yay üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan tâ gün batısına ulaşmıştı. Üç gümüş ok da kuzeye gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağana anlattı ve dedi ki:

- Ey Kağanım, senin ömrün hoş olsun. Gök Tanrı düşüm.... verdiğini gerçeğe çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın!

Oğuz Kağan, Ulu Türk'ün sözünü beğendi. Onun öğüdünü dinledi. Ondan sonra sabah olunca büyük ve küçük oğullarını çağırttı:

- Benim gönlüm avlanmak istiyor. İhtiyar olduğum benim cesaretim yok. Gün, Ay ve Yıldız, doğu tarafına sizler gidin. Gök, Dağ ve Deniz, sizler de batı tarafına gidin, dedi.

On.... sonra üçü doğu tarafına, üçü batı tarafına gittiler.

Gün, Ay ve Yıldız çok av ve kuş avladıktan sonra yolda bir altın yay buldular; onu aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, ..., yayı üçe böldü ve:

- Ey büyük oğullarım, yay sizlerin olsun. Yay gibi okları göğ... kadar atın, dedi.

Gök, Dağ ve Deniz çok av ve kuş avladıktan sonra yolda üç ok buldular, aldılar ve babalarına verdiler. Oğuz Kağan sevindi, güldü, okları üçe böldü ve:

- Ey küçük oğullarım, oklar sizlerin olsun. Yay oku attı. Sizler de ok olun, dedi.

Ondan sonra Oğuz Kağan kurultayı topladı. Yanındakileri ve halkını çağırttı. Onlar geldiler konuştular. Oğuz kağan sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi.

Üstüne bir altın tavuk koydu. Altına bir ak bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu. Dibine bir koyun bağladı. Sağ yanında Bozoklar oturdu. Kırk gün, kırk gece yediler, içtiler ve sevindiler.

Sonra Oğuz Kağan oğullarına yurdunu bölüştürüp verdi ve:

- Ey oğullarım ben yaşlandım; çok vuruşmalar gördüm, çok kargı ve çok ok attım, atla çok yürüdüm. Düşmanlarımı ağlattım, dostlarımı güldürdüm. Ben Gök Tanrı'..... borcumu ödedim. Şimdi yurdumu size veriyorum, dedi.

Oğuz Kağan Destanı'dan

BOZGUN

Biraz sonra Orhan Beyle, hanımı odadan çıktılar.

- Siz, yarınki dersleri çalışın, dediler çıkarken.

Odada üçümüz kalmıştık. Ertesi gün matematikten yazılıydı. Baştan sona tüm problemleri çözmeye karar verdik. Her problemi ikisine de ayrı ayrı anlatmak zorunda kalıyordum. Suna'ya anlatırken biraz daha bilgiçlik taslıyor, nedenini, niçinini söylüyor ve ondan bunları yinelemesini istiyordum. Aradan yarım saat geçmeden Ayhan'ın canı sıkıldı.

- Duran sen hiç kanarya gördün mü? diye sordu.

- Yok görmedim, dedim.

- Bizde var ama, istersen gösterelim sana.

- Ama olmaz ki, daha problemlerin çok azını çözdük, diyecek oldum. Suna atıldı:

- Canım daha erken, çözeriz nasıl olsa.

Kabul ettim. Odadan sessizce çıktık. Kanarya, salonun dip köşesinde asılı kafesteydi. Ayhan "suss" diye parmağıyla işaret verdi. Ses bir yana, nefes bile alamıyordum. Tam kafesin önüne geldiğimizde dip odadan Orhan Beyle hanımının sesleri kulağıma çalındı.:

- Nereden buldun bu sümüklüyü?

- Ne sümüksü hanım, köylü çocuğu işte. Bana sen değil miydin, kim olursa olsun yeter ki çocuklara yararı dokunsun diyen. Okula gittim, müdür en çalışkan budur, dedi.

- Ben müdür filan bilmem. Getir dediysem sana bir köylü getir demedim ya. Ayol o çoraplar ne öyle? İstemem, istemem. Vallahi bir daha gelirse kovarım kapıdan...

İster istemez çoraplarıma gözlerim kaydı. Her şeyi yenilemiştim ama çoraplarımı unutmuştum. Tabanları ve parmak uçları delik yün çorapları ayağımdan çıkarıp yenisini giymeyi unutmuştum. Ne diyeceğimi, nasıl davranacağımı bilemedim. Evden hemen çıkıp gitmek istedim; yapamadım.

Suna ile Ayhan da konuşulanları duymuşlardı. Onlardan da ses çıkmıyordu. Dünyam başıma yıkılmıştı; başımdan bir kazan kaynar su dökülmüştü sanki... Kafesin yanında bir süre öylece kalakaldık. Sonra kendimi toparladım:

- Ben gideyim artık, geç oldu... dedim.

Saadettin ÖZTÜRK

9. Uygulama

Bugün size okuyacağım hikâyenin başlığı "Bozgun"dur. Başlıktan yola çıkarak, bu hikâyenin içeriği ne olabilir? Tahmin yürütebilir misiniz? Öğrencilerin hikâyenin içeriği ile ilgili, yapacağı tahminler kısaca anlatılır. Neden böyle bir tahmin yürüttükleri sorulur.

İnsanları kıyafetlerinden dolayı, eleştirir misiniz? Niçin? Sizce, bir insan hakkında düşünce sahibi olabilmek için, kıyafet önemli midir? Daha önce başınıza böyle bir olay geldi mi? İnsanların dış görünüşleriyle ilgili ata sözü ya da deyim biliyor musunuz? Yukarıda sorularla ilgili olarak, öğrencilerin düşünceleri alınır.

BOZGUN

Biraz sonra Orhan Beyle, hanımı odadan çıktılar.

- Siz, yarınki dersleri çalışın, dediler çıkarken.

Odada üçümüz kalmıştık. Ayhan, Suna ve ben. Ertesi gün Ayhan ile Suna'nın matematikten yazılısı vardı. Baştan sona tüm problemleri çözmeye karar verdik. Her problemi ikisine de ayrı ayrı anlatmak zorunda kalıyordum. *Sizce neden, ikisine de ayrı ayrı anlatmak zorunda kalıyor?* Suna'ya anlatırken biraz daha bilgiçlik taslıyor, nedenini, niçinini söylüyor ve ondan bunları yinelemesini istiyordum. Aradan yarım saat geçmeden Ayhan'ın canı sıkıldı.

- Duran sen hiç kanarya gördün mü? diye sordu.

- Yok görmedim, dedim.

- Bizde var , istersen gösterelim sana.

Duran sizce kanaryayı, görmek isteyecek mi?

- Ama olmaz ki, daha problemlerin çok azını çözdük, diyecek oldum. Suna atıldı:

- Canım daha erken, çözeriz nasıl olsa.

Kabul ettim. Odadan sessizce çıktık. Kanarya, salonun dip köşesinde asılı kafesteydi. Ayhan "suss" diye parmağıyla işaret verdi. Ses bir yana, nefes bile alamıyordum. Tam kafesin önüne geldiğimizde dip odadan Orhan Beyle hanımının sesleri kulağıma çalındı.:

Orhan Beyle hanımı ne konuşuyor olabilirler?

- Nereden buldun bu sümüklüyü?

- Ne sümüklüsü hanım, köylü çocuğu işte. Bana sen değil miydin, kim olursa olsun yeter ki çocuklara yararı dokunsun diyen. Okula gittim, müdür en çalışkan budur, dedi.

- Ben müdür filan bilmem. Getir dediysem sana bir köylü getir demedim ya. Ayol o çoraplar ne öyle? İstemem, istemem. Vallahi bir daha gelirse kovarım kapıdan...

İster istemez çoraplarıma gözlerim kaydı. Her şeyi yenilemişim ama çoraplarımı unutmuştum. Tabanları ve parmak uçları delik yün çorapları ayağımdan çıkarıp yenisini giymeyi unutmuştum. Ne diyeceğimi, nasıl davranacağımı bilemedim. Evden hemen çıkıp gitmek istedim; yapamadım.

Suna ile Ayhan da konuşulanları duymuşlardı. Onlardan da ses çıkmıyordu. Dünyam başıma yıkılmıştı; başımdan bir kazan kaynar su dökülmüştü sanki... Kafesin yanında bir süre öylece kalakaldık. Sonra kendimi toparladım:

Sizce Duran bütün bunları duyduktan sonra ne yaptı?

- Ben gideyim artık, geç oldu... dedim.

Saadettin ÖZTÜRK

Okunan hikâye ile ilgili sorulara geçmeden önce, hikâyenin serim bölümü hakkında tahmin yürütmeleri istenir. *“Eğer bu hikâyeyi siz yazsaydınız nasıl bir serim bölümü oluştururdunuz?”* sorusu sorularak, öğrencilerin görüşleri alınır.

1. *Duran'ın yerinde siz olsaydınız, Orhan Beyle hanımının konuşmasını duyunca ne yapardınız? Neler hissederdiniz?*
2. *Kadının, Duran'a karşı takındığı tavrı doğru buluyor musunuz?*
3. *Hikâyenin başlığı ile içeriği arasındaki ilgiyi söyleyebilir misiniz?*
4. *Duran kimlere, hangi dersi anlatmak için Orhan Beyin evine çağrılmıştı?*
5. *Ayhan, Orhan'a neyi göstermek istemişti? Bu teklifi Duran nasıl karşılamıştı?*
6. *Hikâyede geçen olay nerede geçmektedir?*
7. *Eğer hikâyeyi siz yazmış olsaydınız, çözüm bölümünü nasıl bitirirdiniz?*
8. *Dinlediğiniz hikâyeden çıkarılabilecek, ana düşünce ne olabilir? Söyleyiniz.*

İYİLİK VE KÖTÜLÜK

İyilik ve kötülükle ilgili güzel bir öykü vardır.

“Yaşlı kızılderili reisi kulübesinin önünde torunuyla oturmuş, birlikte, az ötede birbiriyle boğuşup duran iki köpeği izliyordu. Köpeklerden biri beyaz biri siyahtı ve on iki yaşındaki çocuk kendini bildi bileli o köpekler dedesinin kulübesi önünde boğuşup duruyorlardı. Dedesini sürekli göz önünde tuttuğu, yanından ayırmadığı iki iri köpekti bunlar. Çocuk, kulübeyi korumak için biri yeterli gözüktürken niye ötekini de olduğunu, hem niye renklerinin illâ da siyah ve beyaz olduğunu anlamak istiyordu artık. O merakla sordu dedesine.

Yaşlı reis, bilgece gülümseyerek torunun sırtını sıvazladı. “Onlar” dedi, “benim için iki simgedir evlat.” Çocuk bir süre düşündükten sonra, “Peki neyin simgesi” diye sordu.

“İyilik ile kötülüğün simgesi. Aynen şu gördüğün köpekler gibi, iyilik ve kötülük içimizde sürekli mücadele eder durur. Onları seyrettikçe ben hep bunu düşünürüm. Onun için yanımda tutarım onları.” Çocuk sözün burasında, mücadele varsa, kazananı da olmalı diye düşündü ve çocuklara özgü bitmeyen sorulara bir yenisini ekledi:

“Peki, sence hangisi kazanır bu mücadeleyi?” Bilge reis, derin bir gülümsemeyle baktı torununa: “ Hangisi mi evlat? Ben hangisini daha iyi beslersem!...”

İnsan, dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren, bazı duygularla yaşamaya başlar. Bunlardan biri “iyilik” diğeri ise kötülük”tür. Her insanda mevcut olan bu iki zıt duygu, zamanla insanın davranışlarında belirmeye başlar. Kişinin içindeki iyilik ve kötülük duygularından hangisinin ön plâna çıkacağı ise, kendisine bağlıdır. Bu ikisi daima mücadele hâlinindedir. Hangisinin kazanacağını biz belirleriz çoğu zaman; çünkü onlara hükmetmek bizim elimizdedir. İçimizdeki o iyilik duygusunu, kötülüğe yenik düşürmemeliyiz. Kötülük verem mikrobı gibidir, eğer ihmal edilirse anında her tarafımızı sarıverir. Bu mikrobun, tüm bedenimizi ve ruhumuzu sarmasına fırsat

tanımamalıyız. Onu içimizden çıkartıp atmalıyız, bizi yiyip bitirmesine göz yummamalıyız.

İyilik duygularıyla donanmış bir insan, çevresi tarafından da sevilir ve ona değer verilir. Böyle bir kişi yaşamdan zevk alıyordur; çünkü etrafına nasıl davranıyorsa, o şekilde karşılık alıyordur. Tıpkı, “İyilik et, iyilik bul.” atasözünde olduğu gibi. Onun için içimizdeki iyilik duygularını daima beslemeliyiz.

Hüseyin KAPLAN

10. Uygulama

“İyilik ve Kötülük” yazısı, hazırlık soruları ve ara sorulardan yararlanmadan okunmuştur. Öğrencilerin, böyle bir durumda pasif kaldıkları için, dikkatlerinin diğer yazılara göre daha çabuk dağıldığı gözlenmiştir.

1. *Yaşlı kızılderili ve torunu nerede oturuyorlardı?*
2. *Yazıda geçen köpeklerin renkleri nelerdir ve bu renkler neyi temsil etmektedir?*
3. *Yaşlı kızılderili, mücadele eden köpeklerden hangisinin kazanacağını söylüyor?*
4. *Metinde, içeriğiyle ilgili hangi ata sözü yer almaktadır?*
5. *Bu ata sözü ne anlama gelmektedir?*
6. *Metnin ana düşüncesi nedir?*
7. *Birilerine iyilik ettiğinizde neler hissediyorsunuz?*

SICAK EKMEK

Gürsulu Kasabasında, “Kendinden Yana Halime” adında bir kadın yaşardı. Halime kadın gerçekten çok bencildi. Her konuda yalnız kendi çıkarlarını gözetirdi... Hiç kimsenin acısını ve sevincini paylaşmak istemezdi. Kendinden ve tek oğlundan başka hiç kimseyi sevmezdi. Çevresindekiler de onu sevmiyorlardı. Oğlu Ahmet aslında iyi yürekli, sevecen bir çocuktur. Ama anası, onun insanları sevmesine izin vermiyordu...Halime Kadın’ ın en değerli varlığı, oğluydu. Ona toz kondurmazdı... Bu nedenle oğlancığın tek bir arkadaşı yoktu. Babası, Ahmet küçükken ölmüştü. Anası ona hem babalık hem analık hem de arkadaşlık ediyordu.

Böylece yıllar geçti. Ahmet askere çağrıldı. İşte o zaman Halime Kadın’ ın dünyası karardı. Ahmet askere gittikten sonra, iyice içine kapandı. Ahmet sık sık mektup yazıyordu. Son mektubunda: “askerlikte altı ayı doldurunca, birkaç günlüğüne izin verecekler, seni görmeye geleceğim” diyordu. Halime Kadın artık gece gündüz, oğlunu bekler oldu. Bir salı, Halime Kadın pazardan dönüyordu, kapısının önünde yaşlı bir dilenciye rastladı. Halime Kadın dilencileri hiç sevmezdi. Yoksul köylü içinin kazındığını, dizlerinin titrediğini söyleyerek biraz yiyecek istedi. Sözlerini “Tanrı sevdiğine kavuştursun.” duasıyla bitirdi. Dilencinin duası Halime Kadın’ ın yüreğini yumuşatmış olacak ki, adamı kovmadı. İçeri girip birkaç dilim kuru ekmekle ceviz kadar peynir getirdi. Dilenci, onları oracıkta oturup yedi. Sonra da dua ederek çekip gitti.

.....

Aradan bir hafta geçti. Halime Kadın, salı sabahı erkenden kalktı. Hamur yoğurup ekmek yaptı. “Oğlum taze ev ekmeğini çok sever. Bugün kesinlikle gelecek.” diye hamur teknesini yıkayıp kaldırdı. Ortalığı topladı. Tam fırından ekmekleri çıkarıyordu, kapı çalındı. “oğlum, oğlum!” diye bağırdı. Kapıya koştu, sürgüyü aralarken yüreği göğsünden fırlayacakmış gibi çırpınıyordu. Karşısında yaşlı dilenciye görünce, kanı beynine sıçradı...Dilenci:

- Bir dilim yiyecek isteyecektim, diye boynunu bükte. Halime Kadın çılgın gibi içeriye koştı. Fırından çıkan sıcak ekmeklerden birini ikiye böldü. Arasına biraz yağ sürdü. Yağın üstüne bir tutam fare zehiri ekti.

Yaşlı adam sıcak ekmeğe pek sevindi. Köyünün yolunu tuttu. Hava karlı ve soğuktu. Kasabadan epey uzaklaşmıştı ki karşısına bir asker çıktı. Birbirlerini selamladılar.

Asker:

-Biraz geride otobüs bozuldu. Yolcular, onarılmasını bekliyorlar. Ben bir ayak önce evime ve beni özleyen anama ulaşmak için onlardan ayrıldım. Epey yürüdüm. Karnım acıktı. Dizlerimin gücü kesildi deyince, dilenci torbasındaki taze ekmeği çıkardı: “Sen vatan bekçisisin. Yiyeceğimi son lokmasına kadar sana vermekten sevinç duyarım. Al, bununla karnını doyur”, dedi. Açlıktan güçsüz düşen asker, hemen ekmeği yemeğe girişti.

Ertesi sabah, güneş doğarken, Halime Kadın’ın kapısı çalındı. Halime Kadın “Bu gelen oğlumdur...” diye içinden geçirirken coşkuyla kapıya koştı. Gelen jandarmaydı. Acı haberi bir solukta Halime Kadın’a duyurdu.

- Oğlun, kasabada yolunda ölü bulundu. Neden öldüğünü henüz anlayamadık.

Gülten DAYIOĞLU

(Kısaltılmıştır)

EK:2

KÖPEĞE ÖZENEN ÇOCUK

Etkinlik Sonrasında Öğrencilere Dağıtılan Sınav Soruları

1. Dinlediğiniz metnin başlığı, aşağıdaki seçeneklerden hangisidir?
 - a) Hasat Zamanı
 - b) Köpeğe Özenen Çocuk
 - b) Tarlada Bir Gün
 - d) Köpek
2. Çocuğun dış görünüşü nasıldır?
 - a) zayıf
 - b) uzun boylu
 - c) iri yarı
 - d) esmer
3. Çocuğun kişilik özelliği nasıldır?
 - a) tembel
 - b) zekî
 - c) iyilik sever
 - d) çalışkan
4. Köpeğin hangi hâli, çocuğun hoşuna gitmiştir?
5. Çocuğun isteğini babası nasıl karşılıyor?
6. Köpek gibi davranmaya başlayan çocuk, bir süre sonra bu düşüncesinden niçin vazgeçiyor?
7. “Tarladaki işçiler defa yemek yemişlerdir.” Cümlesindeki boşluğu dinlediğiniz metne göre doldurunuz.

8. Çocuk köpek gibi davranmayı bıraktıktan sonra ne yapmıştır?

- a) Ağacın altına gidip oturmuştur. b) Eve gitmiştir.
c) Çeşmeden su almaya gitmiştir. d) Yabayı kavrayıp çalışmaya başlamıştır.

9. Köpeğin adı nedir?

- a) Karabaş b) Uyuşuk
c) Çomar d) Hiçbiri

10. Dinlediğiniz metnin ana düşüncesi nedir? Yazınız.

EK:3

SICAK EKMEK

Etkinlik Sonrasında Öğrencilere Dağıtılan Sınav Soruları

1. Dinlediğiniz metnin başlığı, aşağıdaki seçeneklerden hangisidir?

a) Asker	b) Sıcak Ekmek
c) Dilenci	d) Ölüm
2. Halime Kadının en önemli kişilik özelliği nedir?

a) neşeli	b) yardım sever
c) bencil	d) sevecen
3. Halime Kadının oğlu, gerçekte nasıl birisidir?

a) asık suratlı, sevimsiz biri	b) sürekli oyun oynayan, yaramaz biri
c) iyi yürekli, sevecen biri	d) arkadaşlarıyla iyi geçinen biri
4. Halime Kadın, hangi olaydan sonra içine kapanıp, daha sinirli olmaya başlamıştır?
5. Halime Kadının oğlu, mektubunda ona neyi haber vermektedir?
6. Halime Kadın hiç kimseyi sevmemesine rağmen, dilenci kapısına ilk defa geldiğinde onu neden kovmamaktadır?
7. “İçeri girip birkaç dilim kuru ekmekle ceviz kadar..... getirdi.”
Cümlesindeki boşluğu, dinlediğiniz metne göre doldurunuz.

8. Günlerdir oğlunun yolunu gözleyen Halime Kadın, dilenci ikinci kez evine gelince ne yapmıştır?

a) Yaptığı ekmeklerden birinin arasına biraz yağ sürüp, üstüne de fare zehri koymuştur.

b) Ona bir miktar para verip göndermiştir.

c)Bağırıp çağırarak, kovmuştur.

d) Oğlunun eski elbiselerinden vermiştir.

9. Halime Kadının oğlunun adı nedir?

a) Murat

b) Ahmet

c) Şevket

d) Kerim

10. Metnin ana düşüncesini yazınız.

